

PAMÁTKY, PŘÍRODA, ŽIVOT

53/2021

PAMÁTKY, PŘÍRODA, ŽIVOT

53/2021

OBLASTNÍ MUZEUM
V CHOMUTOVĚ

PAMÁTKY, PŘÍRODA, ŽIVOT

Ročník: 53

Rok vydání: 2021

Časopis Oblastního muzea v Chomutově

MK ČR E 22661

ISSN 0231-5076

ISBN 978-80-87898-30-7

Vydává:

Oblastní muzeum v Chomutově,
příspěvková organizace
Palackého 86, 430 01 Chomutov

Vedoucí a výkonná redaktorka:

Mgr. Milena Bílková, Th.D.

Redakční rada:

Mgr. Renáta Klucová

Mgr. Jiří Kopica

Romana Lichtenberková

Ing. Čestmír Ondráček

PhDr. Lenka Ondráčková

Mgr. Markéta Prontekerová

Jazykový redaktor:

Michal Bečvář

Autoři ručí za věcnou správnost
a původnost publikovaných článků
i za vypořádání autorských práv
na použití obrazového materiálu.

Uzávěrka 53. ročníku:

31. 5. 2021

© Oblastní muzeum v Chomutově, 2021

© Texty a přílohy: Čestmír Ondráček,
Jiří Roth, Vojtěch Peksa, Jiří Crkal,
Kryštof Derner, Petra Kabeláčová,
Markéta Soukupová, Hugo Sedláček,
Milena Bílková, Radek Zozulák, Pavel
Škorpil, Jan Hirsch, Jan Rödling

Doporučení k citování z časopisu:

Památky, příroda, život 53, 2021.

Mezinárodně uznávaná zkratka

pro přírodovědné obory:

Památ. – Přír. – Život.

Periodicita: 1× ročně (od roku 2018)

Náklad: 200 ks

Grafický design a sazba textu:

MgA. Ondřej Bouška

Tisk:

Paper Jam, Michelská 350/67,
141 00 Praha 4

Překlad resumé do německého jazyka:

Jürgen Ostmeyer

Fotografie na obálce:

Chomutovské experimenty,
detail stavby

foto: Miloš Štáfek

Autoři článků v 53. ročníku:

Ing. Čestmír Ondráček, Oblastní muzeum

v Chomutově (ondracek@muzeumchomutov.cz),

PhDr. Vojtěch Peksa, Ústav archeologické památkové péče

severozápadních Čech, v. v. i. (peksa@uappmost.cz),

PaedDr. Jiří Roth (soukromý badatel),

Jiří Crkal, Ústav archeologické památkové péče

severozápadních Čech, v. v. i. (office@uappmost.cz),

MUDr. et Mgr. Kryštof Derner, Ústav archeologické památkové

péče severozápadních Čech, v. v. i. (kderner@seznam.cz),

Bc. Petra Kabeláčová, Ústav archeologické památkové péče

severozápadních Čech, v. v. i. (kabelacova@uappmost.cz),

Mgr. Markéta Soukupová (soukromá badatelka),

Hugo Sedláček, Oblastní muzeum v Chomutově

(sedlacek@muzeumchomutov.cz),

Mgr. Milena Bílková, Th.D., Oblastní muzeum

v Chomutově (bilkova@muzeumchomutov.cz),

Radek Zozulák, Oblastní muzeum v Chomutově

(zozulak@muzeumchomutov.cz),

Pavel Škorpil (soukromý badatel),

Mgr. Jan Hirsch, Oblastní muzeum v Chomutově

(hirsch@muzeumchomutov.cz),

Mgr. Jan Rödling, Kuprospechu, z. s., Chomutov

(info@kuprospechu.org)

Obsah

- 5** Změny ve složení vegetace vrchu Na Kopci (k. 986,1)
v k. ú. Loučná pod Klínovcem
Čestmír Ondráček
- 17** Léčivé dřevokazné houby na Chomutovsku
Jiří Roth
- 25** Významné a zajímavé druhy hub v Bezručově údolí
Jiří Roth
- 33** Hradiště Hradec u Kadaně v raném středověku
Vojtěch Peksa
- 52** Drobná keramická plastika a kvamanilia
v archeologických nálezech na Chomutovsku
Jiří Crkal – Kryštof Derner – Petra Kabeláčová
- 79** Litinové kamnovce 18. století ze sbírek muzeí
v Ústeckém kraji
Markéta Soukupová
- 91** Světci na pouti
aneb památky v pohybu...
Hugo Sedláček – Milena Bílková
- 105** Zapomenutý grafik Karl Dorschner
Radek Zozulák
- 115** Z rodinné kroniky: Chomutov a Goldmannovi
Pavel Škorpil
- 139** Reinhold Illing (1884–1971)
Jan Hirsch
- 153** Brutalistní chomutovský experiment
Jan Rödling

Změny ve složení vegetace vrchu Na Kopci (k. 986,1) v k. ú. Loučná pod Klínovcem

Čestmír Ondráček

Úvod

Nevýrazný vrchol Na Kopci (k. 986,1) se nachází při jiv. okraji obce Loučná pod Klínovcem (okr. Chomutov). Zájmové území má tvar nepravidelného trojúhelníka, jehož východní stranu tvoří silnice II/219 (Klínovec – České Hamry), severní hranicí je cesta od autobusové zastávky Loučná rozc. 1.0 do obce Loučná pod Klínovcem a západní hranicí místní komunikace z obce k silnici II/219.

Severozápadní částí tohoto území procházela cesta z Kozího plácku (část obce Loučná pod Klínovcem) ke hřbitovu lemovaná ojedinelými, zpravidla mladými stromy (javor klen, jeřáb ptačí). Jednotlivé stromy (smrk ztepilý aj.) se nacházejí i na úpatí západní stráně, nad silnicí do obce Loučná pod Klínovcem.

Lokalita se nachází v atraktivním prostředí Krušných hor naproti Klínovci (k. 1243,7) a Fichtelbergu (k. 1214,6), nedaleko sjezdovek Skiareálu Klínovec. Není proto divu, že o celé návrší byl velký zájem z hlediska výstavby nových objektů.

Cílem průzkumu bylo zachytit probíhající změny ve složení vegetace, ke kterým dochází v souvislosti se zástavbou vrcholu v posledních letech.

Historie lokality

Celé návrší bylo ještě ve druhé polovině 20. století porostlé ochuzenými horskými trojštětovými loukami (svaz *Polygono-Trisetion*), v menší míře se uplatňovaly i mírně podmáčené pcháčkové louky (svaz *Calthion palustris*). Není vyloučené, že se louky místy i hnojily a dosávaly výnosnějšími druhy trav. Až do roku 2000 zde stávalo pouze sedm malých chat (v těsné blízkosti u sebe u silnice II/219) a jedna u místní komunikace do obce (okolí těchto objektů nebylo součástí prováděného průzkumu).

První dva bytové domy se začaly stavět již v roce 2006 při jižním okraji posuzovaného území. K větším stavebním zásahům dochází od roku 2015, ale celý proces se nesmírně zrychlil po roce 2018. V současné době jsou budovány jednotlivé objekty k individuální rekreaci

i trvalému bydlení, apartmánové či bytové domy, penziony, elektrické, vodovodní a kanalizační přípojky, místní komunikace a parkovací místa atp. V okolí domů vznikají různé terasy, skalky, manipulační plochy a ploty.

Vzhledem k tomu, že práce probíhají ve značně svažitém terénu (na vzdálenost ca 200 m je až 50 m převýšení), musí být při budování základů domů a komunikací přesunuto značné množství zeminy a často je narušováno a upravováno skalní podloží.

Po dokončení všech stavebních prací zde vznikne nejvýše položené souvisle zastavěné a osídlené místo v Ústeckém kraji. Dosaďadní rekord držela osada Lesná (ca 910 m n. m.), horní část obce Háj (ca 980 m n. m., jednotlivé chaty v nejvýše položené části obce), Loučná pod Klínovcem, část obce Nové Domky (ca 910 m n. m.) a Loučná pod Klínovcem, část obce Kozí plácek (ca 915 m n. m.).

Přírodní podmínky zájmového území

Klimaticky spadá zájmové území do chladné oblasti (CH 4 a CH 6, nejchladnější oblasti Ústeckého kraje), která se vyznačuje velmi krátkým, mírně chladným, vlhkým, až velmi vlhkým létem, dlouhým přechodovým obdobím, chladným jarem, mírně chladným podzimem a mírně chladnou, velmi dlouhou zimou s dlouhým trváním sněhové pokrývky.

Rozhodující vliv na charakter rostlinstva má vedle klimatických činitelů též substrát. Podloží zájmového území je součástí krušnohorského krystalinika, budovaného metamorfity jáchymovské skupiny (svory s vložkami ortorul), šedými, dvojslídnyými pararulami a červenými rulami. Místa se poměrně výrazně uplatňují i neovulkanity.

Horniny jsou porušené sítí zlomů a puklinových systémů, nejčastěji ve směru SZ–JV, méně často i SV–JZ. S tektonickým porušením horninového masivu je spojeno cínové zrudnění v křemenných žilách a výskytu rudních žil. Tektonické struktury uvedených směrů se výrazně uplatňují i geomorfologicky (strmé zlomové svahy, predispozice sítě vodotečí).

Kvartérním pokryvem jsou mechanické zvětraliny podložních hornin a jílovito-písčité, až štěrkové naplaveniny.

Nadmořská výška zájmového území činí ca 900–986 m n. m.

Floristicko-fytogeografická charakteristika

Celá zkoumaná oblast spadá podle fytogeografického členění vypracovaného v roce 1976 (Skalický et al. 1977) pro účely Flóry ČR do fytochorionu 3. oreofytikum, do fytogeografického okresu 85. Krušné hory. Charakter květeny a vegetace je v tomto fytogeografickém okrese extrazonální. Rostlinstvo zde alespoň fyziognomicky připomíná vegetaci boreálního pásma.

Podle rekonstrukčního uspořádání přirozené vegetace (Mikyška et al. 1969) pokrývaly zájmové území horské (klimaxové) smrčiny (*Eu-Vaccinio-Piceion*) a acidofilní horské bučiny (*Luzulo-Fagetum*)

montanum). Na níže položených místech na ně navazovaly bikové bučiny (*Luzulo-Fagion*), v okolí Božího Daru byly hojně zastoupeny podmáčené smřčiny (*Bazzanio-Piceetum*), vrchoviště a přechodová rašeliniště (*Oxycocco-Sphagnetea*, *Caricetalia fuscae*). V nivě potoka Polava se rozprostíraly luhy a olšiny (*Alno-Padion*, *Alnetea glutinosae*).

Obdobné je srovnání zájmového území s mapou potenciální přirozené vegetace České republiky (Neuhäuslová Z. et al. 1998). Dle této mapy pokrývaly posuzované území třtinové smřčiny (*Calamagrostio villosae-Piceetum*) a smrkové bučiny (*Calamagrostio villosae-Fagetum*).

Z hlediska biogeografického členění České republiky (Culek M. et al. [eds] 1996) spadá celé posuzované území do bioregionu 1.59 Krušnohorský bioregion.

Lokalita leží mimo vyhlášené ptačí oblasti a navržené (vyhlášené) Evropsky významné lokality NATURA 2000.

Lokalita spadá do kvadrantu středoevropské mapovací sítě 5543d.

Metodické poznámky

Zjištěné taxony jsou řazeny abecedně. Nomenklatura latinských názvů rostlin je podle Seznamu cévnatých rostlin květeny České republiky (Daníhelka et al. 2012). Tučně jsou v přehledu označeny druhy zvláště chráněné (podle vyhlášky č. 395/1992) a taxony zařazené do Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017).

Symbol za taxonem značí:

§ – druh zvláště chráněný vyhláškou MŽP ČR č. 395/1992 Sb.

§3 – druh ohrožený

C – druh zařazený do Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017)

NT – téměř ohrožené

LC – málo dotčené

DD – taxony, o nichž jsou nedostatečné údaje

Zájmové území bylo pomocí programu MapoMat (2020) zařazeno do klimatických oblastí i fyto geografického okresu podle Skalického (1988).

Doklady k vybraným taxonům jsou uloženy v herbářové sbírce Oblastního muzea v Chomutově (CHOM), všechny sběry jsou od autora příspěvku.

Méně obvyklé zkratky a pojmy:

!! – druh zaznamenaný v zájmovém území až po roce 2018

fyt. o. – fyto geografický okres

fyt. p. – fyto geografický podokres

zast. – zastávka

žel. – železniční

žst. – železniční stanice

Přehled zjištěných rostlinných taxonů

Latinsky	Česky	§	C
<i>Acer pseudoplatanus</i> juv.	javor klen		
<i>Aegopodium podagraria</i>	bršlice kozí noha		
<i>Agrostis capillaris</i>	psineček obecný		
<i>Achillea millefolium</i>	řebříček obecný		
<i>Alchemilla micans</i>	kontryhel třpytivý		
<i>Alchemilla monticola</i>	kontryhel pastvinný		
<i>Alchemilla glabra</i> (CHOM)	kontryhel lysý		
<i>Alchemilla propinqua</i>	kontryhel příbuzný		DD
<i>Alchemilla subglobosa</i>	kontryhel půlkulovitý		
<i>Alchemilla vulgaris</i>	kontryhel ostrolaločný		
<i>Alopecurus pratensis</i>	psárka luční		
!! <i>Anagallis arvensis</i> (CHOM)	drchnička rolní		
<i>Anemone nemorosa</i>	sasanka hajní		
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	tomka vonná		
<i>Anthriscus sylvestris</i>	kerblík lesní		
!! <i>Arabidopsis thaliana</i>	huseníček rolní		
!! <i>Arrhenatherum elatius</i>	ovsík vyvýšený		
<i>Artemisia vulgaris</i>	pelyněk černobýl		
<i>Avenella flexuosa</i>	metlička křivolaká		
<i>Betula pendula</i>	bříza bělokorá		
<i>Bistorta officinalis</i>	rdesno hadí kořen		
<i>Briza media</i>	třeslice prostřední		
<i>Campanula patula</i>	zvonek rozkladitý		
<i>Campanula rotundifolia</i>	zvonek okrouhlostý		
!! <i>Capsella bursa-pastoris</i>	kokoška pastuší tobolka		
<i>Centaurea pseudophrygia</i> (CHOM)	chrpa parukářka		LC
<i>Cerastium holosteoides</i> subsp. <i>vulgare</i>	rožec obecný luční		
!! <i>Cirsium arvense</i>	pcháč rolní		
<i>Cirsium heterophyllum</i>	pcháč různolistý		
<i>Cirsium oleraceum</i>	pcháč zelinný		
<i>Cirsium palustre</i>	pcháč bahenní		
!! <i>Cirsium vulgare</i>	pcháč obecný		
!! <i>Conium maculatum</i> (CHOM)	bolehlav plamatý		
<i>Crepis biennis</i>	škarda dvouletá		
<i>Crepis mollis</i> subsp. <i>succisifolia</i>	škarda měkká čertkusolistá		NT
<i>Dactylis glomerata</i> subsp. <i>glomerata</i>	srha laločnatá pravá		
<i>Deschampsia cespitosa</i> subsp. <i>cespitosa</i>	metlice trsnatá pravá		
!! <i>Echium vulgare</i>	hadinec obecný		
!! <i>Elymus repens</i>	pýr plazivý		
<i>Epilobium angustifolium</i>	vrbovka úzkolistá		
<i>Epilobium montanum</i> (CHOM)	vrbovka horská		
!! <i>Epilobium lamyi</i> (CHOM)	vrbovka Lamyova		LC
!! <i>Equisetum arvense</i>	přeslička rolní		

Latinsky	Česky	§	C
!! <i>Erysimum durum</i> (CHOM)	trýzel tvrdý		
!! <i>Erysimum cheiranthoides</i> subsp. <i>cheiranthoides</i> (CHOM)	trýzel malokvětý pravý		
!! <i>Fallopia convolvulus</i> (CHOM)	opletka obecná		
!! <i>Festuca pratensis</i>	kostřava luční		
<i>Festuca rubra</i>	kostřava červená		
<i>Fumaria rostellata</i> (CHOM)	zemědým zobánkatý		NT
!! <i>Galega officinalis</i> (CHOM)	jestřábina lékářská		NT
<i>Galeopsis tetrahit</i>	konopice rolní		
<i>Galium album</i> subsp. <i>album</i>	svízel bílý pravý		
!! <i>Galium aparine</i>	svízel přítula		
<i>Galium pumilum</i> (CHOM)	svízel nízký		
<i>Galium saxatile</i>	svízel sudetský		
<i>Galium uliginosum</i>	svízel slatinný		
<i>Geranium sylvaticum</i>	kakost lesní		
<i>Gnaphalium sylvaticum</i>	protěž lesní		
<i>Heracleum sphondylium</i>	bolševník obecný		
<i>Hesperis matronalis</i>	večernice vonná		
<i>Hieracium murorum</i> (CHOM)	jestřábník zední		
<i>Hieracium laevigatum</i>	jestřábník hladký		
<i>Holcus mollis</i>	medyněk měkký		
<i>Hypericum maculatum</i>	třezalka skvrnitá		
!! <i>Hypochaeris radicata</i> subsp. <i>radicata</i>	prasetník kořenatý pravý		
<i>Chaerophyllum hirsutum</i>	krabilice chlupatá		
!! <i>Chenopodium album</i> agg.	merlík bílý		
<i>Juncus effusus</i>	sítina rozkladitá		
<i>Knautia arvensis</i>	chrastavec rolní		
!! <i>Lactuca serriola</i>	locika kompasová		
!! <i>Lamium purpureum</i>	hluchavka nachová		
<i>Lathyrus pratensis</i>	hrachor luční		
<i>Leucanthemum ircutianum</i>	kopretina irkutská		
<i>Linaria vulgaris</i>	lnice květel		
!! <i>Lolium multiflorum</i>	jílek mnohokvětý		
!! <i>Lolium perenne</i>	jílek vytrvalý		
<i>Lotus corniculatus</i>	štírovník růžkatý		
!! <i>Lupinus polyphyllus</i>	lupina mnoholistá		
<i>Luzula campestris</i>	bika ladní		
<i>Luzula luzuloides</i>	bika bělavá		
<i>Luzula multiflora</i>	bika mnohokvětá		
<i>Luzula sylvatica</i>	bika lesní		
<i>Lychnis flos-cuculi</i>	kohoutek luční		
!! <i>Matricaria discoidea</i>	heřmánek terčovitý		
!! <i>Medicago lupulina</i> (CHOM)	tolice dětelová		
<i>Meum athamanticum</i>	koprník štětinolistý	§3	LC
!! <i>Microrrhinum minus</i> (CHOM)	hledíček menší		

Latinsky	Česky	S	C
!! <i>Myosotis arvensis</i>	pomněnka rolní		
!! <i>Origanum vulgare</i> (CHOM)	dobromysl obecná		
!! <i>Persicaria lapathifolia</i> subsp. <i>pallida</i>	rdesno blešník bledé		
!! <i>Persicaria maculosa</i> (CHOM)	rdesno červivec		
<i>Phalaris arundinacea</i>	chrastice rákosovitá		
<i>Phleum pratense</i>	bojínek luční		
<i>Phyteuma spicatum</i>	zvonečník klasnatý		
<i>Picea abies</i> juv.	smrk ztepilý		
<i>Pilosella aurantiaca</i>	chlupáček oranžový		NT
<i>Pilosella caespitosa</i> (CHOM)	chlupáček trsnatý		
<i>Plantago lanceolata</i>	jitrocel kopinatý		
<i>Plantago major</i> subsp. <i>major</i>	jitrocel větší pravý		
<i>Poa annua</i>	lipnice roční		
<i>Poa humilis</i> (CHOM)	lipnice namodralá		
<i>Poa chaixii</i>	lipnice širolistá		
<i>Poa pratensis</i>	lipnice luční		
!! <i>Polygonum aviculare</i>	truskavec ptačí		
<i>Populus tremula</i> juv.	topol osika		
<i>Potentilla erecta</i>	mochna nátržník		
<i>Ranunculus acris</i> (CHOM)	pryskyřník prudký		
<i>Ranunculus repens</i>	pryskyřník plazivý		
!! <i>Reynoutria japonica</i>	křídlatka japonská		
<i>Rhinanthus minor</i>	kokrhel menší		
<i>Rubus idaeus</i>	ostružiník maliník		
<i>Rumex acetosa</i>	šťovík kyselý		
<i>Rumex acetosella</i>	šťovík menší		
<i>Rumex arifolius</i>	šťovík áronolistý		
!! <i>Rumex longifolius</i>	šťovík dlouholistý		
<i>Rumex obtusifolius</i>	šťovík tupolistý		
<i>Sagina procumbens</i>	úrazník položený		
<i>Salix aurita</i>	vrba ušatá		
<i>Salix caprea</i>	vrba jíva		
<i>Sambucus racemosa</i>	bez hroznatý		
<i>Scorzoneroides autumnalis</i>	máchelka podzimní		
<i>Senecio ovatus</i>	starček Fuchsův		
<i>Senecio vulgaris</i> (CHOM)	starček obecný		
<i>Silene vulgaris</i> subsp. <i>vulgaris</i> (CHOM)	silenska nadmutá pravá		
<i>Silene dioica</i>	silenska dvoudomá		
!! <i>Silene latifolia</i> subsp. <i>alba</i>	silenska širolistá pravá		
!! <i>Sonchus asper</i>	mléč drsný		
<i>Sorbus aucuparia</i>	jeřáb ptačí		
!! <i>Spergula arvensis</i> subsp. <i>arvensis</i> (CHOM)	kolenec rolní pravý		
!! <i>Spergularia rubra</i>	kuřinka červená		
<i>Stellaria graminea</i>	ptačinec trávovitý		
!! <i>Stellaria media</i>	ptačinec žabinec		

Latinsky	Česky	§	C
<i>Tanacetum vulgare</i>	vratič obecný		
<i>Taraxacum</i> sect. <i>Ruderalia</i>	pampeliška lékařská		
!! <i>Thlaspi arvense</i>	penízek rolní		
<i>Tragopogon pratensis</i>	kozí brada luční		
!! <i>Trifolium hybridum</i>	jetel zvrhlý		
<i>Trifolium medium</i>	jetel prostřední		
<i>Trifolium pratense</i>	jetel luční		
<i>Turritis glabra</i> (CHOM)	strmobýl lysý		
<i>Trifolium repens</i>	jetel plazivý		
!! <i>Tripleurospermum inodorum</i>	heřmánkovec nevonný		
<i>Trisetum flavescens</i>	trojštět žlutavý		
<i>Tussilago farfara</i>	podběl lékařský		
!! <i>Urtica dioica</i>	kopřiva dvoudomá		
!! <i>Verbascum thapsus</i> subsp. <i>thapsus</i>	divizna malokvětá pravá		
<i>Veronica chamaedrys</i>	rozrazil rezekvítek		
<i>Veronica officinalis</i>	rozrazil lékařský		
!! <i>Veronica persica</i> (CHOM)	rozrazil perský		
<i>Vicia cracca</i>	vikev ptačí		
<i>Vicia hirsuta</i> (CHOM)	vikev chlupatá		
<i>Vicia sepium</i>	vikev plotní		
<i>Viola tricolor</i> subsp. <i>polychroma</i>	violka trojbarevná různobarevná		LC

Výsledky a komentáře k významnějším nálezům

V zájmovém území bylo v letech 2000–2020 zaznamenáno 152 taxonů cévnatých rostlin. Z tohoto počtu je 1 taxon zvláště chráněný (koprník štětínolistý, *Meum athamanticum*, v kategorii §3 ohrožený).

Z Červeného seznamu cévnatých rostlin ČR (Grulich 2017) bylo v území zaznamenáno 9 taxonů: NT (téměř ohrožené) 4 taxony a LC (málo dotčené) 4 taxony. Do kategorie DD (taxony, o nichž jsou nedostatečné údaje) spadá 1 taxon. Z uvedeného přehledu byly výhradně na druhotných stanovištích (popř. zplanělé, zavlečené atp.) zaznamenány: *Epilobium lamyi* (LC), *Galega officinalis* (NT) a *Pilosella aurantiaca* (NT).

Z celkového počtu zaznamenaných taxonů je 45 taxonů (tj. 29,61 %) v území nově (po roce 2018) zavlečených v souvislosti s výstavbou komunikací, domů a penzionů.

Alchemilla propinqua

Tento kontryhel byl vzácně zaznamenán u silnice v jižní části posuzovaného území. Ve střední a jihozápadní části Krušných hor se vyskytuje roztroušeně.

Conium maculatum

Výskyt bolehlavu plamatého nebyl z Krušných hor (fyt. p. 25a. a fyt. o. 85) dosud uváděn (Křísa 1997). Zaznamenán byl na zemním valu na vrcholu kopce Na Kopci, 960–986 m n. m. (2020 CHOM). Druh zde dosahuje svého výškového maxima v rámci ČR.

Vedle uvedené lokality je z této oblasti znám výskyt ještě z následujících míst:

25a. Krušn. podh. vl.

- Nakléřov (okr. Ústí n. Labem): skládka u cesty v loukách 0,65 km jz. od křižovatky (Nakléřov – Petrovice – Krásný Les) na severním okraji Nakléřova (1998 CHOM)
- Krásný Les (okr. Ústí nad Labem): lada a narušená místa při prameništi a horním toku potůčku, V od cesty; 2,4 km jz. od vrchu Špičák (723,3), vzácně (2007 CHOM).

Erysimum cheiranthoides* subsp. *cheiranthoides

Druh dosud nebyl z fyt. o. 85. Kruš. hory uváděn (Štěpánek 1992). Kromě uvedené lokality (Loučná pod Klínovcem: zemní val orientovaný jz. – ssv., na vrcholu kopce Na Kopci /k. 986,1/, střední část) je z tohoto fyt. okr. znám ještě od obce Boží Dar (okr. Karlovy Vary): parkovací pruh podél silnice na vrchol Klínovce (k. 1243,7), 0,7 km sz. – 1,3 km zsz. od kóty (2018 CHOM).

Galega officinalis

Výskyt jestřabiny lékařské nebyl z Krušných hor (fyt. p. 25a. a fyt. o. 85) dosud uváděn (Chrtková 1995). Vedle uvedené lokality je z této oblasti znám výskyt ještě z následujících míst:

25a. Krušn. podh. vl.

- Křimov: žst. Křimov, lada v místech zbořeného (2019) strážního domku 0,3 km sz. od nádražní budovy; 745 m n. m. (2020 CHOM)
- Rusová (zaniklá obec, okr. Chomutov): Podmílešská výšina, u silnice ca 2,1 km zjz. od Lysé hory (k. 875,4) (2010 CHOM).

85. Kruš. hory

- Kryštofovy Hamry (okr. Chomutov): u silnice v severní části obce (2000 CHOM).

Lactuca serriola

Tento taxon dosud nebyl z fyt. o. 85. Kruš. hory uváděn (Grulich 2004). Kromě výskytu na budovaném valu na vrchu kopce Na Kopci byl v tomto fyt. o. ještě zaznamenán na následujících místech:

- Loučná pod Klínovcem: lada u parkoviště 0,55–0,70 km jjv. od vrchu Na Kopci (k. 986); 970 m n. m. (2020 CHOM).
- Oldřichov u Nejdku (okr. Karlovy Vary): žel. zast. Nejdek-Oldřichov, kolejiště a žel. lada; 880 m n. m. (2016 Ondráček)
- Výsluní (okr. Chomutov): žel. lada podél kolejí (skladový prostor) vsv. od budovy žst.; 5545a; 795 m n. m. (2020 Ondráček)
- Vejprty (okr. Chomutov): žst. Vejprty, kolejiště a lada kolem stávajících i zbouraných žel. budov; 715 m n. m. (2020 Ondráček).

Meum athamanticum

Jediný zástupce zvláště chráněných druhů rostlin ve zkoumaném území. Na rovnějších místech se vyskytuje roztroušeně, místy i vzácně. Na strmých západně orientovaných stráních roste dosud hojně. Po dokončení výstavby všech objektů a infrastruktury v zájmovém území pravděpodobně zanikne.

Origanum vulgare

Druh dosud nebyl z fyt. o. 85. Kruš. hory uváděn (Hrouda 2000). Vzácně byl nalezen (2020) zplanělý podél budované komunikace na západním svahu vrchu Na Kopci. Kromě uvedené lokality byl v tomto fyt. o. ještě zaznamenán na následujících místech:

- Jelení (zaniklá osada u Nových Hamrů, okr. Karlovy Vary): odtěžený starý důlní odval severně od silnice, ca 0,85 km jv. od Ploché hory (k. 939,0) (2014 CHOM)
- Černý Potok (okr. Chomutov): před domem č. p. 10 v jihovýchodní části obce; zplanělá (2020 CHOM).

Pilosella aurantiaca

Druh vysokohorských niv v Krušných horách nepůvodní. Ještě v roce 2004 zde byl z Krušných hor udáván jako vzácný (Chrtek jun. 2004). V současné době se zde intenzivně šíří. V zájmovém území zaznamenán až po roce 2018.

Závěr

Při stavbách na „zelené louce“ dochází k rychlým a zásadním přeměnám ve složení vegetace. Tyto zvraty jsou patrné zejména v horských polohách a na stanovištích s přirozenými a přírodě blízkými společenstvy. Učebnicovými příklady jsou změny ve složení vegetace vrchu Na Kopci (k. 986, 1) u Loučné pod Klínovcem. Za poslední tři roky zde stoupl počet rostlin téměř o třetinu.

Nově zavlečené rostliny jsou zpravidla druhy rumištní, plevelné, popř. expanzivně se šířící. Některé z těchto druhů jsou z Krušných hor uváděny vůbec poprvé (*Conium maculatum*, *Erysimum cheiranthoides* subsp. *cheiranthoides*, *Galega officinalis*, *Lactuca serriola* a *Origanum vulgare*); druh bolehlav plamatý (*Conium maculatum*) zde dosahuje svého výškového maxima v rámci celé ČR.

Po dokončení všech stavebních prací zde vznikne nejvýše položené souvisle zastavěné a osídlené místo v Ústeckém kraji a po Božím Daru (okr. Karlovy Vary) druhé nejvýše položené souvisle zastavěné místo v Krušných horách.

Literatura

- Culek M. [eds] et al. (1996): Biogeografické členění České republiky. – Praha.
- Čelakovský L. (1868–1883): Prodrómus květeny české 1–4. – Praha.
- Danihelka J., Chrtek J. jun. et Kaplan Z. (2012) Checklist of vascular plants of the Czech Republic: 3rd edition. – Preslia 84: 647–811, Praha.
- Gulich V. (2017): Červený seznam cévnatých rostlin ČR. – In: Gulich V. et Chobot K. [eds], Červený seznam ohrožených druhů České republiky, cévnaté rostliny. – Příroda 35: 75–132.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1988: Květena ČSR 1. – Academia, Praha.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1990: Květena ČR 2. – Academia, Praha.
- Hejný S. & Slavík B. [eds] 1992: Květena ČR 3. – Academia, Praha.
- Hrouda L. (2000): *Origanum vulgare* L. – In: Slavík B. [ed.]: Květena ČR 6: 654–655, Academia, Praha.
- Chrtek J. jun. (2004): *Hieracium aurantiacum* L. – In: Slavík B. et Štěpánková J. [eds]: Květena ČR 7: 636–638, Academia, Praha.
- Chrtková A. (1995): *Galega officinalis* L. – In: Slavík B. [ed.]: Květena ČR 4: 364–366, Academia, Praha.
- Kaplan Z., Danihelka J., Chrtek J. jun., Kirschner J., Kubát K., Štech M. et Štěpánek J. [eds] (2019): Klíč ke květeně České republiky. Ed. 2. – Academia, Praha.
- Kříša B. (1997): *Conium maculatum* L. – In: Slavík B. [ed.]: Květena ČR 5: 310–311, Academia, Praha.
- MapoMat (2012): MapoMat. Průvodce mapovými službami AOPK ČR. [On-line: <http://webgis.nature.cz/mapomat/>, použito 26. 3. 2020].
- Mikyška R. et al. (1968): Geobotanická mapa ČSSR. 1. České země. – Vegetace ČSSR A2. – Praha.
- Moravec J. et al. (1995): Rostlinná společenstva České republiky a jejich ohrožení, Ed. 2. – Severočes. Přír., Litoměřice.
- Neuhäuslová et al. (1998): Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. – Praha.

- PLADIAS (2020): Databáze české flóry a vegetace. [On-line: <https://pladias.cz/www/>]
- Skalický V. et al. (1977): Regionálně fytogeografické členění ČSR. – In: Informace Red. Rady Květeny ČSR, No. 7:1–18. Průhonice.
- Slavík B. [ed.] (1995): Květena ČR 4. – Academia, Praha.
- Slavík B. [ed.] (1997): Květena ČR 5. – Academia, Praha.
- Slavík B. [ed.] (2000): Květena ČR 6. – Academia, Praha.
- Slavík B. & Štěpánková J. [eds] (2004): Květena ČR 7. – Academia, Praha.
- Štěpánek J. (1992): *Erysimum cheiranthoides* L. – In: Hejný S. et Slavík B. [eds]: Květena ČR 3: 57–58, Academia, Praha.
- Štěpánková J. [ed.] (2010): Květena ČR 8. – Academia, Praha.

Veränderungen in der Vegetationszusammensetzung auf der Anhöhe Na Kopci (Hp. 986,1), Katastergebiet Loučná pod Klínovcem

Die nicht sonderlich markante Anhöhe Na Kopci (Hp.986.1) liegt am Südsüdostrand der Gemeinde Loučná pod Klínovcem (Bez. Chomutov). Die Lokalität befindet sich in der attraktiven Erzgebirgslandschaft gegenüber dem Klínovec (Hp.1243,7) und Fichtelberg (Hp. 1214,6). Aus diesem Grund herrscht reges Interesse für Wohnbauvorhaben an der gesamten Anhöhe. Das Forschungsziel bestand darin, die derzeit verlaufenen Veränderungen in der Vegetationszusammensetzung zu erfassen, zu denen es in Zusammenhang mit der Bebauung der gesamten Anhöhe in den letzten Jahren gekommen ist.

Die Veränderungen in der Vegetationszusammensetzung, die auf der genannten Anhöhe verlaufen, sind ein ganz typischer Fall. Im Lauf der letzten drei Jahre (2018–2020) ist die Anzahl der Pflanzen nahezu um ein Drittel gestiegen (Arten in der Übersicht gekennzeichnet !!). Die hier neu gefundenen Pflanzen sind in der Regel Halden- und Unkrautpflanzen mit expansiver Verbreitung. Einige dieser Arten werden aus dem Erzgebirge erstmalig gemeldet (*Conium maculatum*, *Erysimum cheiranthoides* subsp. *cheiranthoides*, *Galega officinalis*, *Lactuca serriola* a *Origanum vulgare*); die Art Fleckenschierling (*Conium maculatum*) erreicht hier ihr Höhenmaximum auf dem Gebiet der ČR.

Léčivé dřevokazné houby na Chomutovsku

Jiří Roth

Neobávejme se, že houby napadnou a zkazí strom a poté jej vyléčí. V přírodě je to jinak. Dřevokazné houby bychom měli nazývat dřevožijné, odborně *lignicolní*, protože se živí dřevitým substrátem. Celá skupina dřevožijných druhů hub se podílí na likvidaci odpadlých větví a kmenů tlejících stromů.

Jsou však druhy, které napadají živé stromy. Výtrusy těchto hub pronikají do stromu ranami vzniklými při těžbě, okusem zvěří nebo požerky hmyzu, mrazovými trhlinami, případně bleskem. Ve dřevě se z výtrusů vytvoří vláknitá síť vlastní houby, jež se živí dřevní hmotou. Jiné houby vytvářejí vláknité podhoubí v zemi a vlákna pronikají do stromů jejich kořeny. Příkladem takových hub jsou václavky, které spolu s dalšími druhy napadajícími živé stromy nazýváme parazitickými houbami.

Václavky působí v lese vážné problémy a patří mezi nejvíce dlouhověké a zaujímanou plochou nejrozměrnější organismy světa. Je znám exemplář václavky smrkové (*Armillaria ostoyae*), který zaujímá plochu asi 8,9 km² a je starý tisíce let. Rostoucí podhoubí některých václavek světélkuje, což je pozorovatelné na tlejících pařezech v noci.

Když se zmiňuji o václavce, připomenu, že většina houbařů tuto houbu sbírá a konzumuje. Je známo, že je nutno houbu delší dobu zpracovávat, aby nedocházelo k otravám u strážníků. Kromě václavky existuje celá řada jedlých dřevožijných hub, lupenatých i hřibovitých. Málo houbařů však sbírá jedlé druhy chorošů, rovněž dřevožijných, které jsou navíc léčivé.

Podle výzkumů je prakticky každý sbíraný jedlý druh „léčivý“, protože houby obsahují vedle vitamínů a minerálních látek i beta-glukany, a tyto látky bílkovinné struktury velmi posilují naši imunitu. Přesto existují druhy, jejichž další obsahové látky mají prokazatelně léčivé účinky a jsou využívány v alternativní medicíně (v lidovém léčitelství).

Velmi častým chorošem je březovník obecný (*Piptoporus betulinus*), rostoucí výhradně jen na živých i mrtvých břízách. Plodnice jsou jednoleté, vyrůstají na kmeni jako bělavé koule a později se zvětšují v klobouk, jenž je bokem nebo zúženým třeněm přichycen na kmeni. Barva klobouku je krémově bělavá, u starších plodnic hnědne až do okrovohněda. Staré plodnice mají povrch klobouku papírovitý a popraskaný. Rouško březovníku je bělavé, asi centimetr

Březovník obecný

foto: botany.cz

vysoké. Celá plodnice je měkká, později korkovatí. Dužnina je rovněž bělavá a má nakyslou chuť. Mnozí labužníci upravují mladé, měkké a šťavnaté plodnice jako řízky, ale starší plodnice už nejsou požitelné.

Farmakologické studie u březovníku prokazují jeho antibakteriální, antivirový, protizánětlivý, protirakovinný, neuroprotektivní a stimulační imunitní účinek. V roce 1991 byla tato houba nalezena u zmrazeného člověka, který žil v době před 5 000 lety. Vědci předpokládají, že lidé tehdy tuto houbu používali k léčbě krvácejících ran a proti střevním parazitům. Jsou zaznamenány zprávy, že ve druhé světové válce si bulharští partyzáni březovníkem zastavovali krvácivá zranění.

Březovník působí sedativně, zklidňuje psychiku a působí proti únavě a pomáhá při zažívacích potížích. V lidové medicíně byl používán jako prevence artrózy, protože má protizánětlivé účinky, a tím působí i při zánětlivých bolestech. U březovníku byl prokázán účinek proti *Escherichia coli*, a je proto vhodný při střevních potížích. Podle lidových léčitelů může být pomocníkem při léčbě klíšťové encefalitidy a dokonce má podle nich pomáhat i proti HIV nebo maligním nádorům.

Lidová medicína březovník používá ve formě prášku. Měkké plodnice je nutno rozkrájet na kostičky a usušit při teplotě do 50° C a poté podrtit v mixéru nebo v mlýnku umlít na prášek. Ten uskladňujeme v hermeticky uzavřené nádobě, aby nezvlhl. Vhodné je podávat jednou až dvakrát denně jednu čajovou lžičku, nejlépe na lačno, hodinu před jídlem nebo dvě po jídle. Prášek je zprvu příjemné, jemné houbové chuti, ale je nutno jej dokonale zapít. Není radno jej nechávat dlouho v ústech, neboť hořkne. Mnohým pacientům se osvědčila konzumace březovníkového prášku v jogurtu.

V bývalé škole v Cihlářské ulici vyrostl na vrbě žlutý choroš. Spolupracovníci mi kousek přinesli s otázkou, co to je. Šel jsem se na

Sírovec žlutooranžový

foto: telereceptar.cz

vrbu podívat a můj odhad se potvrdil. Asi půl metru nad zemí vyrůstal z mohutné staré vrby trs sírovce žlutooranžového (*Laetiporus sulphureus*). Plodnice měla tři klobouky nad sebou a vážila tři kilogramy. V příštím roce vyrostla ve výšce 150 cm a v dalších dvou letech už jsme plodnice odřezávali ze žebříku. Pak vrba padla.

Plodnice sírovce vyrůstají střežovitě nad sebou a všechny klobouky jsou spojeny bází vyrůstající ze stromu. Mladé plodnice jsou sírově žluté až žlutooranžové, měkké a šťavnaté. Starší plodnice bělají a dužnina tuhne, je křehká a moučně drobivá. Sírovec žlutooranžový roste od května do září na listnatých stromech v lese a parcích i v zahradách na ovocných stromech. Nejčastěji jej najdeme na vrbách, topolech, dubech, na třešních nebo jabloních. Také se objevuje na mrtvých pařezech těchto stromů.

Plodnice sírovce jsou v mládí jedlé a velmi chutné. Sbírat lze však jen šťavnaté měkké plodnice. Před kuchyňskou úpravou je třeba je krátce (do 10 minut) povařit ve vodě. Nato z nich můžeme dělat řízky, guláš nebo je nakládat na kyselo. Jedl jsem sírovec naložený jako pečenáče a byla to vynikající pochoutka.

Obsahové látky v sírovci byly předmětem výzkumu, který potvrdil antibakteriální, antioxidační a protirakovinné účinky, včetně podpory obranyschopnosti imunitního systému člověka. V lidovém léčitelství sibiřské oblasti Ruska byl sírovec úspěšně využíván proti zlatému stafylokoku (*Staphylococcus aureus*) a při střevních potížích pomáhal ničit *Escherichia coli* nebo kvasinku *Candida albicans*. Laboratorně bylo potvrzeno, že polysacharidy houby jsou odpovědné za imunostimulační a protirakovinné účinky.

K samoléčbě lze použít sírovec čerstvý v tepelně upravených pokrmech nebo jako čaj připravený ze 100 g čerstvého sírovce vařeného 20 minut v půl litru vody. K užití sušeného a práškového sírovce nejsou dostupné informace. Mám však dobrou zkušenost se

Outkovka pestrá

foto: superionherbs.cz

Outkovka pestrá

foto: mykologie.net

sušeným sírovcem rozemletým se směsí hřibovitých hub jako dochucovadlem do pokrmů.

Pozoruhodným chorošem je outkovka pestrá (*Trametes versicolor*), jednoletá houba vyrůstající na pařezech a odpadlých větvích a kmenech listnatých stromů, nejčastěji na dubech, břízácích, bucích nebo habrech od jara do podzimu. Plodnice jsou kloboukaté, střešovitě uspořádané nad sebou a bokem přirostlé k substrátu. Klobouk je polokruhovitý, ledvinovitý nebo vějířovitý, tenký a barevně dost proměnlivý. Na ztenčeném okraji klobouku je bílý, pak soustředně pásovaný se střídajícími se pruhy lesklejšími s pruhy chloupkatými různých barev (hnědé, okrové, žluté, červenavé, šedé). Rouško je tenké, rourkaté (podobně jako u hřibů) a bělavé, stářím šedne.

Hlíva ústříčná

foto: myko.cz

Otkovka pestrá není pro tuhost klobouků jedlou houbou, v kuchyni se neuplatní. Mladé plodnice však lze žvýkat, jejich kloboučky jsou pružnější a jakoby gumovité. Žvýkání kloboučků otkovky pestré není nebezpečné, spíše zdravější než kupovaná žvýkačka.

Účinné látky v otkovce pestré vykazují antibakteriální, antivirové, antioxidační, analgetické i antibiotické vlastnosti. Tyto látky se také projevují jako protirakovinné, chemoprotektivní a současně posilující imunitní systém. Izolované antibiotikum z této houby působí protibakteriálně při infekcích a zánětech horních cest dýchacích, močových cest a při zánětech zažívacího traktu. Nejnovější studie prokazují protirakovinné účinky a imunomodulační působení na organismus člověka. Nejen že posilují imunitu, ale zároveň harmonizují souhrn jednotlivých složek systému, takže jsou vhodné k léčbě autoimunitních onemocnění, například pro roztroušenou sklerózu nebo revmatoidní polyartritidu.

Tradiční čínská medicína používá výtažky houby k léčbě žloutenky a dalších zánětlivých onemocnění, proti zhoubným nádorům, ale též při únavovém syndromu a pro zvýšení tělesné konstituce. V Mexiku této houby využívají k léčbě různých mykóz a ekzémů.

Pro samoléčbu se doporučuje nasbíranou otkovku očistit a sušenou rozemlít na prášek. Užíváme jednu až tři čajové lžičky denně ve formě nálevového čaje, lze také prášek nasypat do jogurtu, polévky, případně vložit do úst a dobře zapít. Pro děti od pěti let je vhodné dávkování v polovičním množství.

Dřevokazných léčivých druhů je velké množství. Hlíva ústříčná i plicní (*Pleurotus ostreatus*, *P. pulmonarius*) rostou na listnáčích v lese i parcích, ale je možné je zakoupit v marketech a použít je nejen k léčbě nemocí, ale také pro kuchyňskou úpravu. Obsahové látky jsou podobné předcházejícím druhům. Jsou antibakteriální, antivirové, antioxidační a posilují imunitu. Antioxidační a imunostimulační účinky hub jsou prevencí před nádorovým bujením.

Troudnatec kopytovitý

foto: cs.wikipedia.org

Troudnatec pásovaný

foto: cs.wikipedia.org

Další příklady chorošů, jako troudnatec kopytovitý a pásovaný (*Fomes fomentarius*, *Fomitopsis pinicola*), lesklokorka ploská (*Ganoderma applanatum*) nebo sítkovec dubový a načervenalý (*Daedalea quercina*, *Daedaleopsis confragosa*) jsou tvrdé dřevnaté houby a jsou nevhodné jak do kuchyně, tak pro samoléčení. Jejich zpracování stojí velké úsilí a výsledek není adekvátní vynaložené námaze. Mnozí mykologové by mě doplnili výčtem dalších druhů lignikolních hub, ale pro jejich identifikaci je třeba hlubších znalostí a zkušeností, jež začínajícím houbařům nebo laikům scházejí, a snadno by proto mohli dobré druhy zaměnit za jedovaté.

Účelem tohoto článku bylo seznámit čtenáře s některými houbami v lesích Chomutovska běžnými, jež pozorného návštěvníka lesů mohou upoutat a umožnit mu své kulinářské nebo léčebné využití, případně ho přivedou do poradny ke studiu mykologie.

Literatura

Antonín V., Jablonský I., Šašek V., Vančuríková Z.: Houby jako lék. Ottovo nakladatelství s. r. o. 2013

Holec J., Bielič A., Beran M.: Přehled hub střední Evropy. ACADEMIA Praha 2012

Socha R., Jegorov A.: Encyklopedie léčivých hub. ACADEMIA Praha 2014

Socha R., Vít A.: Dřevní houby v přírodě a kuchyni. EMINENT Praha 2014

Teplíková J.: Houby známé a exotické. Vyšehrad s. r. o. Praha 2004

MycoMedica: Medicinální houby. Katalog produktů. Police nad Metují 2019

Sítkovec dubový

foto: botany.cz

Holzerstörende Heilpilze

Das Ziel dieses Artikels ist es, den Leser mit ausgewählten Pilzen bekannt zu machen, die ganz geläufig in den Wäldern um Chomutov vorkommen und die nicht nur zu kulinarischen Zwecken Verwendung finden, sondern auch Heilwirkung haben. Dazu gehören z. B. der Dunkle Hallimasch (*Armillaria ostoyae*), Birkenporling (*Piptoporus betulinus*), Gemeine Schwefelporling (*Laetiporus sulphureus*), die Schmetterlings-Tramete (*Trametes versicolor*), der Austern- und Lungenseitling (*Pleurotus ostreatus*, *P. pulmonarius*) sowie andere. Die Heilwirkung mancher Pilze ist schon sehr lange bekannt, neue Heileffekte werden immer noch entdeckt. Die Bestimmung dieser Pilze sollte man jedoch erfahrenen Mykologen überlassen, um eine Verwechslung mit giftigen Arten auszuschließen.

Ohnivec zimní
foto: Z. Růžička

Významné a zajímavé druhy hub v Bezručově údolí

Jiří Roth

Bezručovo údolí je součástí Krušných hor, jeho geologická stavba byla započata v předprvohorním období a bylo formováno říčkou Chomutovkou a dvěma potoky: Křimovským z pravé strany řeky a Kameničkou přitékající do Chomutovky z levé strany. Vodní toky vyhloubily v průběhu milionů let hluboké údolí, dosahující až 200 metrů hloubky. Strmé svahy a údolní niva Chomutovky vytvářejí klimatickou inverzi, kdy se v nivě zadržuje chladnější vzduch, zatímco vrcholové partie se zahřívají. Tomu odpovídá i výskyt rostlinných a mykologických druhů.

Vegetace na svazích odpovídá vegetaci silikátových skalnatých svahů. Jsou porostlé převážně listnatými lesy svazu *Tilio-Acerion* nebo bučinami asociace *Luzulo-Fagetum* a asociace *Asperulo-Fagetum*. V údolí jsou převládající smíšené jasanovo-olšové lužní lesy temperátní a boreální Evropy. Na mírnějších svazích v dolní části údolí jsou vysázeny smrkové porosty.

Jádrem přírodního parku Bezručovo údolí jsou přírodní rezervace Novodomské rašeliniště, jedno z největších Krušnohorských rašelinišť, přírodní rezervace Buky nad Kameničkou, v níž je bukojedlový les ukázkou původních porostů Krušných hor, a přírodní památka Krásná Lípa ležící v nadmořské výšce 600 metrů, jediné místo výskytu koniklece otevřeného v Krušných horách. Vedle přírodovědných cenností jsou do přírodního parku zahrnuty i technické památky, především zajímavé objekty vnějšího opevnění z roku 1933 v okolí Krásné Lípy a pozůstatky hrádku Hausberku z počátku 14. století.

Výčet chráněných území v přírodním parku a geologická modelace údolí s nivou Chomutovky jsou důvodem, proč je Bezručovo údolí zařazeno do soustavy území „Natura 2000“ a je vyhlášeno jako evropsky významná lokalita.

Do přírodovědných cenností přírodního parku kromě rostlin a zvířat patří také houby a Bezručovo údolí je pro houbaře opravdovým rájem. Nálezy a sběry v přírodním parku Bezručovo údolí jsou zaznamenávány podle mých zjištění od počátku dvacátých let minulého století. V roce 1929 byla vydána práce ředitele měšťanské školy v Chomutově Fr. Irzinga, v níž autor popisuje výskyt 40 rodů „u nás“ známých hub, čímž míní Chomutovsko, v širším kontextu Sudety. Houby a zvláště lišejníky také zaznamenával v předválečném období MUDr. Klement. Po roce 1945 až do roku 1990 se studiem hub zabýval učitel J. Lorber, okresní konzervátor Státní ochrany přírody. Je samozřejmé, že v lesích kolem Chomutova sbíralo houby mnoho

Ucháč obrovský

foto: J. Roth

lidí, ale jejich sběry byly většinou demonstrovány v hospodě a vždy skončily na talíři.

Intenzivní sběry jsou dokladovány v období dvou let 2010–2011 pro implementaci území soustavy „Natura 2000“. Celkově bylo zaznamenáno 356 druhů včetně 164 druhů zaznamenaných do roku 2009. Ve sledovaném období bylo potvrzeno 99 druhů dřívějších sběrů. V dalším období byly zaznamenávány sběry nalezené na mykologických vycházkách konaných jak na jaře, tak na podzim. Vycházky byly do Bezručova údolí pořádaný z různých směrů a z každé vycházky byly pořizovány záznamy, takže k dnešnímu dni je evidováno přes 500 druhů hub.

Mezi houbaři, jež zavítají do Bezručova údolí, nejsou jen sběrači pokrmu a zásob na zimu, ale také specialisté, kteří kromě košíku mají fotoaparát, kterým loví vzácné a zajímavé houby. Jejich fotografie má pro houbaře-mykologa větší cenu než plný košík hřibů.

Z uvedeného množství druhů nabízím veřejnosti výběr některých vzácnějších a zajímavých druhů, s nimiž se můžeme v Bezručově údolí setkat.

V brzkém jaru, mnohdy již v lednu, se objevují ohnivec zimní (*Microstoma protractum*) a ohnivec rakouský (*Sarcoscypha austriaca*), dva velmi vzácné druhy, ale dosud nezařazené do skupiny hub chráněných. Ohnivec zimní byl nalezen v těsné blízkosti zahrádkářské kolonie stejně jako ucháč obecný (*Gyromitra esculenta*) a ucháč obrovský (*Gyromitra gigas*). Ohnivce řadíme mezi vřeckovýtrusné houby. V místě růstu září červenou barvou. Zvláště ohnivec zimní vytváří z plodnic skupinky připomínající ze země vyrůstající květy, zatímco ohnivec rakouský má plodnici pohárkovitou na stopce.

Ucháče jsou rovněž vřeckovýtrusné houby. Jejich výskyt není vždy hojný a k jídlu lze sbírat jen ucháč obrovský, jenž je zaměnitelný

Kačenka česká

foto: J. Roth

Pazoubek zelený

foto: houbareni.cz

s jedovatým ucháčem obecným. Nepozornému houbaři mohou ucháče připomínat smrže. Ty rostou také na jaře, ale osobně jsem v Bezručově údolí žádného smrže nenašel, přestože Irzing uvádí jeho růst na Zátíší (1929).

V březnu se objevují kačenky. Prvně v Bezručově údolí jsme kačenku českou (*Verpa bohemica*) objevili na mykologické vycházce v roce 2017 a v příštích letech opakovaně. Irzing nálezy kačenek neuvádí. Kolega Drvota, který fotografuje nálezy hub, mě v roce 2010 upozornil na kačenku v Cihlářské ulici pod svahem sídliště Březenecká. Když jsem se k lokalitě dostal, byla houba zničena procházejícími obyvateli sídliště, již si tamtudy zkracovali cestu do města. Další vřeckovýtrusnou houbou v přírodním parku Bezručovo údolí je pazoubek zelený (*Microglossum viride*), který patří mezi silně ohrožené druhy hub a je chráněn dle zákona o ochraně přírody.

Zajímavé druhy hub jsou hvězdovky. Jejich plodnice připomíná kulatý bělavý míček různé velikosti vězící částečně v zemi, ale jen do dozrání plodnice. Poté se plodnice od vrcholu hvězdovitě rozděljuje v cípy, jež se obracejí k zemi a vyzdvihují plodnici nad povrch. Z plodné, většinou kulovité části vylétávají výtrusy. Hvězdovky jsou velmi vzácné druhy a mnohé jsou zařazeny mezi chráněné. Počáteční rozvoj houby se málokomu podaří pozorovat, častěji nalzáme již uschlé hvězdovky, především v jarním období, kdy je povrch země nekrýtl zelení.

Z Bezručova údolí jsou zaznamenány čtyři druhy hvězdovek: hvězdočka brvitá (*Geastrum fibriatum*), hvězdočka límečkovitá (*Geastrum striatum*), hvězdočka trojitá (*Geastrum triplex*) a hvězdočka smrková (*Geastrum quadrifidum*). O jedlosti netřeba uvažovat, protože jejich výskyt je ojedinělý a každý nález (i suché plodnice) by měl být ohlášen v muzeu nebo v mykologické poradně.

Hvězdočka brvitá

foto: Z. Drahota

Hvězdočka trojitá

foto: S. Žďárský

Hvězdočka smrková

foto: www.ohoubach.cz

Většina houbařů chodí do Bezručova údolí „na houby“. Sbírají jedlé druhy hub, především hřibovité. Z této skupiny jsou nejoblíbenější hřib smrkový (*Boletus edulis*), hřib dubový (*Boletus reticulatus*), hřib kovář (*Boletus luridiformis*). Záznamy o chráněných hřibech z této oblasti nejsou, Irzing však uvádí výskyt hřibu borového (*Boletus aereus*) u Šerchova, jenže tato lokalita do přírodního parku nepatří. Z novější doby máme záznamy o výskytu hřibu (hřibníku) sivého a kaštanového (*Gyroporus cyanescens*, *Gyroporus castaneus*) a o výskytu hřibu modračky (*Boletus pulverulentus*). Irzing ve své práci uvádí výskyt hřibu žlučového (*Tylopilus feleus*), kterého

Hřib smrkový

foto: cs.wikipedia.org

Hřib dubový

foto: cs.wikipedia.org

Hřib kovář

foto: houby-rostou.cz

Hřib kaštanový

foto: myko.cz

část houbařů pokládá za satana, což podle mé zkušenosti přetrvává doposud.

V předválečném období byly v Bezručově údolí sbírány hřib nachovýtrusný (*Porphyrellus porphyroporus*), jenž se v šedesátých letech minulého století v souvislosti s produkcí tepelných elektráren přestal vyskytovat. Znovu se objevil až po roce 2000. Nejojně se objevuje další hřibovitá houba, šiškovec černý (*Strobilomyces strobilaceus*). Plodnice má z počátku kulovitý klobouk s okrajem podvinutým a jeho pokožka je brzy políčkovitě členěna, tvořena hrubými, šedohnědými, později až černými šupinami. Třeň je štíhlý, až 150 mm

Hřib žlučový

foto: S. Ždárský

Hřib nachovýtrusný

foto: cs.wikipedia.org

dlouhý s pomíjejícím prstenem, šedavé až černé barvy. Rourky jsou šedé až olivově hnědavé, otláčením červenají, později černají. Dužnina je bělavá, na řezu rychle červená a přechází do černé. Chuť je mírná a vůně je slabě zemitá. Je to houba jedlá, ale u starších plodnic je v klobouku vatovitá a třeň je dřevnatý.

Výčet druhů bych mohl rozšířit o další vzácné houby nebo o druhy jedlé a málo sbírané či o houby léčivé. Účelem tohoto článku je nahlédnutí do sbírky přírodního bohatství Bezručova údolí, jež je často navštěvováno obyvateli města i širšího okolí.

Literatura

Ewald G.: Der grosse Pilzführer. BLV Verlagsgesellschaft mbH. München, 1997

Holec J., Bielich A., Beran M.: Přehled hub střední Evropy. ACADEMIA Praha, 2012

Irzing Fr.: Die Pilze unserer Heimat. Heimatkunde, Deutsche Bezirkslehrerverein, Chomutov, 1. svazek Natur, 4. sešit, 1929

Lorber J.: Zeměpisná vlastní jména Chomutovska a Kadaňska. I. Místopis, Okresní knihovna, Okresní muzeum v Chomutově, 1994

Moser M.: Pilze. VEB Gustav Fischer Verlag Jena, 1967

Šiškovec černý

foto: ohoubach.cz

Wichtige und interessante Pilzarten im Bezruč-Tal

Das Bezruč-Tal gehört zu den wertvollsten naturkundlichen Lokalitäten der Chomutover Gegend. Es ist überwiegend mit Linden-Ahorn-Mischwäldern oder Verbänden aus Hainsimsen-Buchenwäldern sowie Waldmeister-Buchenwäldern bestanden. In der Bachaue befinden sich Eschen-Erlen Auwälder. Die Pilze werden hier schon seit der ersten Hälfte des 20. Jh. eingehend erforscht, intensiv dann ab 2010. Insgesamt wurden hier über 500 Pilzarten festgestellt (einschließlich der 164 Arten, die vor 2009 verzeichnet wurden). Zu den besonders interessanten Funden gehören: der Eingerissene Tulpenkelch (*Microstoma protractum*), und der Gemeine Kelchbecher (*Sarcoscypha austriaca*), die Frühjahrslorchel und Riesenstockmorchel (*Gyromitra esculenta*, *G. gigas*), die Grüne Stielzunge (*Microglossum viride*), verschiedene Erdsternen (*Geastrum* sp.) und Röhrlingsarten (*Boletus* sp.) der Gemeine Strubbelkopf-Röhrling (*Strobilomyces strobilaceus*) u. a.

1 Hradiště Hradec u Kadaně na šikmých leteckých snímcích, šipky vyznačují pásy opevnění.

foto: Z. Smrž, archiv ÚAPP

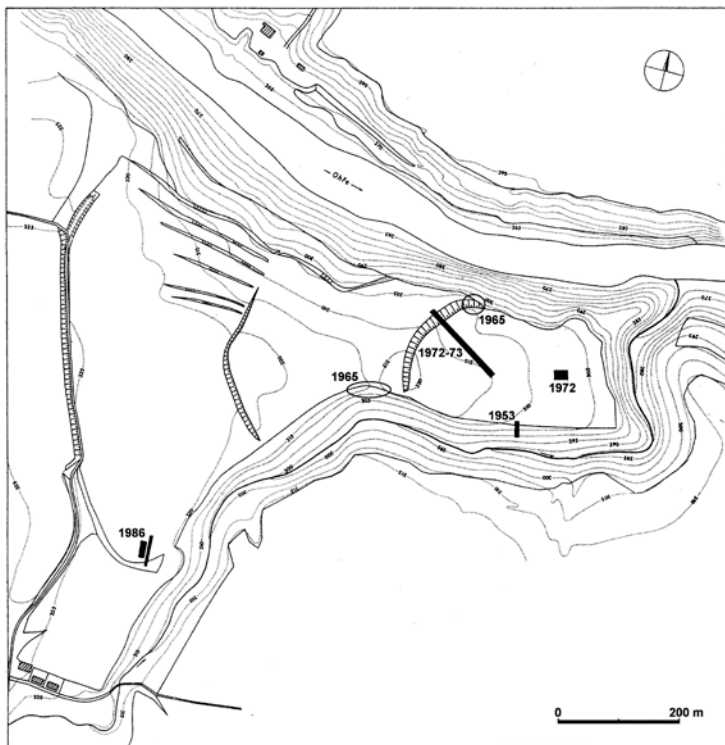
Hradiště Hradec u Kadaně v raném středověku

Vojtěch Peksa

Pravěké a slovanské hradiště dnes nazývané podle nejbližší vsi Hradec leží 4 km východně od Kadaně. Poloha nazývaná „Na Pokladě“ se rozkládá na rozsáhlé terase, která je na severní straně obtékána řekou Ohří, na jižní a východní straně Úhošťanským potokem (dříve nazývaným Rokelka). Rozhlehlá ostrožna není chráněna přírodou jen na západní straně, a proto zde bylo vybudováno trojitě opevnění rozdělující hradiště na tři části (k bližšímu popisu *Koutecký 1985, 71; Bubeník 1988, 184*). Celková rozloha činí 24,5 ha, z toho akropole má rozlohu 4,7 ha, první předhradí 5,8 ha a druhé 14 ha. Nejvíce informací týkajících se osídlení a opevnění máme k nejvýchodnější části – akropoli, oddělené od zbytku hradiště dodnes mohutným valem vysokým až 7–11 m (viz dále). Střední hradiště, nebo tedy první předhradí, je odděleno od vnějšího v terénu slabě znatelným příčným valem. Největší plochu má vnější, druhé předhradí, které bylo chráněno valem a příkopem, dnes většinou poničeným polní cestou (obr. 1).

Hradiště se od počátku 20. století dotklo několik výzkumů, které přinesly velké množství nálezů uložených dnes převážně v Oblastním muzeu v Chomutově.¹ Pro nás důležité raně středověké nálezy shrnul již *J. Bubeník (1988, 184–186)*. Převážná většina nálezů pochází z povrchových sběrů uskutečněných na akropoli a prvním předhradí. *P. Čech (2013, 89–90)* mezi těmito nálezy uloženými v muzeu v Chomutově uvádí i několik zlomků časně slovanských a starohradištních. O charakteru tohoto osídlení ale nic bližšího nevíme, v rámci regulérních výzkumů byla takto stará keramika zjištěna pouze v druhotných pozicích. Dominantní složku všech souborů představuje keramika střední a mladší doby hradištní pocházející z konkrétních archeologických situací – opevnění, zahluobených objektů i kulturních vrstev. Relativně početně se zde objevují i nálezy pozdně hradištní, ale opět získané pouze při povrchových sběrech. Obecně u hradišť představuje zásadní otázku doba existence opevnění, tj. jeho vznik, délka užívání, možné přestavby a následný zánik. Doba existence opevnění se samozřejmě nemusí nutně shodovat s dobou osídlení plochy hradiště. V případě Hradce bylo opevnění zkoumáno vícekrát. Za nejzásadnější považujeme zjišťovací výzkum provedený v letech 1972–1973 pod vedením Drahomíra Kouteckého z tehdejší mostecké expozitury Archeologického ústavu ČSAV v Praze (dnes Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech, v. v. i.; dále jen ÚAPP). Sonda vedená napříč akropolí protála rovněž vnitřní opevnění. Z výzkumu

¹ Za možnost tyto nálezy studovat děkuji kolegyni PhDr. Lence Ondráčkové z Oblastního muzea v Chomutově.

2 Celkový plán Hradce u Kadaně s vyznačením míst a roků archeologických výzkumů

foto: archiv ÚAPP

nebyla nikdy do finální podoby dopracována nálezořá zpráva a došlo jen k částečnému publikování (*Koutecký 1982; 1985; 1988, 65–66*). Vzhledem k závažnosti zkoumané situace jsme se rozhodli řez valem alespoň v základní podobě publikovat. V obecném konstatování by si toto hradiště zasloužilo do budoucna samostatné souhrnné publikování (obr. 2).²

Archeologický výzkum 1972–1973

V roce 1972 probíhala na akropoli hradiště stavba sloupu vysokého napětí. Sonda o velikosti 10 × 10 m odkryla kulturní vrstvu o síle 20–30 cm, ve které byly kromě keramiky pravěké nalezeny i zlomky raně středověké keramiky. Do skalního podloží se mělce zahlubovalo 6 objektů, z toho 5 datovatelných do střední až mladší doby hradištní (v obj. 6 byla zjištěna bronzová esovitá záušnice). D. Koutecký se následně rozhodl pro zahájení zjišťovacího výzkumu pro ověření stáří vnitřního opevnění. Na výzkumu uskutečněném v druhé polovině roku 1972 a na začátku roku 1973 se v pozici terénního vedoucího postupně vystřídali D. Koutecký, J. Bubeník a Z. Smrž, což podstatně ovliv-

² Text o výzkumu hradiště, ale týkající se především středověkého osídlení v povodí Lužického potoka, byl již publikován v časopise *Archeologie západních Čech* (*Peksa – Círal 2020*). Do právě předkládaného článku přibýly výsledky radiokarbonového datování dřev z valového tělesa a výsledky podrobnějšího zpracování výzkumu z roku 1986.

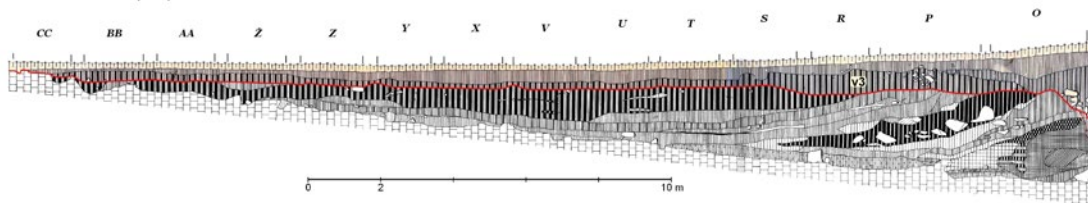

3 Pohled od jihovýchodu na sondu vnitřním valem akropole v závěrečný den výzkumu

foto: archiv ÚAPP

nilo podobu výzkumu. Dnes můžeme vycházet z nedokončené nálezo-
vové zprávy obsahující originální i překreslenou terénní a plánovou
dokumentaci, seznam nálezů, měřičskou dokumentaci, kresebnou
dokumentaci malé části nálezů a terénní deník, ale podrobná textová
část NZ nebyla nikdy dokončena.

K dispozici je pouze několik verzí nikdy nepublikovaných tex-
tů D. Kouteckého a J. Bubeníka (včetně strojopisů hlášení). Ty nám
v souhrnu podávají následující: *Provedli jsme pokus zjistit druh opevnění valu a příkopu mezi akropolí a vnitřním předhradím. Výzkum zprvu plánovaný na dva týdny se rozrostl na tři měsíce. Sondou o šířce 200 cm a délce 66 m jsme odkryli systém opevnění. Val původně předpokládaný do hloubky 200 cm se zvýšil až na 8 m hloubky. Výkopem se zjistilo, že val na jižní polovině až do hloubky více než 8 m byl uměle nasypán a skála se oproti předpokladu svažuje jen velmi povlnně. Hlavním výsledkem výzkumu bylo odkrytí trojího opevnění, nejmohutnější je opevnění z období halštatsko-laténského. Na hraně valu těsně pod drnem se objevila zeď z kamenů nasucho kladených o šířce 100 cm a do hloubky 160 cm. Suťový kužel se táhl směrem západním do příkopu. V horních vrstvách kamenné destrukce se objevily*

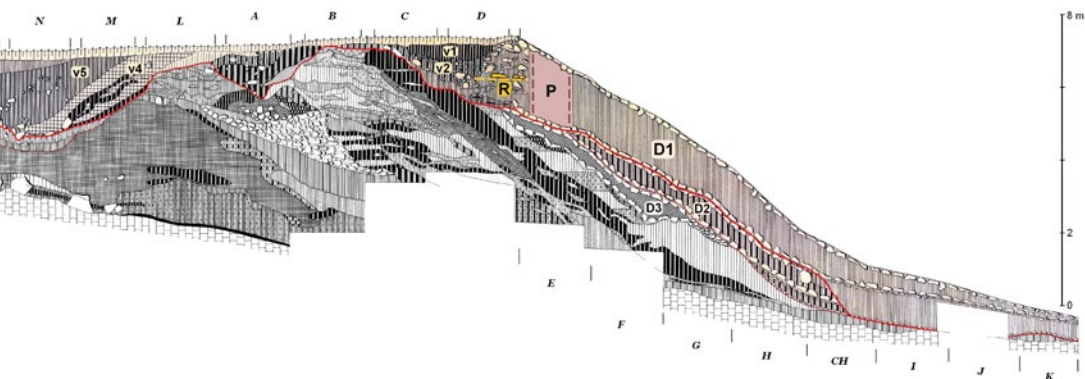

4 Řez valem akropole v roce 1972: červenou čarou vyznačena úroveň raně středověkých situací; tiskací písmena kurzívou značí jednotlivé sektory; dalšími písmeny: D1 až 3 – tři úrovně destrukce hradby tvořené kamennou sutí; P – předpokládaná poloha čelní kamenné plenty; R – žlutě vyznačena úroveň dřevěných roštů; v1 až 5 – vrstvy popsané blíže v textu

výhradně hradištní střepy. Teprve v hloubce 100 cm a níže převládala keramika pozdně halštatská. Ve dvou sektorech (C–D) zjištěny stopy po příčných trámech a těsně pod nimi se začala objevovat do červena vypálená hlína s pozdně halštatskou keramikou ve výplni. Zbytky dřevěných trámů mohly také patřit hradištnímu opevnění. Na spáleném opevnění z pozdní doby halštatské byla asi ve střední době hradištní vybudována kamenná zeď s četnou slovanskou keramikou v suťovém kuželi dlouhém 15 m. Další destrukce kamenů byla 6–7 m směrem dovnitř hradiště. Poslední akci na hradišti jsme provedli v roce 1973 prodloužením sondy o 80 m, bohužel se nám podařilo odkrýt jen kulturní vrstvu těsně pod drnem s nálezy kultury nálevkovitých pohárů, mohylovými, knovízskými, halštatskými a hradištními. Zbytky deseti objektů obsahovaly nálezy z různých dob.

Jednotlivé strojopisy se od sebe mírně liší a je poznat, že nikdy nebylo provedeno podrobné zpracování výzkumu. Sonda o délce takřka 150 m je svým způsobem výjimečným řezem přes hlavní část hradiště, bohužel ale zatím nebyl plně využit její informační potenciál. Zatímco v ploše hradiště se opakuje situace nám známá i z jiných hradišť (např. Rubín), tj. že většina archeologických terénů byla zničena zemědělskou činností, okraje a v případě Hradce i čelní opevnění jsou zachovány naopak velmi dobře (obr. 3). Nicméně při provedené revizi jsme zjistili několik problémů, které velmi ztěžují možnost výzkum nejen zpracovat, ale především prozkoumané situace interpretovat a datovat:

1. Sonda byla rozdělena do menších sond (2×2 m s mezilehlými kontrolními bloky), později označovaných jako sektory. Zpočátku byly tyto části označovány pomocí vzdálenosti od prvotního bodu O,

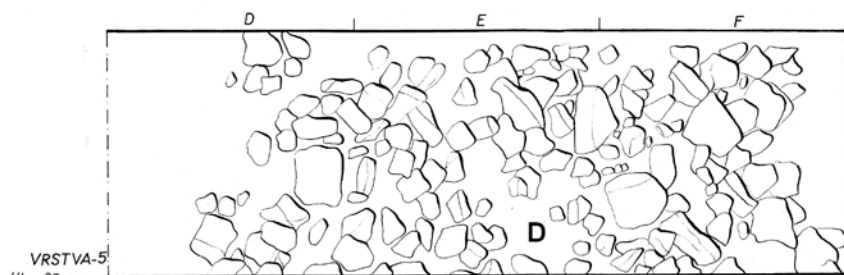
až dodatečně jim bylo přiřazeno označení pomocí velkých písmen. Bod O se nacházel zhruba uprostřed valu, nikoliv na jedné ze stran, a od toho se odvíjí problém se ztotožněním některých nálezů označených např. „sonda 200–400 cm“. Není totiž vždy jasné, jestli se jedná o sondu SZ, či JV od bodu O. S tím souvisí odlišnost mezi originální terénní dokumentací a následným překreslením obou profilů řezu valem, kde chybí sektor D, a dochází tak k posunu většiny sektorů. V tomto případě jsme vycházeli z původní dokumentace.

2. Není zcela jasné, zda se dochovala kompletní fotografická dokumentace, nebo pouze její část. Z většiny se jedná o složené kolmé snímky zachycující čelní kamennou destrukci a situaci na úrovni skalního podloží. Šikmých snímků máme k dispozici cca 2 desítky, ale nezachycují např. ve výše uvedených textech zmiňovanou čelní kamennou zeď vztahovanou k ranému středověku.

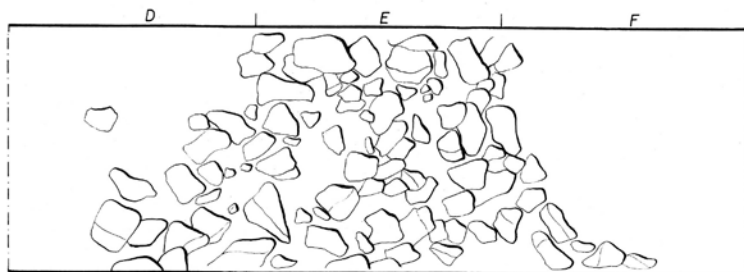
3. Tuto zeď překvapivě nenalezneme na originální ani na překreslené dokumentaci. Z nějakého důvodu byla zahrnuta do vrstvy destrukce. Chybí jak na bočních profilech, tak v dokumentaci plochy. Můžeme proto pouze vytušit její umístění podle vyznačených dřev souvisejících podle všeho s vnitřní roštovou konstrukcí.

4. Jako hlavní problém se ukázal nesoulad mezi označováním vrstev na sáčcích a terénní dokumentaci. Přestože na řezu valem jsou velmi podrobně vyznačeny jednotlivé vrstvy, jejich označení odpovídá pouze vlastnostem, tj. jednotlivá čísla neoznačují vrstvy jako stratigrafické jednotky, ale odpovídají popisu např. „hnědošedá popelovitá sytká“. Naopak na sáčcích je sice uvedeno stratigrafické pořadí vrstev, není ale možné je spojit s vrstvami na plánu. Vrstvy na sáčcích označují mechanické vrstvy, ty ovšem nebyly stanoveny jednotně a lišily se sektor od sektoru. Můžeme tak vycházet z jen náhodně zapsaných hloubek od povrchu.

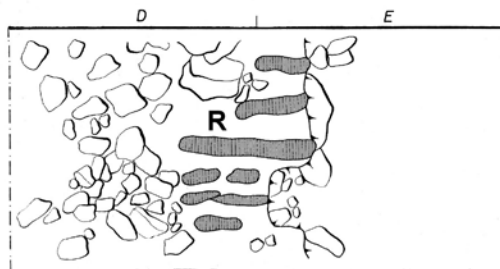
I přes uvedené potíže jsme se pokusili ze všech dostupných informací na řezu valem vymezit rané středověké terény (obr. 4).

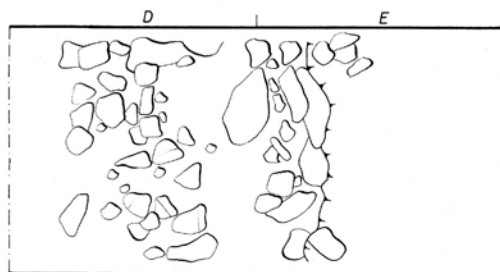
VRSTVA-5
HL. 80 cm

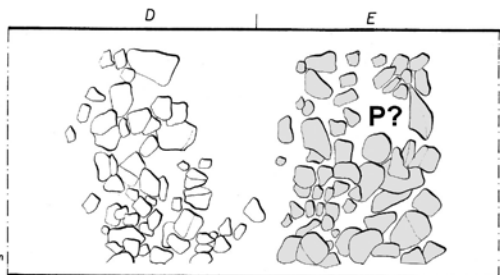
VRSTVA-6
HL. 100 cm

HL. 120 cm

HL. 140 cm

HL. 160 cm

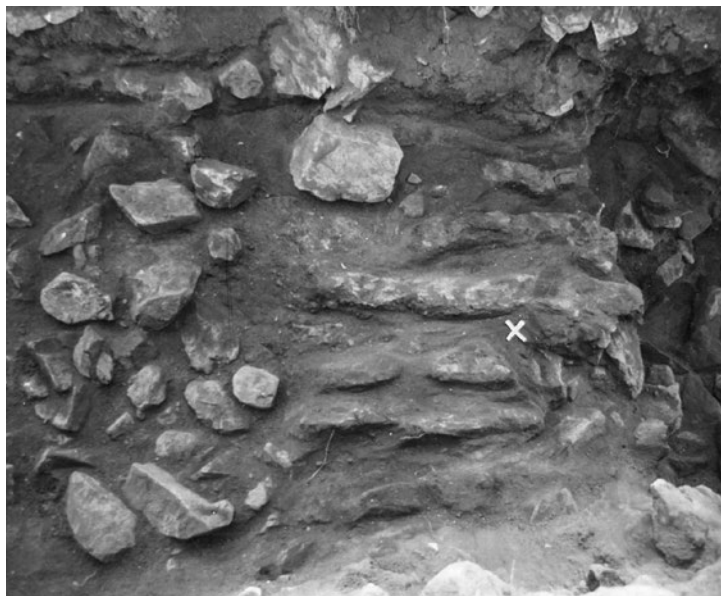
5 Hradec 1972 – plány jednotlivých úrovní odkryvu valu v sektorech D–F: písmeno D – první úroveň destrukce (prostor čelní kamenné plenty zmiňované autory výzkumu zde není patrný), R – úroveň pozůstatků dřevěných roštů tvořících jádro hradby, P – pravděpodobný základ čelní kamenné plenty zachycený v hloubce 160 cm

6 Pohled na vrchní úroveň kamenné sutě vzniklé destrukcí čelní kamenné plenty. Z té jsou na horní straně snímku (šipka) patrné dva až tři řádky kamenů.

foto: archiv ÚAPP

Na čelní SZ straně valu registrujeme tři úrovně destrukcí, které jsme označili jako D1–3. Nejvýše uložená náleží s jistotou do raného středověku, u zbylých dvou si nejsme s časovým zařazením jisti. Při výzkumu byly destrukce odkrývány po mechanických vrstvách, které se ale vzhledem ke klesajícímu terénu v jednotlivých sektorech výškově lišily, a není tak možné je zpětně spolu spojit. O třech vrstvách destrukcí není v průběhu výzkumu zmínka a zaznamenáváme je až ve finální dokumentaci. Na základě stratigrafie předpokládáme, že minimálně destrukce D3 již náleží pravěké fázi hradby. V sektoru E se měla nacházet čelní nasucho kladená zeď široká 1 m a zasahující až do hloubky 160 cm (přibližná poloha pod písmenem P na obr. 4). Tato plenta ale podrobně zdokumentována bohužel nebyla, snad

7 Kolmý snímek situace v sektorech D a E zachycující rovnoběžně umístěné žlábký se zbytky dřev dokládající vnitřní konstrukci hradby. Vpravo od bílého křížku se nachází prostor původní čelní kamenné plenty.

foto: archiv ÚAPP

kromě její nejspodnější úrovně na plánu plochy (obr. 5, písmeno P). Zaznamenáváme ji na jedné fotografii, ale jsou na ní jen vrchní řádky kamenů, pod kterými se nalézá kamenná destrukce (obr. 6). Na dalších fotografiích daného sektoru shledáváme pouze nesourodou kumulaci kamenů. Umístění zdi vychází také z polohy dřev na rozmezí sektorů D a E v hloubce 100–120 cm. Jedná se podle všeho již o roštovou konstrukci vlastní hradby, kterou registrujeme jak na profilech řezu, tak na plánech plochy (písmeno R na obr. 4 a 5). Dřevěný rošt byl zachycen i na jedné z kolmých fotografií (obr. 7).³

V sektorech C a D jsou na obou profilech vyznačeny dvě vrstvy námi označené jako V1, V2 a vyplňující prohnutou sníženinu, která stratigraficky porušuje těleso hradby s rošty. Na otázku, zda se jedná o mladší zásah do konstrukce hradby, či jde o její součást, neumíme dle dostupných informací odpovědět. Následující sektor B byl z větší části bez raně středověkých nálezů a většina zaznamenaných vrstev náleží starším obdobím. Bohatý na raně středověkou keramiku byl především sektor A s několika vrstvami sklánějícími se od sektoru B k JV. Na základě keramických nálezů se domníváme, že vrstvy souvisejí s rozšiřováním hradby směrem dovnitř hradiště (k dataci dále). Sektory L, M, N a O byly vyplněny vrstvami označenými jako V4 a V5 skloněnými také k JV. Vrstva V4 je popsána jako červená sypká propálená. Vrstva V5 obsahovala velké množství

³ K souboru nálezů uložených dnes v chomutovském muzeu patří i vzorek dřev odebraných z uvedené roštové konstrukce. Radiokarbo- nové datování přineslo výsledek spadající do rozmezí let 772–886 (pravděpodobnost 92,4 %; Ing. Ivo Světlík – Česká radiouhlíková laboratoř). S jistotou tak můžeme hovořit o raně středověké konstrukci. Bohužel nevíme, z jaké části stromu datovaný vzorek pochází a zároveň jde o datum *post quem*, čili teoreticky zde základ hradby mohl vzniknout již v 9. století, pro větší jistotu bychom ale potřebovali mít více dat.

kamenů a můžeme ji spojit s destrukcí zadní (vnitřní) části hradby. Vrstvu V3 pokračující i dále do dalších sektorů lze označit již za klasickou kulturní vrstvu. Tato vrstva obsahující raně středověkou keramiku byla destrukční vrstvou V5 překryta, a stratigraficky je tedy starší. V textech autorů výzkumů je zmíněn i příkop před valem. Výzkum se nicméně příkopu nedotkl a ani z terénní situace nevyplývá, že by na hradbu měl takovýto zahloubený útvar navazovat. Výzkumem zachycené skalní podloží pozvolně klesá k SZ. Zdá se tedy, že uváděný příkop byl pouze předpokládán, jeho existenci ale v tuto chvíli nic nenasvědčuje. Při snaze vymezit raně středověké situace jsme vycházeli jak z terénní dokumentace a jejích popisů, tak také samozřejmě ze souboru nalezených artefaktů, především keramiky. Řez valem, při kterém muselo být vykopáno neuvěřitelných cca 400 m³ zeminy, interpretujeme a datujeme následujícím způsobem.

J. Bubeník předpokládal vznik tohoto opevnění v mladší fázi střední doby hradištní, což se na základě našeho pozorování potvrdit nedá. Ve velké většině vrstev se sice opravdu nacházejí zlomky keramiky střední doby hradištní, zároveň však byly buď doprovázeny keramikou mladší, nebo se tato mladší keramika nacházela ve stratigraficky starších vrstvách. Vzhledem k množství středohradištních nálezů v ploše hradiště ukazujících na poměrně intenzivní osídlení je sice nějaká forma opevnění pravděpodobná, není ale možné k této fázi přiřadit konkrétní zkoumanou situaci či konstrukci (viz pozn. 2, radiokarbonové datování). V rámci datace opevnění je třeba brát v potaz, že datační materiál, v tomto případě keramické zlomky, se do hradby většinou dostaly s materiálem, ze kterého bylo opevnění stavěno. Nacházejí se tak často až v terciérních polohách. Situace datují *post quem*, ale od jejich užití v živé kultuře mohl uplynout i dlouhý čas. To potvrzují ojedinělé nálezy starohradištní či časné slovanské, které jsme zaznamenali i ve vrstvách hradby.

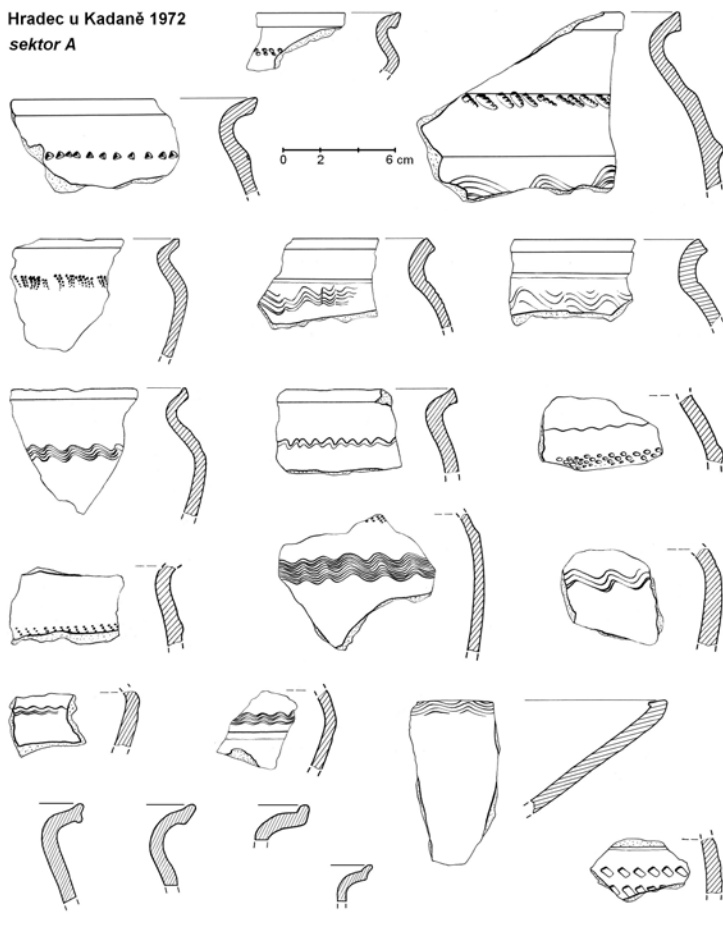
Vlastní hradba byla tvořena čelní kamennou plentou a na ní navazující roštovou konstrukcí. Raně středověké opevnění v plné míře využilo starší pravěký val, který tvořil 6–7 m vysoký pahorek. Základ čelní kamenné plenty byl umístěn na kamennou destrukci halštatské hradby. Část kamenů byla bezesporu opětovně využita. V sektorech D a E nalezená keramika ukazuje do mladší doby hradištní, spíše její starší poloviny, ač je třeba brát v potaz velmi malé množství datovatelných zlomků. Základ hradby tedy vznikl nejdříve v druhé polovině 10. století.⁴

Na keramiku mnohem bohatší sektor A dle našeho názoru ukazuje na přestavbu či podle sklonitosti vrstev spíše rozšiřování hradby. Zlomky keramiky náleží také mladší době hradištní, ovšem jedná se o vyspělejší tvary zařaditelné do 11. století (obr. 8). Hradba byla tedy rozšířena z původních 6 m šířky na finálních 8 metrů. Situaci je možné interpretovat dvěma způsoby. Vrstvy v sektoru A pouze vyplnily depresi pravěkého valu a vlastní konstrukce hradby se nacházela na úrovni či nad úrovní současného terénu, nebo podle sklonitosti vrstev můžeme uvažovat o pozvolném zadním náspu.⁵

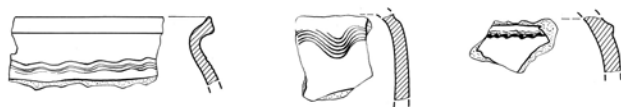
⁴ Podobně uvažoval i P. Čech (2000, 422–423; 2013, 89–90).

⁵ První případ, kdy zadní část hradby byla rozšířena formou dřevěných komor, známe např. z Bíliny (Váňa 1967), druhou situaci nedávno doložil výzkum na hradišti v Praze-Královicích (Štefan – Hasil 2014).

Hradec u Kadaně 1972
sektor A

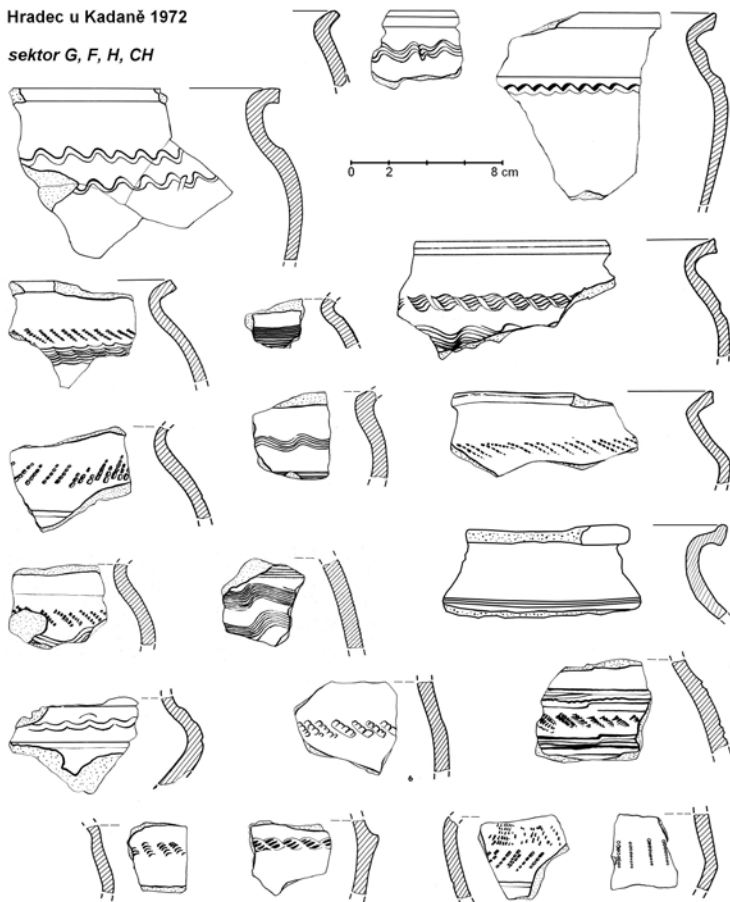

sektor D

8 Hradec u Kadaně – keramika ze sektorů A a D

Situace v sektorech L–O a E–K zachycují již jen destrukce hradby. Keramika z obou destrukcí spadá do rozmezí střední až mladší doby hradištní (obr. 9, 10). Nejmladší složka odpovídá keramice v sektoru A, tedy mladší fázi mladší doby hradištní, což v absolutní chronologii znamená celé 11. století, či až počátky 12. století (k regionální chronologii *Peksa 2019*, srovnání přináší také žatecká chronologie P. Čecha – *Čech a kol. 2013*, 20–21, tabulky 10–35). Zlomky keramiky se ovšem původně nacházely v hmotě hradby, kam se dostaly při její stavbě, a k době zániku nám příliš informací nepodávají. Přední

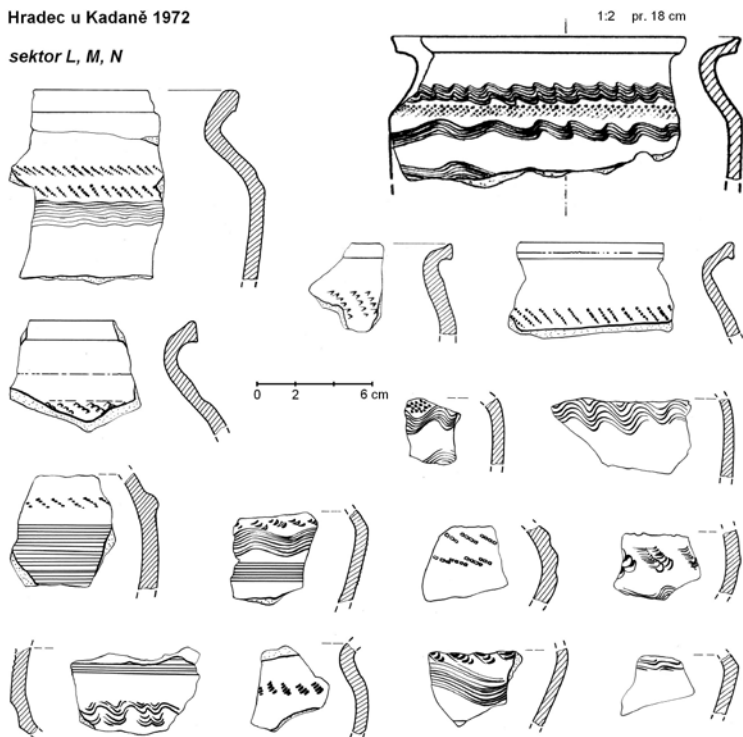
9 Hradec u Kadaně – keramika ze sektorů G až CH

destrukce byla tvořena pouze kamennou sutí související s rozpadem čelní kamenné plentu.

S erozí zadní části hradby spojujeme vrstvy V4 a V5. Vrstva V4 je autory výzkumu popisována jako propálená požárová vrstva. Její spojitost s vlastním zánikem opevnění nelze s jistotou určit. Větší oporu máme u vrstvy V5, která byla tvořena hlínou a větším množstvím kamenů. Ty mohly být součástí jak vnitřní konstrukce hradby, tak mohly tvořit i zadní plentu. Pro dataci zániku se jevil jako důležitý stratigrafický vztah destrukční vrstvy V5, která převrstvuje kulturní vrstvu V3. Z vrstvy V3 ale pochází soubor keramiky zařaditelný jen obecně do mladší doby hradištní, a k přesnější dataci zániku opevnění nám tak chybějí opory.

Opevnění bylo na Hradci u Kadaně zkoumáno ještě na dalších 4 místech (obr. 2). První zjišťovací výzkum byl proveden v roce 1953

sektor L, M, N

10 Hradec u Kadaně – keramika ze sektorů L až N

I. Pleinerovou na jižní straně akropole na hraně svahu nad Úhošťanským potokem (Pleinerová 1957). V sondě široké 2 m a dlouhé 10 m byl zjištěn pás kamenů cca 1 m široký ve vzdálenosti 1,3 m od okraje ostrohu. Veškeré nálezy, včetně raně středověkých, pocházely podle interpretace autorky výzkumu až z druhotných pozic a opevnění datuje do raného středověku. Dle P. Čecha (2013, 89) zlomky keramiky odpovídají horizontu Žatec D1, tedy počátku mladší doby hradištní. Podle nálezové situace měl val kamennou čelní plentu a hlinito-dřevitou konstrukci a do hloubky 20–60 cm jeho destrukce byly nacházeny raně středověké střepy. V roce 1965 zjistil E. Neustupný při povrchovém průzkumu narušení vnitřního valu v severozápadním cípu akropole. Došlo zde k úpravě cesty buldozerem, přičemž ve vyhrnuté hlíně shledal kamennou destrukci a do červena vypálenou hlínu. Kromě pravěké zde nalezl i hradištní keramiku (Bubeník 1988, 186). Situace ale blíže zdokumentována nebyla. Při stejném průzkumu si E. Neustupný povšiml zhruba v polovině střední části hradiště ve svahu nad potokem cestou narušené kamenné zídky. Podle několika zlomků raně středověké keramiky se můžeme domnívat, že se jedná o shodnou situaci jako při výzkumu I. Pleinerové.

11 Výzkum v roce 1986 odhalil pod tělesem vnějšího valu sídlištní situace v podobě žlábků tvořícího základ dřevěné nadzemní stavby. Dřevěná konstrukce byla zpevněna kameny (vlevo). Na snímku vpravo žlábek po preparaci foto: archiv ÚAPP

Archeologický výzkum 1986⁶

Poslední, čtvrtá akce týkající se opevnění a i celého hradiště se uskutečnila v roce 1986. Předstihový zjišťovací výzkum proběhl pod vedením PhDr. Evy Černé kvůli výstavbě přeložky železniční tratě Žatec – Klášterec n. O., k jejíž výstavbě nakonec nedošlo. Výzkum se dotkl JZ rohu vnějšího předhradí (NZ čj. 780/86, archiv ÚAPP). Výzkum byl rozčleněn do dvou etap. V 1. etapě byl proveden řez bagrem v délce 40 m a v 2. etapě následovala ruční sondáž na ploše 3 × 16 m. Výzkumem se podařilo prokázat osídlení této plochy hradiště ve střední a především mladší době hradištní v podobě kulturní vrstvy, kůlových jam a menšího žlabu (obr. 11). Tyto situace překrýval jednoduchý val tvořený hlinito-kamenitými násypy bez doložené vnitřní konstrukce (obr. 12). Vzhledem k intenzivní zemědělské činnosti však byl téměř zcela zlikvidován, takže se dochoval jen ve své spodní partii a v terénu se projevuje slabě patrným převýšením. Jeho datace je možná jen na základě stratigrafie a nejdůležitější je nejmladší složka sídlištních nálezů. Val je mladší než sídlištní situace, jež převrstvil a které na základě keramiky lze s jistotou klást do mladší doby hradištní. Intenzivní osídlení předpolí hradiště ve střední a mladší době

⁶ Za možnost publikovat výsledky záchranného výzkumu z roku 1986 děkuji kolegyni PhDr. Evě Černé z ÚAPP.

12 Dva pohledy z roku 1986 na kumulaci kamenů tvořících základ valů vnějšího opevnění foto: archiv ÚAPP

hradištní vyústilo nejspíše v průběhu 11. století ve vznik dalšího pásu opevnění, který zabral původně osídlenou plochu a definitivně uzavřel celkovou plochu hradiště.

Souhrn výsledků výzkumů a osídlení v okolí

Ostrožná poloha nad Ohří byla dlouhodobě využívána, což svědčí o její výhodnosti i důležitosti. Existenci opevnění můžeme s jistotou klást až do mladší doby hradištní, ač nějaká forma ohrazení minimálně akropole je i ve střední době hradištní pravděpodobná, jak může naznačovat i radiokarbonové datování. Uvědomujeme si, že přítomnost či nepřítomnost opevnění v době před polovinou 10. století je zásadní pro diskusi o formě ovládnutí této oblasti Přemyslovců a jejich následném vlivu a počínání v této oblasti. Bohužel výzkum z roku 1972 nepřináší rozhodující odpověď. Osídlení ale bez zjevného přerušování, na rozdíl od nedalekého Rubína, pokračovalo a nejspíše v počátcích mladší doby hradištní byla akropole hradiště opevněna hradbou s čelní kamennou plentou a vnitřní roštovou konstrukcí. Keramika z povrchových sběrů ukazuje na pokračující osídlení hradiště i v pozdní době hradištní. Hradby ale ve 12. století již nejspíše nebyly udržovány a nic bližšího nejsme schopni říct ani k charakte-

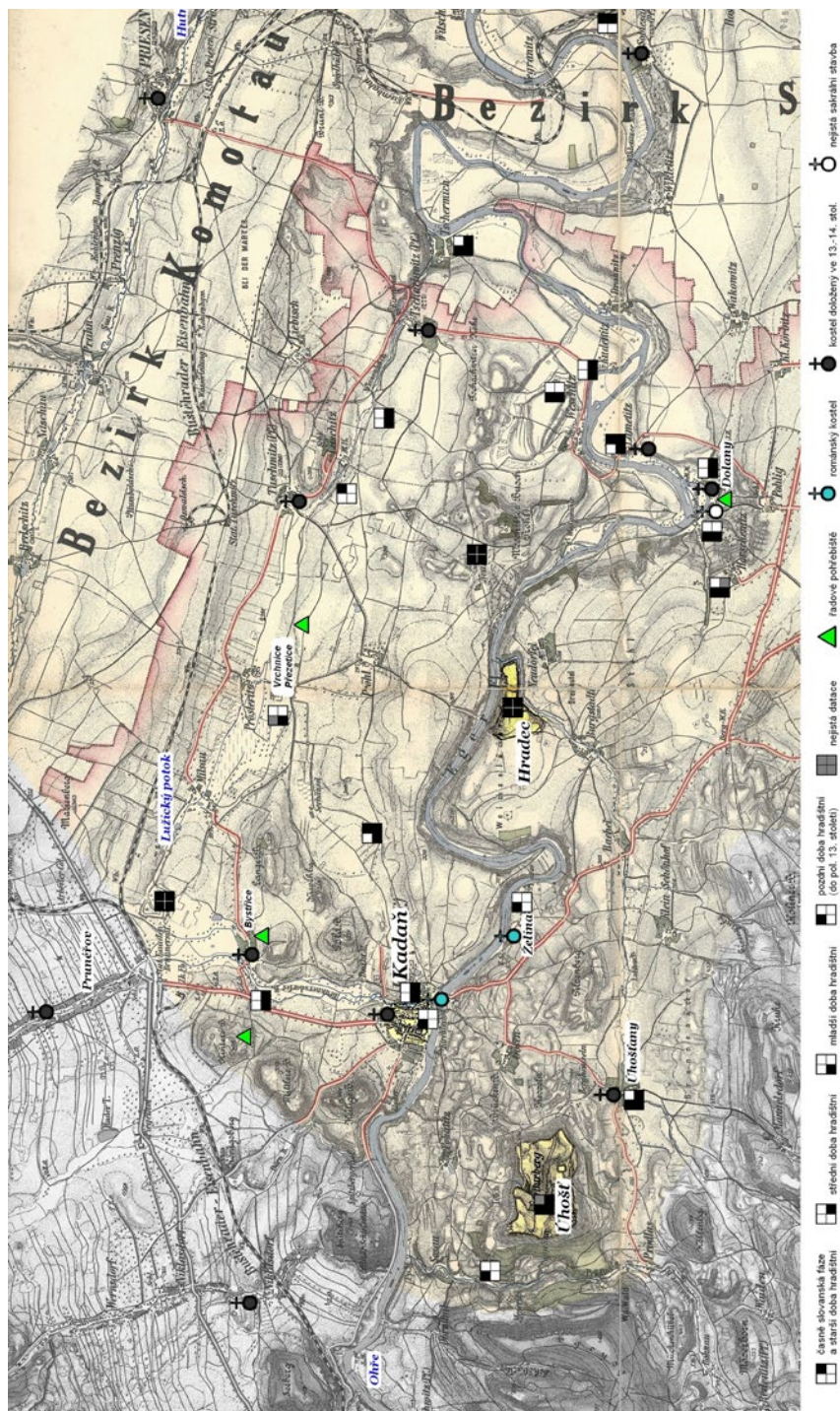
ru osídlení plochy hradiště. Závěr hradiště v Hradci nelze na základě keramických nálezů určit přesněji než na období 12. století. Uzlovým bodem regionu se poté stalo sídliště položené při brodu přes Ohři v prostoru tzv. Špitálského předměstí dnešní Kadaně.⁷

Pro období raného středověku můžeme Hradec bez větších pochybností považovat za centrum oblasti. V rámci správní organizace přemyslovského státu hrálo hradiště asi nižší roli. Jeho funkci spojujeme s kontrolou přechodu cesty přes Ohři směřující přes Přísečnický průsmyk dále do Saska. Ač jde o vysoce pravděpodobnou úvahu, nelze ji za současného stavu vědomostí archeologicky ani jinak potvrdit. Můžeme jen konstatovat, že Ohře je v tomto prostoru stále sevřena do úzké soutěsky a překročit řeku je možné pouze v místě dnešní Kadaně a v tzv. Želinském meandru mezi Kadaní a právě Hradcem. Údolí Ohře se více rozevívá až západně od hradiště, a to do prostoru počínajícího souvislého pravěkého a později raně středověkého osídlení středního Poohří, jedné z tzv. starých sídelních oblastí.

Jak ukázal soupis raně středověkých nálezů, početné osady byly archeologicky potvrzeny na březích Ohře i na jejích přítocích (*Peksa – Crkal 2020*) – na dolním toku Pruněvského potoka, resp. Bystřice, v údolích Lužického a také Úhošťanského potoka na SV svazích Doupovských hor (obr. 13).⁸ V protikladu k tomu je výčet

⁷ Tato osada je v poslední čtvrtině 12. století doložena i písemně. Podle listiny datované do roku 1186 daroval kníže Bedřich johanitskému řádu „*burgum novum super Ogře fluvium situm, nomine Cadain, ubi et ecclesiam hospitaliaris edificare antea concesseram*“ (formální falzum z 30. let 13. století – CDB I, č. 310, s. 281; *Rak 1998*, 57–60). Kníže zde tedy potvrdil darování knížecího majetku nové vsi ležící nad řekou Ohři, vsi jménem *Cadain* (termín *burgus* označuje trhové sídliště), kde již dříve povolil špitálnímu řádu postavit kostel. A původně románský kostel s typicky johanitským patrocinem sv. Jana Křtitele se zde, ač v přestavěné podobě, opravdu nachází. Archeologicky celkovou situaci shrnul *T. Velimský (1995)* a jeho závěry i po záchranných výzkumech konaných v tomto prostoru v posledních deseti letech rámcově stále platí (autoři výzkumů J. Crkal a K. Derner z ÚAPP).

⁸ Na základě archeologických nálezů je možné určit hranici staré sídelní oblasti obydlené od samého počátku středověku. Souvislé starší pravěké, ale i raně středověké osídlení středního Poohří končí nejzápadněji v prostoru styku Krušných a Doupovských hor. Hranici staré sídelní oblasti můžeme určit linií Chomutov – zaniklé Kralupy u Chomutova – Kadaň. Dlouhodobé osídlení, které tuto hranici mohlo překročit ještě před vrcholné středověkou kolonizací, bylo západně od Kadaně, vázané jen na tok řeky Ohře. Naznačovat to mohou slovanské názvy několika lokalit, např. Kotvína, podle níž se nazýval újezd doksanských premonstrátů roku 1226 (CDB II, 282), či Pokutice doložené na konci 12. století. Mělké údolí blízkého Lužického potoka představovalo úrodný region osídlený od počátku přítomnosti Slovanů v Poohří, jak dokládají nálezy z rozmezí katastrů Pruněřova a Milžan (poloha Meisnerova šachta), Kadaně (poloha Jezerka), či o něco dále Lužic, Lomazic a Běšic. Osídlení se kontinuálně rozvíjelo po celý raný středověk (obr. 13). Zaznamenáváme jak místa dlouhodobě osídlená, tak sídliště s dobou trvání jen v některých fázích raného středověku. Osídlení výjimečně vystoupilo i do výše položených míst na svazích Krušných i Doupovských hor. Na Kadaňsku do této kategorie patří Úhošť s doloženým osídlením od střední doby hradištní. Stolová hora Úhošť se svou výškou až 590 m n. m. stále patří k málo poznaným lokalitám. Vynecháme-li s Úhoští příležitostně spojovaný Wogastisburg, pro období raného středověku zde přes všechny snahy registrujeme nálezy spojitelné s výšinným sídlištěm, nikoliv opevněnou lokalitou (*Bubeník 1988*, 158–160; *Smrž 2014*; naposledy s další literaturou *Waldhauser 2017*).

13 Mapa osídlení v povodí Lužického potočka a blízkém okolí. Barevně zvýrazněna stará sídelní oblast. Nevyznačený lokality s nejistou datací (podkladová mapa III. vojenského mapování z let 1877–1880 v měřítku 1:25 000 uložena v archivu ÚAPP)

písemných pramenů. Ty nejdůležitější centrum tehdejšího osídlení, hradiště u Hradce u Kadaně, zcela pomíjejí a k roku 1186 zaznamenávají až jeho následovnici, osadu se špitálním kostelem jménem *Cadáin*, dnešní Kadaň. Zcela opominuty písemnými zmínkami zůstaly také osady na levém břehu Ohře oproti pravobřežním, kterých je zaznamenáno hned několik. Nejstarší písemné zmínky mají Úhošťany a Lomazice, kde jsou k roku 1088 ve falzu z 12. století doloženi „knížecí rudník“ a „pkelník“ (tedy hutník a smolař; CDB I, č. 387, s. 384), kteří byli předmětem daru knížete Vratislava vyšehradské kapitule. Do let 1170–1180 potom náleží donace Pokutic litoměřické kapitule (CDB I, č. 55, s. 60; *Rak 2001*, 33). Existence Dolan uvedených v zakládací listině litoměřické kapituly k roku 1057 je však diskutabilní a je vztahována i k dalším lokalitám (CDB I, č. 35, s. 59). K aktivitám johanitského řádu vlastního Kadaň a zmíněných církevních institucí se ale nedostává zpráv. V tomto období se také začínají rozvíjet aktivity cisterciáckého kláštera Waldsassenu v oblasti východně od Kadaně, která již spadala spíše k historickému Žatecku, jak potvrzují v letech 1185 a 1195 donace Příklad, Roztyl, Holetic a dalších vsí (CDB I, č. 356, s. 322; RBM I, č. 430, s. 193).⁹

Článek vznikl v rámci výzkumného projektu „Proměna středověkého venkovského kostela jako symbolu duchovní tradice a identity DG18P02OVV042, financovaného z Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II).“

⁹ Jména některých vsí naznačují snad souvislost s tzv. služebnou organizací (Vinaře – vinaři, první zmínka v r. 1287; Přeskačky – tkalci, první zmínka v r. 1260), či s příchodem obyvatel z jiných oblastí (Poláky – poprvé zmíněny v roce 1318).

Prameny a literatura

- Bubeník, J. 1988:* Slovanské osídlení středního Poohří. Praha
CDB: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae, T. I, ed. G. Friedrich, Pragae 1904–1907; T. II, ed. G. Friedrich, Pragae 1912.
- Čech, P. 2000:* Hradý a výšinná sídliště raného středověku v Pobělí a středním Poohří, *Archeologie ve středních Čechách* 4, 421–438.
- 2013: Žatec a severozápadní Čechy na počátku mladohradištního období (2. polovina 10. století). Nepublikovaná disertační práce FF UK.
- Čech, P. a kol. 2013:* *Ekonomika a životní prostředí raně středověké aglomerace v Žatci*. Praha.
- Koutecký, D. 1982:* Pravěké a slovanské hradiště Hradec u Kadaně, *Památky, příroda, život* 14, 103–105.
- 1985: Halštatské hradiště Hradec u Kadaně, *Památky archeologické* 76, 71–77.
- 1988: Halštatské osídlení v severozápadních Čechách. Nálezy z doby bronzové, halštatské a starolátenské na Kadaňsku, *Archeologické rozhledy* 40, 254–295.
- Peksa, V. 2019:* Středověká keramika středního Poohří. In: M. Trefný (red.), *Archeologie severozápadních Čech 1. Sborník k počtě Milanu Zápotockému, Ústí nad Labem – Teplice – Roudnice nad Labem*, 139–198.
- Peksa, V. – Crkal, J. 2020:* Středověké osídlení v povodí Lužického potoka na Kadaňsku, *Archeologie západních Čech* 11, 77–113.
- Pleinerová, I. 1957:* Staré opevnění v Hradci u Kadaně, *Archeologické rozhledy* 9, 479–500.
- Rak, P. 1998:* Přemyslovská Kadaň ve světle písemných pramenů. Lence Bobkové k životnímu jubileu. In: *Minulostí Západočeského kraje* 33, Plzeň, 51–80.
- 2001: Rokle, Pokutice, Zásada u Rašovic. Chomutov.
- RBM: Regesta diplomata nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, T. I, ed. K. J. Erben, Pragae 1855.
- Smrž, Z. 2014:* Tabulová hora Úhošť u Kadaně (k. ú. Úhošťany, okr. Chomutov): mesa osídlená od pravěku po 20. století, *Archeologické rozhledy* 66, 94–114.
- Štefan, I. – Hasil, J. 2014:* Raně středověké hradiště v Praze-Královicích. Výsledky výzkumu vnějšího opevnění, *Archeologické rozhledy* 66, 453–492.
- Váňa, Z. 1967:* Výzkum středního valu na slovanském hradišti v Bilíně, *Archeologické rozhledy* 19, 451–471.
- Velímský, T. 1995:* Ke genezi vrcholně středověkého města v Kadani. In: J. Blažek – P. Meduna (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983–1992*, Most, 225–236.
- Waldhauser, J. 2017:* Nález z roku 1985 jako indicie k hypotéze o interpretaci Úhoště jako Wogastisburgu nebo Sámo, jeho říše a bitva jsou pouhým konstruktem historiků? In: E. Wiesnerová (ed.), *Ústecké muzejní sešity sv. 10. 45 let v regionální archeologii. Sborník k 70. narozeninám Marty Cvrkové, Ústí nad Labem*, 30–48.

Die Burganlage Hradec bei Kadaň im Frühmittelalter

Die aus der Vor- und Slawenzeit datierende Burganlage wird heute nach der nächstliegenden Ortschaft Hradec 4 km östlich von Kadaň benannt. Die Gesamtfläche der dreiteiligen Anlage nimmt 24,5 ha ein. Das Vorhandensein der Umwallung kann man aufgrund der Forschungen aus den Jahren 1972 und 1986 mit Gewissheit auf die jüngere Burgenzeit datieren, obwohl eine gewisse Form von Umfriedung – zumindest der Akropolis – auch in der mittleren Burgenzeit (9. Jh.) als wahrscheinlich gilt, wie auch die Radiokarbon-Datierung andeuten kann. Die Akropolis der Burganlage wurde höchstwahrscheinlich in den Anfängen der jüngeren Burgenzeit mittels einer Wehrmauer mit feindseitiger Steinverblendung und einer inneren Balkenrost-Konstruktion befestigt. Das Ende der Burganlage kann man aufgrund von Keramikfunden nicht genauer als auf die Zeit des 12. Jh. bestimmen. Für die Zeit des Frühmittelalters kann man Hradec ohne größere Zweifel als Zentrum der Region ansehen. Im Rahmen der Verwaltungsorganisation des Přemyslidenstaats spielte die Burganlage wohl eine minder wichtige Rolle und ihre Funktion bestand in der Kontrolle der Wege über den Egerfluss, die über das Erzgebirge weiter bis nach Sachsen führten. Die schriftlichen Quellen erwähnen die Burganlage überhaupt nicht und verzeichnen erst zum Jahr 1186 deren Nachfolger, die heutige Stadt Kadaň.

Drobná keramická plastika a akvamanilia v archeologických nálezech na Chomutovsku

Jiří Crkal – Kryštof Derner – Petra Kabeláčová

Zvláštní místo mezi předměty nalézány během archeologických výzkumů zaujímá keramická plastika. Jedná se o kategorii nálezů, která na rozdíl od souborů běžných užitkových předmětů představuje v archeologii odraz vysokého výtvarného umění. Navíc je různorodá svými motivy, funkcí, ale také způsobem výroby.

V posledních letech se podařilo především díky záchranné archeologické činnosti nashromáždit na Chomutovsku celkem 21 exemplářů této specifické kategorie hmotné kultury, a ty představujeme formou katalogu.

Rozbor náleзовého souboru

Motivy

V prezentovaném souboru rozlišujeme dva základní typy plastik: antropomorfního a zoomorfního ztvárnění.

Nejpočetnější skupinu představuje plastika antropomorfní (*katalogové číslo 1–13*), kterou reprezentují ženské postavy, postavy světců, madon, či tzv. nahých chlapců.

Mezi motivy světců řadíme fragment spodní části plastiky zobrazující dolní končetiny lidské postavy spolu s hlavou (*kat. č. 1*). Na základě předloh „vysokého umění“ (*obr. 1*) lze uvažovat o ztvárnění sv. Kateřiny, u jejíchž nohou spočívá hlava císaře Maxentia.

V ikonografii je takto zobrazována již od 13. století (*Kirschbaum – Braunfels 1994, 290*). Právě patronát sv. Kateřiny od konce 13. století nabýval na popularitě (*Schill 2005, 355*) a v českých zemích jeho oblíbenost gradovala za vlády Karla IV. (*Fajt 2006, 142–144*). Jako plastiku světce/světky interpretujeme bezhlavé torzo ženské postavy s košíkem (*kat. č. 2*). Tento atribut by mohl nasvědčovat tomu, že figurka zpodobňuje sv. Dorotu – patronku zahradníků –, která bývá vyobrazovaná s košem květin (*Pfleiderer 2008, 55*). Do stejné kategorie náleží Panna Marie s Ježíškem (*kat. č. 5*), bezhlavé torzo nahého chlapce tzv. Ježíška (*kat. č. 6*), torzo ženské postavy držící kulovitý předmět (*kat. č. 10*) a plastika ženy s korunou na hlavě držící knihu (?) (*kat. č. 8*).

U zbývajících exemplářů antropomorfních plastik není v důsledku pouze torzálního dochování možné jejich motiv blíže určit. V případě

Plastika sv. Kateřiny Alexandrijské od holandského sochaře Jana Croqua (1465–1510)
foto: www.Metmuzeum.org

fragmentů *kat. č. 4, 7, 9* je zjevná pouze jejich příslušnost k ženské postavě.

V menším počtu je zastoupena plastika zoomorfní, kterou reprezentují koničci a jezdecká plastika (*kat. č. 14–19*).

Dále jako druhou, samostatnou skupinu, vedle vlastních keramických plastik, vydělujeme nálezy akvamanilí (*kat. č. 20–21*).

Způsob výroby

Výroba keramických plastik probíhala za pomoci jednodílných či dvoudílných kadlubů, anebo byly tvarovány pouze v ruce. Mezi ručně modelované figurky spadají především plastiky zoomorfní, ale výjimku představuje figurka jezdce na koni (*kat. č. 15*), jehož obličejová část je na rozdíl od zbytku těla vytvořená otiskem formy. Neméně zajímavá je také antropomorfní plastika lidské hlavy (*kat. č. 13*), která i přes ruční modelaci dosahuje detailního zpracování.

Výroba plastik za použití forem již poukazuje na sériovou produkci (*Neu-Kock 1993, 8*). V případě námi prezentovaného souboru se jedná o majoritní část. Na některých exemplářích vytvořených touto technikou lze spatřit stopy zahlazení výrobních švů po obvodu figurky či seřiznutí jejího podstavce.

U plastik vyrobených pomocí forem se vyskytují ve spodní části menší otvory, které nasvědčují použití tyčky během výrobního procesu. Ta byla vložena před sušením a následným výpalem mezi přední a zadní díl plastiky (*Neu-Kock 1993, 8*). Pravděpodobně tak usnadňovala bezpečnější manipulaci a jednodušší vyjmutí keramické hmoty z kadluby formy (*Grönke – Weinlich 1998, 14–15*). U figurek hotovených z ruky docházelo patrně k formování jejich hmoty přímo kolem tyčinky (*kat. č. 4, 9*).

V případě plastik *kat. č. 11 a 12* je otvor ve spodní části podstavce natolik rozměrný, že byl patrně vytvořen se záměrem urychlení vysušení a snížení prnutí materiálu během výpalu.

Barva, hmota, výzdoba

U většiny nálezů bylo při výrobě využito keramické těsto jemnější zrnitosti, které umožňovalo přesnější modelaci jednotlivých detailů plastik. Barva hmoty je především světlých odstínů, v jejichž kontrastu lépe vynikla výzdoba červeným malováním. Na povrchu se občas vyskytuje také glazura hnědé a zelené barvy. Uplatňována bývá též bílá engoba, která patrně imitovala vzhled figurek z kaolinové hlíny, tzv. *Pfeiffenton*. Klíčovou vlastností kaolinových hlín byla velmi jemná struktura a bílá barva, kterou si zachovávala i při nízkých teplotách výpalu (*Hoffman 1996, 156*). Zastoupená rytá výzdoba či vpichy znázorňují nejčastěji konkrétní detaily: draperie šatů, články prstů, oči nebo srst.

Funkce

Všeobecně jsou tyto předměty funkčně interpretovány jako jeden z hmotných dokladů duchovní a volnočasové sféry života dětí a dospělých, tzn. hraček či devocionálií. Jednoznačná funkční inter-

pretace mnohdy není jednotná, či dokonce možná, jelikož jejich užití mohlo mít přesah nejen do světa dětských her, ale nacházely také upotřebení jako artefakty sloužící k náboženským rituálům (*Hoffman 1996*, 136).

Jako dětské hračky bývají zpravidla přijímány plastiky koníčků či jezdecké plastiky. U antropomorfních motivů je interpretační škála rozsáhlejší. Náboženský podtext mají nepopíratelně plastiky světců a madon. Tzv. nazí Ježíšci jsou povětšinou interpretováni jako votivní předměty darované na Vánoce nebo Nový rok. Není vyloučena ani jejich úloha jako děkovných předmětů ukládaných do domácích oltářů a betlémů (*Hermann 2004*, 33; *Bláha 1996*, 178 – 179).

Zvláštní kategorii keramické plastiky tvoří akvamanilia, jejichž upotřebení je spojováno s omýváním rukou a kulturou stolování, ale byl to také předmět využívaný při liturgii (*Černohorský 1961*, 580).

Chronologie

Zastoupeny jsou plastiky, které lze datačně zařadit do období 13.–17. století.

I přes to, že datační pomůckou může být stylizace figurky nebo výrobní technologie, v mnoha případech je datace velmi obecná. U nálezů získaných pomocí sběrů není možné jejich bližší chronologické zařazení, proto se uchylujeme pouze k rámcové dataci.

Místo produkce

Jednoznačně lze určit plastiku světce (*kat. č. 9*) jako výrobek místní kadaňské dílny. Glazura se u ní totiž roztéká i přes lom torza. Dostala se tedy na figurku již po jejím rozlomení, nejspíše skla z jiné nádoby v peci. Transport rozlomené, nepodařené figurky z jiné hrnčírny je prakticky vyloučen. Jedná se o první důkaz produkce keramických plastik na zkoumaném území, a to přibližně na přelomu 15. a 16. století nebo dále ve století šestnáctém. Vzhledem k doprovodné keramice zahrnující i hrnčířský odpad je pravděpodobné, že figurky zde byly vyráběny spolu s běžnou stolní a kuchyňskou keramikou. Z ostatních figurek je alespoň přibližně určitelná provenience u ženy s koulí (*kat. č. 10*), protože nálezy tohoto typu byly dosud nalezeny pouze na relativně nevelkém území mezi Lipskem a českou hranicí, kde je asi také třeba hledat jejich původ. Místo výroby zbylých nálezů nelze přesněji stanovit.

Katalog nálezů

č. 1

Sv. Kateřina a císař Maxentius

Datování:

druhá polovina 14. století

Naleziště:

Blatno; záchranný archeologický výzkum prováděný v souvislosti s rekonstrukcí vodovodu v roce 2015; nález v kulturní vrstvě v areálu současné fary.

Uložení nálezu:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most; př. č. 93/15–55.

Popis:

Keramická plastika lidské postavy, zachován pouze podstavec a část reliéfu s patrnými obrysy obličeje a dolní končetiny. Keramická plastika z jemně plavené kaolinové hmoty narůžovělého odstínu. Tvrdě vypálena, jádro šedě zbarveno. Místy znatelné stopy po okrové malbě. Vyrobená pomocí formy, z dochovaného fragmentu nelze určit, zdali jednodílné, či dvojdílné. Zespoda podstavce výrobní stopy po ořezu. Délka 43 mm, výška 44 mm, šířka 23 mm, síla materiálu 14 mm, váha 24 g.

Literatura:

Derner 2021, Ottová – Turčan 2016, 235, 295.

2 Ženská postava s košíkem (sv. Dorota?)

Datování:

zřejmě 15. století

Naleziště:

hrad Egerberg, k. ú. Lestkov;
sběr v jižním příkopu.

Uložení nálezů:

Oblastní muzeum
v Chomutově; př. č. 4/82-1.

Analogie:

Slivka 1991, 334, Abb. 3:5;
nález plastiky z Brna z Leit-
nerovy ulice.¹

Popis:

Keramická plastika ženské postavy v dlouhém šatu s bohatě zřasenou draperií. Ruce má složené v pase, na levém předloktí zavěšen proutěný košík. Vyrobená z jemné hmoty narůžovělé barvy, tvrdého výpalu. Zhotovena pomocí formy, na zadní straně otisk prstu a žlábk po tyčce, na bocích stopy po ořezu. Je pravděpodobné, že se jedná pouze o přední díl plastiky. Chybějí hlava a spodní část figury. Délka 8 mm, výška 32 mm, šířka 19 mm, průměr otvoru 3 mm, váha 4 g.

Literatura:

Boukal – Sýkora – Volf (v tisku); Černá – Ondráčková 1996, 22–23.

¹ Zveřejněn je na:
https://www.archaia-brno.org/home/?acc=zapisnicek&blog_id=1169.
Vyhledáno 30. 8. 2021.

3 Torzo postavy světce (?)

Datování:

druhá polovina 14. století

Naleziště:

ZSV Na Pile (patrně původním jménem Waus), k. ú. Jírov (okres KV, původně okres Kadaň). Mezní pás za zaniklou usedlostí, terénní prospekce v roce 2019.

Uložení nálezu:

NPÚ ÚOP Loket; č. nálezu N50 (výzkum 3/19LO).

Popis:

Torzo postavy v dlouhém oděvu s náznakem draperie. Profil plastiky mírně oválný, sbíhavý směrem nahoru. Jedna ze stran nese oválnou, vzhůru se rozšiřující stopu vystupující profilace, která může naznačovat vlasy nebo kápi. Vyrobená z keramické hmoty střední zrnitosti, opatřena bílou engobou. Zachována pouze dolní polovina figury. Osou plastiky prochází otvor, který se stejně jako celkový průměr předmětu zužuje od 15 mm do 10 mm. Výška 55 mm, šířka 30 mm.

Analogie:

Téměř identický artefakt pochází z blízkosti obytné věže hradu v Bečově nad Teplou, kde jej doprovázelo hned několik dalších drobných keramických plastik. Bližší klasifikace nálezu není na základě dochované části možná. *Prekop 2017.*

Literatura:

Prekop, F. – Crkal, J. – Černý, D. – Křišťuf, P. – Peksa, V. 2021 (v tisku).

1 cm

4 Hlava ženské postavy

Datování:

14. století (?)

Naleziště:

Kadaň, Říční ulice, záchran-
ný archeologický výzkum
prováděný v souvislosti
s výstavbou cyklostezky
v Říční ulici v roce 2010.

Uložení nálezů:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most;
př. č. 91/10-70.

Popis:

Fragment lidské hlavy s ženským obličejem,
který je patrně lemován šlojřem (?). Vyroben-
a ze šedohnědé keramické hmoty střední
zrnatosti. Silná abrazie materiálu. Na povr-
chu zbytky světlé engoby. Vytvářena patrně
v jednoduché formě. Středem prochází otvor
vyústující v zátylku. Délka 33 mm, výška
52 mm, šířka 23 mm, váha 28 g.

Literatura:

Volf 2012.

5 Panna Maria s Ježíškem

Datování:

15. století

Naleziště:

hrad Perštejn, povrchový sběr v roce 1979.

Uložení nálezu:

Oblastní muzeum v Chomutově; př. č. 11/79-12.

Analogie:

Liška 1948, 69; Juřinová 2015, 75, 77, 86.

Popis:

Dvoudílné torzo plastiky Panny Marie s Ježíškem. Zachován horní díl s hlavami postav, spodní díl je zbytek podstavce a dlouhého splývavého šatu s naznačenou draperií. Vyrobená z jemně plavené hlíny bělavého odstínu (tzv. *Pfeifenton*). K výrobě užitá dvojdílná forma, výrobní švy po stranách ořiznuty. Ve spodní části podstavce pozůstatky po vpichu (nožem?). Horní díl: délka 21 mm, výška 42 mm, šířka 34 mm, váha 17 g. Spodní díl: výška 51 mm, šířka 35 mm, průměr podstavce 27 mm, váha 29 g.

Literatura:

Černá – Ondráčková 1996, 26; Ottová – Turčan 2016, 235, 293.

6 Ježíšek

Datování:

druhá polovina 15. století – 16. století

Naleziště:

Kadaň, Rokelská ulice, archeologický výzkum prováděný při stavbě domu na parcele 2361 roku 2002.

Uložení nálezů:

Městské muzeum v Kadani, expozice v klášteře; př. č. 194/02-168.

Popis:

Torzo plastiky nahého Ježíška se znázorněním roušky v oblasti falu. V levé ruce svírá kulovitý předmět (jablko/koule). Hlava, pravá ruka a spodní část nohou jsou odlomeny. Keramická hmota jemnější zrnitosti, narůžovělé barvy. Vyrobená pomocí dvojdílné formy, výrobní švy nedbale začištěny ořezem. Ve spodní části výrobní otvor o průměru 1 mm. Délka 16 mm, výška 32 mm, šířka 11 mm, váha 5 g.

Analogie:

Hermann 2004, 31, Abb. 4; *Kabeláčová 2017*, 88, kat. 165.

Literatura:

k výzkumu – *Černá 2003*.

7 Žena s kyticí

Datování:

druhá polovina 15. století – 16. století

Naleziště:

Kadaň, Rokelská ulice, archeologický výzkum prováděný při stavbě domu na parcele 2361 roku 2002.

Uložení nálezů:

Městské muzeum v Kadani, expozice v klášteře; př. č. 194/02-168.

Popis:

Bezhlavé torzo ženské postavy svírající na hrudi kyticí, levá ruka ženy přidržuje vykasaný šat nad úrovní břicha. Na přední i zadní straně plastiky je znatelné řasení oděvu. Zhotovena z jemnější keramické hmoty, narůžovělého odstínu. K výrobě užitá dvoudílná forma, znatelné stopy po ořezu výrobních švů po obvodu, zespona výrobní otvor po tyčce o průměru 9 mm. Na hrudi pozůstatky červenohnědé zbarvení (sekundárního?). Výška plastiky 82 mm, průměr podstavy 28 mm, váha 51 g.

Literatura:

k výzkumu – Černá 2003.

8 Žena s korunou a knihou (?)

Datování:

přibližně polovina 14. století

Naleziště:

Hrad Perštejn, nález
při povrchovém sběru
v roce 1979.

Uložení nálezů:

Soukromá sbírka, dočasně
na ÚAPP SZČ, v. v. i., Most;
bez př. č.

Popis:

Vyřezávaná plastika z parohu zpodobňující
ženskou postavu oděnou v dlouhém splývajícím
šatu s korunou na hlavě a svírající obdélný
předmět (knihu?) v rukách. Na povrchu znatelné
zbytky červené a černé polychromie.

Délka 24 mm, výška 76 mm, šířka 14 mm.

(Pozn.: fotografie sádrového odlitku originálu)

Literatura:

Ottová – Turčan 2016, 235, 294.

1 cm

9 Hlava ženské postavy

Datování:

poslední třetina 13. století –
první polovina 14. století

Naleziště:

Hornické sídliště na Krem-
sigeru, v k. ú. Přisečnice,
kulturní vrstva u suterénu/
zemnice XXXIII; výzkum
v roce 2013.

Uložení nálezů:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most;
př. č. 111/13-053.

Popis:

Zlomek figurky ženské postavy, zachována pouze
hlava. Zhotovena ze světle béžové slabě ostřené
hmoty. Obličej tvarován pomocí jednoduché formy,
oční otvory dotvořeny vpichy. Zvlněný pásek
představuje pokrývku hlavy. Zřasení je velmi mírné
a neodpovídá pokrývce hlavy typu kruseller. V delší
ose zachován kónický se zužující otvor po tyčce.
Délka 21 mm, výška 23 mm, šířka 19 mm.

Analogie:

Hoffman 1996, 191, kat. Nr. 83, Abb. 68.

Literatura:

Derner 2018, týž 2020.

10 Žena s koulí

Datování:

počátek 14. století

Naleziště:

Hornické sídliště na
Kremsigeru, v k. ú.
Přísečnice, zásyp
suterénu/zemnice III;
výzkum v roce 2014

Uložení nálezů:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most;
př. č. 5/14-012.

Popis:

Torzo ženské postavy, zachována horní část těla a hlava. V rukách svírá před hrudi kulovitý předmět (kouli?). Vytvořena ze světlé červenohnědé slabě ostřené hlíny pokryté transparentní olovnatou glazurou hnědožlutého tónu. Obličej tvarován pomocí jednoduché formy. Lemován kulovitými útvary představujícími patrně kadeře či šlojíř. Délka 23 mm, výška 30 mm, šířka 16 mm.

Analogie:

hrad Greifenstein, 14. století (*Geupel – Hoffmann 1993*, 243, 242 Abb. 16, exemplář 3), Lipsko, Nikolaistraße (*Hoffmann 1996*, 180–181, 182 Abb. 47), hrad Hartenstein (*Derner 2020* obr. 5, exemplář 1), Cvikov/Zwickau (*Kenzler 2001*, 128 Abb. 92, exempláře 11 a 12, 131 Abb 93; *Derner 2020* obr. 5, exempláře 3 a 9).

Literatura:

Derner, K. 2018; týž 2020; Ottová – Turčan 2016, 236, 296.

11 Torzo světce (?)

Datování:

druhá polovina 15. století – 16. století (?)

Naleziště:

Kadaň, Rokelská čp. 603;
výzkum z roku 1997.

Uložení nálezu:

Městské muzeum v Kadani;
př. č. 274/97-179.

Popis:

Torzo lidské postavy v kápi stojící na polokulovitém podstavci. Vyrobená z jemnější neplavené hmoty béžového odstínu, tvrdého výpalu. Formována ve dvoudílném kádľubu, nedbale zahlazené stopy výrobních švů ořezem. Ořez též vespod podstavce. Délka 33 mm, výška 51 mm, šířka 40 mm, hloubka otvoru 34 mm, průměr podstavce 29 mm, váha 28 g.

1 cm

12 Torzo světce (?)

Datování:

druhá polovina 15. století – 16. století (?)

Naleziště:

Kadaň, Rokelská čp. 603;
výzkum z roku 1997.

Uložení nálezu:

Městské muzeum v Kadani;
př. č. 274/97-165.

Popis:

Torzo lidské postavy (světce?) s bohatě řaseným šatem, patrně kápí. Keramická hmota jemnější zrnitosti (neplavená), světlého odstínu. Formována pomocí dvojílné formy, znatelné stopy po zahlázení švů i s otisky prstů. Ve spodní části kuželovitý otvor se stopami odřezávání nožem, výpal kvalitní. Glazura tmavě zelená olovnatá, slabě flekatá (sekundárně politá v lomu). Délka 35 mm, výška 43 mm, šířka 38 mm, průměr kuželovitého otvoru 30 mm, hloubka 33 mm, váha 33 g.

Poznámka:

V místě zlomu je sekundárně potřísněna glazurou a vypálena, což ji klasifikuje jako výrobní odpad.

1 cm

13 Lidská hlava

Datování:

17. století (?)

Naleziště:

Výsluní, nalezena při kopání
drenáže před domem
čp. 142 roku 2015.

Uložení nálezů:

Soukromá sbírka, dočasně
na ÚAPP SZČ, v. v. i., Most;
bez př. č.

Popis:

Kompletní plastika lidské hlavy s detailní modelací
obličejové partie. Oči plastické, ve středu s důlky.
Vyrobená z načervenalé keramické hmoty střední
zrnatosti, výpal tvrdý. Délka 50 mm, výška 55 mm,
šířka 29 mm, váha 60 g.

1 cm

14 Koník s otvorem v šíji

Datování:

13. století

Naleziště:

Údllice, zaniklá vodoteč jižně od kostela Povýšení svatého Kříže, nalezen při záchranném archeologickém výzkumu prováděném v souvislosti s rekonstrukcí vodovodu v roce 2012.

Uložení nálezu:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most; př. č.294/12-22.

Popis:

Plastika koníčka s kruhovým otvorem v šíji. Hřbetní část modelována do tvaru sedla ukončeného vzhůru vytaženým výstupkem. Část šíje spolu s hlavou a levou zadní nohou odlomena. Vyrobeno z jemně plavené bělavé hmoty se zbytky hnědé glazury na povrchu, ruční modelace.

Délka 30 mm, výška 43 mm, šířka 21 mm, vnitřní průměr otvoru 8 mm, váha 16 g.

Analogie:

Měchurová 2009, 178, obr. 12.

15 Jezdecká plastika

Datování:

počátek 14. století

Naleziště:

Kadaň, Švermova čp. 7, zásyp zaniklé studny, nalezen při záchranném archeologickém výzkumu z roku 2012.

Uložení nálezů:

ÚAPP SZČ, v. v. i., Most; př. č. 32/12-131.

Analogie:

Hoch 2020, 102, kat. 61;
Weinlich 1993, Abb. 1a, 7.

Popis:

Jezdecká plastika rytíře na koni. Samostatně ručně modelované tělo rytíře je usazeno v sedle a k šiji koně přichyceno tzv. „lopatovitýma“ rukama. Přes hlavu rytíře (krále s korunou?) přehnuta kápě. Tvář rytíře modelována pomocí jednostranného kadlubu. Figurka je vyrobena z jemnější keramické hmoty světlejšího odstínu. Výpal tvrdý, místy stopy přepálení. Celý povrch plastiky překrývá bílá engoba, která je místy opatřena červeným malováním znázorňujícím čabruku. Dolní polovina těla koně odlomena, zachována pouze levá přední končetina a část pravé. Délka 42 mm, výška 61 mm, šířka 33 mm, váha 41 g.

Literatura:

Derner 2013; Ottová – Turčan 2016, 235, 297.

16 Koník (?)

Datování:

13. století (?)

Naleziště:

Hradec u Kadaně, hradiště,
sběr.

Uložení nálezu:

Oblastní muzeum
v Chomutově;
př. č. 4/91g.

Popis:

Torzo zoomorfní plastiky (koně?) s dochovanou
levou přední končetinou. Na hřbetě patrné
stopy nálepu (další postava?). Vyrobená
z keramické hmoty narůžovělého odstínu
a vyšší zrnitosti. Na povrchu stopy bílé engoby.
V zadní části kruhový otvor o průměru 6 mm.
Délka 52 mm, výška 50 mm, šířka 20 mm,
váha 28 g.

17 Hlava koníka

Datování:

13.–14. století

Naleziště:

Kadaň, hrad, nádvoří,
sonda II E západ;
výzkum v roce 1975.

Uložení nálezu:

Městské muzeum v Kadani;
př. č. 24/75-212.

Popis:

Torzo koníčka. Dochovány šije a hlava koníka s výraznými jehlanovitými ušima. Keramická hmota narůžovělého odstínu a střední zrnitosti s příměsí slídy. Výpal tvrdý. Na hlazeném povrchu zbytky červeného malování a bílé engoby. Délka 32 mm, výška 35 mm, šířka 24 mm, váha 9 g.

Literatura:

Durdík – Lehečková 1977; Lehečková 1975.

18 Hlava koníka

Datování:

13.–14. století

Naleziště:

Kadaň, hrad, nádvoří,
sonda II E západ;
výzkum v roce 1975.

Uložení nálezů:

Městské muzeum v Kadani;
př. č. 24/75-212.

Popis:

Fragment jezdecké plastiky/koníčka. Vyrobená z keramické hmoty světlejšího odstínu a střední zrnitosti s příměsí slídy. V těstě obsaženo větší zrno křemene. Povrch hlazený bez přetahu. Na levé straně šije zbytek ruky jezdce, hlava odlomena, na druhé straně otisk paže. Zadní strana plastiky je konkávní. Délka 39 mm, výška 23 mm, šířka 18 mm, váha 13 g.

19 Bojovník se štítem

(kresba Mgr. H. Velímská)

Datování:

13. století

Naleziště:

Tvrz Kyjice v poloze Na pile, k. ú. Nové Sedlo nad Bílinou, starší sídlištní situace 13. století. Výzkum tvrze v roce 1973.

Literatura:

Velímský 1973; týž 1998, 130.

20 Noha zvířete či bájného tvora (akvamanile ?)

Datování:

poslední třetina
13. století – první
polovina 14. století

Naleziště:

Hornické sídliště na Krem-
sigeru, v k. ú. Přísečnice,
kulturní vrstva u suterénu/
zemnice XXXIV; výzkum
v roce 2012.

Uložení nálezů:

ÚAPP SZČ, v. v. i, Most;
př. č. 8/12-76.

Popis:

Patrně část nohy z akvamanile ve formě zvířete či
bájného tvora. V pohledové spodní části nohy jsou
svislými vrypy naznačeny drápy, zadní strana vyta-
žená do plochého hřbetu je lehce zpeřená příčnými
vrypy znázorňujícími patrně chlupy. Vyrobená ruční
modelací z šedé keramické hmoty střední zrnitosti
s příměsí slídy. Nekvalitní redukční výpal, jádro černé.
Délka 28 mm, výška 56 mm, šířka 27 mm, váha 36 g.

Analogie:

Hornické sídliště v Plániče u Klatov
(Červený 2007, 121, obr. 14).

Literatura:

Derner 2018.

1 cm

21 Zoomorfní akvamanile

Datování:

12. století – první
polovina 13. století

Naleziště:

Údlice, sběr ve výkopu
pro vodovod mezi Údlicemi
a Chomutovem v blízkosti
čp. 255 v roce 1962
(D. Koutecký).

Uložení nálezů:

Oblastní muzeum v Chomu-
tově; př. č. 13/62-3.

Analogie:

Slivka 1991, 342, Abb. 11.

Popis:

Fragment zoomorfní hlavy s částí těla (koně, býka),
s ulomenými uchy nebo rohy formovanými vytaže-
ním, oči naznačeny nálepy o průměru 5 mm, část
hlavy odlomena. Na levé straně plecí dochovány
čtyři vrypy o hloubce 1–2 mm. Hrdlo lahvovité, obtá-
čené. Šedá keramická hmota střední zrnitosti, vypá-
lena do cihlově červeného odstínu, na vnitřní straně
černé zbarvení. Rozměry hlavy: výška 92 mm, šířka
(průměr) 54 mm, průměr výlevky 11 mm, síla stěny
10 mm. Rozměry výlevky: výška 45 mm, vnitřní prů-
měr 30 mm, síla stěny 16 mm.

Literatura:

Koutecký 1964.

Závěr

Prostřednictvím tohoto článku jsme chtěli upozornit na dosavadní nálezy drobné plastiky, které se podařilo nashromáždit během jednoho půlstoletí, především díky záchranné archeologické činnosti. V souboru prezentovaných plastik lze spatřovat poměrně velkou variabilitu ztvárnění světských i náboženských motivů. Velký rozptyl výskytu této kategorie hmotné kultury, jež je přítomna v hradsčském, městském i venkovském prostředí, poukazuje na ni jako na důležitou součást života tehdejších lidí.

Nepochybně si tato kolekce artefaktů zaslouží více pozornosti a měla by být předmětem dalšího a detailnějšího prozkoumání.

Poděkování

Děkujeme PhDr. Evě Černé za spolupráci při určení původu artefaktů a za možnost publikování nálezů z jejich výzkumů v Kadani. Náš dík patří rovněž PhDr. Lence Ondráčkové z Oblastního muzea v Chomutově a dále Mgr. Lukáši Gavendovi a Bc. Martinu Volfovi z Městského muzea v Kadani za upozornění na existenci některých z nálezů a pomoc při jejich dokumentaci.

Prameny

- Černá 2003: Archiv ÚAPP SZČ, Závěrečná zpráva o záchranném archeologickém výzkumu v Kadani Rokelské ulici na ppč. 2361, nálezová zpráva pro investora, č. j. 52/03, Most.
- Derner, K. 2013: Archiv NZ ÚAPP SZČ, Archeologický výzkum revitalizaci domu čp. 7 v Kadani v letech 2012–2013, nálezová zpráva pro investora, č. j. 768/13, Most.
- Derner, K. 2021: Blatno u Chomutova, Projekt C-201449670 v systému AMČR, online, [cit. 6. 9. 2021].
- Koutecký, D. 1964: Archiv NZ ÚAPP SZČ, Údlice, výkop pro vodovod u silnice Chomutov–Údlice u domu čp. 255, nálezová zpráva, př. č. 8/64.
- Lehečková, E. 1975: Archiv NZ ÚAPP SZČ, Hlášení o výzkumu středověkého hradu v Kadani, č. j. 707/75, Most.
- Velímský, T. 1973: Kyjice, okr. Chomutov, tvrz. Závěrečná zpráva za období 8. 5. – 2. 7. 1973. Archiv NZ ARÚ AVČR, č. j. 4467/73.

Literatura

- Bláha, J. 1996: Církevní a laická společnost v Olomouci v některých projevech středověké hmotné kultury. *Archaeologia historica* 21, 169–181.
- Boukal J. – Sýkora M. – Volf M. (v tisku): Egerberk. Hrad Jindřicha Škopka z Dubé. Most.
- Černá, E. – Ondráčková, L. 1996: Archeologická sbírka Okresního muzea v Chomutově. In: *Archeologický výzkum v severních Čechách*, sv. 26. Teplice, Chomutov.
- Černohorský, K. 1961: Středověká hliněná akvamanilia z moravských nálezů, *Památky archeologické* 52, 580–591.
- Červený, A. 2007: Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku – Historische Förderung von Polymetallerze bei Planicka in der Nähe von Klatovy. In: *Stříbrná Jihlava 2007. Studie k dějinám hornictví a důlních prací*, 114–123. Jihlava – Brno.

- Derner, K.* 2018: Středověké hornictví a hutnictví na Přísečnicku ve středním Krušnohoří. *Mittelalterlicher Bergbau und Hüttenwesen in der Region Preßnitz im mittleren Erzgebirge. ArchaeoMontan Band 5. Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie Sachsen, Band 68.* Dresden.
- Durdík, T. – Lehečková, E.* 1977: Stavební vývoj a podoba středověkého hradu v Kadani na základě archeologického výzkumu, *Archeologické rozhledy* 29, 281–292, 359–360.
- Fajt, J. (ed.)* 2006: Karel IV., císař z Boží milosti. Kultura a umění za vlády Lucemburků 1310–1437 (katalog výstavy). Praha.
- Geupel, V. – Hoffman Y.* 1993: Burg Greifenstein bei Ehrenfriedersdorf. *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 36, 205–256.
- Grönke, E. – Weinlich, E.* 1998: Mode aus Modeln. Kruseler- und andere Tonfiguren des 14.–16. Jahrhunderts aus dem Germanischen Nationalmuseum und anderen Sammlungen. Nürnberg.
- Hermann, M.* 2004: Neues von den Augsburgsger Bilderbäckern. *Knasterkopf* 17, 27–40.
- Hoch, A.* 2020 (ed.): Svět středověkých her. Jihlava.
- Hoffmann, V.* 1996: Allerlaykurtzweil – Mittelalterliche und frühneuzeitliche Spielzeugfunde aus Sachsen, *Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege* 38, 127–200.
- Juřinová, Š.* 2015: Lidová zbožnost pozdního středověku a novověku v odrazu hmotné kultury (na příkladu drobné keramické plastiky). Diplomová práce. Katolická teologická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha.
- Kabeláčková, P.* 2017: Drobná keramická plastika ze středověké Prahy. Bakalářská práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Praha.
- Kirschbaum, E. – Braunfels, W. (eds.)*, 1994: *Lexikon der christlichen Ikonographie*. Vol. 7. Freiburg–Wien–Rom.
- Měchurová, Z.* 2009: Drobná středověká plastika konička na Moravě, *Archaeologia historica* 34, 173–189.
- Neu-Kock, R.* 1993: Eine „Bilderbäcker“ Werkstatt des Spätmittelalters an der Goldgasse in Köln, *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 21, 3–70.
- Ottová M. – Turčan L. (eds.)* 2016: Severozápadní Čechy za vlády Lucemburků. Katalog vydaný u příležitosti stejnojmenné výstavy pořádané k 700. výročí narození Karla IV. Litoměřice.
- Pfleiderer, R.* 2008: Atributy světců. Praha.
- Prekop, F.* 2017: Záchraný archeologický výzkum při stavbě: Okružní pěšina hradu Bečov n. T. Nálezková zpráva, uložená v Archivu NPÚ, ú. o. p. v Lokti.
- Prekop, F. – Crkal, J. – Černý, D. – Krišťuf, P. – Peksa, V. (v tisku)*: Nová zjištění zakázané krajiny Doupovských hor – zaniklé středověké vesnice. *Archaeologia historica* 46/1.
- Schill, P.* 2005: *Ikonographie und Kult der hl. Katharina von Alexandrien im Mittelalter, Studien zu den szenischen Darstellungen aus der Katharinenlegende*. Disertační práce. Ludwig-Maximilians-Universität München. München.
- Slivka, M.* 1991: Mittelalterliche figurale Keramik in der Slowakei. *Slovenská archeológia* 39, 331–362.
- Velímský, T.* 1998: Trans montes, ad fontes! Most, 130.
- Volf, M.* 2012: Kadaň, okr. Chomutov. In: E. Černá – J. Kuljavceva Hlavová – M. Sýkora (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2009–2010*. Most, 285.
- Weinlich, E.* 1993: Tonerne Ritterfigurchen zu Pferde – eine mittelalterliche Spielzeuggattung. *Verhandlungen des Historischen Vereins für Oberpfalz und Regensburg*. Band 133, 65–76.

Keramische Kleinplastik und Aquamanilen in den archäologischen Funden um Chomutov

Die mittelalterliche Kleinplastik bietet eine einzigartige Einsichtnahme in das Leben der mittelalterlichen Gesellschaft. Ihr verdanken wir eine bessere Kenntnis über Freizeit und geistige Sphäre im Leben von Erwachsenen und Kindern. Das Hauptziel des Artikels bestand in einer Auflistung von Plastiken aus dem Gebiet um Chomutov, die vermittels archäologischer Tätigkeit gewonnen wurden. Darunter finden sich Artefakte, die man chronologisch in den Zeitraum zwischen dem 13. und 17. Jh. einordnen kann. Mannigfaltig sind sie dank Motiven, Funktionen sowie dem Milieu, dem sie entstammen.

Litinové kamnovce 18. století ze sbírek muzeí v Ústeckém kraji

Markéta Soukupová

„Tady nemůžeš ostat,“ povídá jí starostlivě babička, „já mám muže Větra, ten se za chvíli vrátí. Schovej se zatím tuhle do kamnovce.“ Baruška hned poslušně vlezla do kamnovce a babička ji přikryla dřevěnou poklicí.

Jindřich Šimon Baar, Chodské pohádky

K běžnému koloritu naší zeměpisné oblasti patří velké rozdíly sezonních teplot (Kotzya 2006). Již od pravěku se člověk snažil zabezpečit si vlastním přičiněním příhodně tepelně vyvážené prostředí, které by kladně přispívalo k jeho biologické rovnováze, zpracování potravy a výrobní činnosti. Záměrné rozdělání ohně – jako základního zdroje tepla – můžeme považovat za jeden z vůbec největších vynálezů lidstva. Spoutat oheň způsobem, aby byl dobrým sluhou, nikoliv zlým pánem, nebylo snadné. U pravěkých kultur bývalo ohniště obloženo kameny. Postupně se využití ohně nápadně diferenciovalo (Skrůžný 2003). Se vznikem hradů, tvrzí, měštanských domů a venkovských stavení vznikaly tzv. „černé kuchyně“, oddělené od obytných částí příbytků a určené k přípravě tepelně zpracovaných pokrmů (Feyrlíková 2015; Cejpková 1987), ve venkovském prostředí dlouho přetrvávala ve formě topeniště až do novověku (Langr 1987). Ve středověkých kamenných i dřevěných stavbách bylo však nutné zajistit tepelnou pohodu také jejím majitelům. V nich způsob využívání ohně pokročil ještě dále: Nejprve byly k ohřevu vzduchu v místnostech užívány krby a posléze kachlová kamna (Ernée – Stejskal 2001; Hazlbauer 1998). U staveb, jež nabízely dočasné nebo trvalé přístřeší velkému množství lidí (antické lázně a vily, středověké kláštery i královské hrady), bývala využívána *hypokausta*, spaliny z pece ohříváné prostory pod podlahou, příjemně skrz ni sálající do obývaného prostoru (Hauserová 2003; Musil 2003).

Od příjemně vytápěných prostor, kde mohl člověk pojmout lahodné teplé pokrmy, chyběl již jen krůček k celkové spokojenosti, a to k ohřevu teplé vody, tolik potřebné nejen k omývání nádobí, ale i těla, o praní prádla nemluvě. Pravěký ohřev vody v kotli na otevřeném ohni byl postupně přesunut do černé kuchyně, než lidé začali využívat tepla sálajícího z ohně a naakumulovaného do keramických cihel a dlaždic obklopujících keramickou zásobnici (Krajíc 1983–1984, s. 52). Zrodil se první kamnovce, nádoba určená k ohřevu vody. Nejstarší

1 Dřevořez kolem poloviny 16. století s vyobrazením kamnovce
převzato od Hazlbauer 2003, s. 183, obr. 12:1.

kamnovce byly keramické, v novověku pak kovové. Nejprve měděné, zvané měděnce, medence nebo pecáky (Frolec – Vařeka 1983), a posléze litinové. Kov měl oproti keramice nespornou výhodu, protože lépe vedl a akumuloval teplo a při pravidelném topení v kachlových kamnech poskytoval každodenní zásobu teplé vody. Patrně nejstarší dochované vyobrazení kamnovce se nachází na dřevořezu z poloviny 16. století (Hazlbauer 2001, s. 183, obr. 12:1), na němž jsou za ženou modlící se v pokleku u okna za zdařilý průběh porodu dobře viditelná kachlová kamna s kamnovcem (obr. 1). Nejen ikonografické, ale také písemné prameny mohou být zajímavým zdrojem informací v pátrání po železných kamnovcích, především jsou-li to soupisy majetků jednotlivých panství. Kovové nádoby sloužící k ohřevu vody totiž v soupisech nejsou vnímány z hlediska své formy užité, ale jako případný příležitostný zdroj suroviny: mědi nebo železa. Prostřednictvím soupisů majetku provedených ve 2. polovině 17. století (1668) – ze zaniklého zámku v Ahníkově (Balášová 2007), zámku v Přisečnici, v železářském hamru v Kovářské, v ovčíně v Pavlově, v pile na Černé vodě nebo v Lauxově mlýně v Loučné (vše Balášová 2017) – se dozvídáme o velkém množství kamnovců. Na zámku v Přisečnici byly umístěny nejen v kuchyňském provozu, ale také v lázni, ve světnici úředního, důchodního i pivovarského písaře. Velikost těchto kamnovců závisela na přímé spotřebě teplé vody v dané místnosti. Zatímco lázeň disponovala kamnovcem na 16 konvic vody, světnice důchodního písaře musela vystačit s menším výrobkem, pouze na 6 konvic vody. V obytném stavení hamru na měděnou rudu pod Přisečnicí se nacházel kamnovec na pouhé 4 konvice vody, pila na Černé vodě disponovala v obytné světnici kamnovcem na 8 konvic vody. Konvice jako novověká měrná jednotka uváděná v metrologické příručce (Hofmann 1984, s. 64) pod

¹ Za konzultaci k přepočtu historických měrných jednotek děkuji Michaelae Balášové (Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani) a Jiřímu Šlajsnovi (Oblastní muzeum a galerie v Mostě), za zapůjčení Metrologické příručky Gustava Hofmanna jsem povinována díky Jiřímu Wolfovi (Muzeum města Duchcova).

**2 Litinový kamnovce
s písmeny G a H
a medailonem
pod třemi žebry
(Muzeum města
Ústí nad Labem)**

foto: Markéta
Soukupová

pojmem konev (objem), obsahovala 2–3 české žejdlíky čili 0,976–1,464 litrů vody¹. Kamnovce zaregistrované při soupisech majetku v 17. století tedy mohly, s přihlédnutím k horní hranici zaznamenané měrné jednotky, pojmout něco mezi 6–23 litry vody.

Přestože počátky širšího využití litiny a rozvoje jejího zpracování se datují do 16. a 17. století, trvalejší zájem o tyto výrobky byl zaznamenán až v polovině 18. století, za vrchol výroby můžeme považovat až století devatenácté. Rozvoj v této době zažívala nejen umělecká a ozdobná litina (Laboutková 2017; Hlaváček 1963), ale i užitková. Zajímavým dokladem hutní výroby jsou i dva velmi dobře zachované litinové kamnovce nacházející se ve sbírkách muzeí v Ústeckém kraji a dokumentující nejstarší výrobní období železářského průmyslu v Čechách.

V roce 2017 byl ve sbírce vojenství Muzea města Ústí nad Labem nalezen do té doby neznámý kamnovce. Koho by také napadlo hledat kamnovce ve sbírce vojenství? Nevhodné umístění předmětu způsobil špatný popisek, neboť nádoba byla v osmdesátých letech 20. století zakoupena od soukromého majitele ze středočeského Žebráku v domnění, že je to kotel s třínožkou používaný v období napoleonských válek². Původní majitel považoval kamnovce za kotlík z napoleonských tažení, s přímou souvislostí k bitvě u Chlumce v roce 1812, kdy spojené armády Rakouska, Pruska a Ruska porazily armádu francouzského císaře Napoleona. Jeho domněnka, vyjma nesprávného určení užívání předmětu, však velmi dobře reflektovala soudobou situaci, neboť rychlý rozvoj slévárství železa byl zapříčiněn také nedostatkem bronzu a mosazi v době napoleonských válek. Kamnovce se stal jedním ze zajímavých exponátů výstavy Svět kachlových kamen, představené v roce 2018 v Muzeu

² Za zprostředkování informací o nálezu děkuji Elišce Wiesnerové z Muzea města Ústí nad Labem.

**3 Detail medailonu
litinového kamnovce
(Muzeum města
Ústí nad Labem)
foto: Michal Soukup**

města Ústí nad Labem, avšak provenience kamnovce určena nebyla. Pro výstavu Kachle sedmi století pořádanou v Oblastním muzeu v Chomutově v roce 2020 byl výrobek opětovně zapůjčen, neboť na základě užitých iniciál vznikla domněnka, že by mohl pocházet z produkce železáren v Gabrielině Huti, zaniklé obci nacházející se v nejsevernějším výběžku chomutovského okresu. K této hypotéze vedl nejen opis vročení 1796 na kulovitém těle nádoby, vyvedený nad třemi reliéfními žebry, ale především pod ním plasticky vyvedená písmena G a H, mezi nimiž je vložený medailon (obr. 2). Písmena G a H mohla odkazovat k názvu huti – Gabriela Hütten –, písmena rámuující medailon mohla být iniciálami jejího majitele, hraběte Heinricha Rottenhana. Jindřich František hrabě z Rottenhanu (1738–1809) byl osvícený aristokrat a podporoval rozvoj průmyslu a obchodu na svých statcích v Čechách. Pocházel ze starobylého šlechtického rodu a značné množství svých aktivit rozvíjel na panství Červeného hrádku. V Gabrielině Huti, pojmenované na počest své dcery, založil v letech 1778–1780 železářny, které po polovině 19. století vyráběly až 1 538 tun surového železa a litinového zboží (Binterová 1996, s. 21–23; Bílek – Jangl – Urban 1976).

Problematické však bylo určení silně zkorodovaného reliéfu v medailonu orámovaném písmeny M a R. Při bližším pohledu přicházely v úvahu dvě možné varianty: Buď jsou v medailonu vyobrazeny nástroje (sekera, široká špachtle a montážní klíč?), nebo emblém či znak zachycuje polopostavu s mitrou na hlavě. Polopostava stojí na hradbách mezi dvěma věžemi (obr. 3). Z počátku se nedařilo rozluštit, zda vyobrazený výjev s částí postavy představuje emblém slévárny, součást městské heraldiky, nebo něco zcela jiného. Jisté bylo jediné: Není to šlechtický erb rodu Rottenhanů³. Nakonec pomohla konzultace s heraldikem⁴, na jejímž základě bylo konstatováno, že v medailonu je vyobrazen znak města Rokycan (obr. 4). Tento závěr potvrdil také rokycanský historik.⁵ Dle jeho sdělení spadá výrobek

³ Za podnětnou diskusi k tomuto tématu děkuji Jindřichu Čeladinovi (Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaunas, Litva), Ireně Laboutkové (Louny), Milanu Koudelkovi (Muzeum Blanenská), Liboru Soukupovi (Cech kamnářů České republiky), Haně Soukupové (Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích), Davidu Mertovi (Archaia Brno) a Kláře Sovové (Muzeum ve Šlapanicích).

⁴ Poděkování za obohacující disputaci nejen na téma „polopostava muže s mitrou na hlavě“ náleží Karlu Marázovi z Masarykovy Univerzity v Brně.

⁵ Za konzultaci děkuji Janu Lehnerovi (Muzeum Dr. Bohuslava Horáka v Rokycanech, pobočka Západočeského muzea v Plzni).

**4 Nejstarší rokycanská
městská pečeť s erbem
v arcibiskupské podobě
(znak města Rokycan)**

převzato z <https://m.rokycany.cz/symboly-mesta/d-856430>

datovaný rokem 1796 do období, kdy městské železářny, sídlící tehdy v Klabavě u Rokycan, expandovaly. Druhá vysoká pec tam byla zřízena v roce 1763 a třetí v roce 1798. Ve sbírkách rokycanského muzea se bohužel nedochoval žádný předmět z místních železáren signovaný městským znakem, který by umožnil porovnání, neboť převážná část výrobků nebyla signována vůbec. Vezmeme-li v úvahu, že popisovaný kamnovec byl před zakoupením ústeckým muzeem v soukromém vlastnictví v obci Žebrák, která se od Rokycan nachází necelých 30 kilometrů vzdušnou čarou, je již více než pravděpodobné, že je to výrobek tamější proveniencí. To by mohla naznačovat i písmena M(ěsto) R(okycany). Teď už zbývá jedině, rozluštit tajemství písmen G a H, snad odkazujících ke jménu huti nebo jejího majitele.

Neméně zajímavý exemplář se nachází ve sbírce Oblastního muzea v Děčíně⁶. Jeho nález byl učiněn zcela náhodně v lese na úpatí Popovičského vrchu a následně byl dán do souvislosti se zániklou osadou Popovičky (Rosenkranc 2009), kterou stihl osud mnoha dalších pohraničních vsí. V období po druhé světové válce, po násilném odsunu německého obyvatelstva, byla pro nezáměr nových osadníků opuštěna a zůstalo po ní jen jméno na mapě. Tam nalezený litinový, mírně zkorodovaný kamnovec zůstal zachován z 95 %, s celkovou výškou 40 cm a s průměrem hrdla 36 cm. Výrobek je výjimečný tím, že na jeho kulovitěm boku, pod třemi obvodovými žebry, je umístěn opis vrocení 1797 a rodový znak šlechtického rodu Bruntálských z Vrbna. Znak se skládá ze zlatého břevna ve středu štítu a dělí jej na dvě poloviny. V každé z nich se nacházejí tři zlaté lilie, v klenotu je prostřelený zlatý sloup (obr. 5). Starobylý šlechtický rod Bruntálských z Vrbna pocházel ze Slezska, do českých dějin se jeho členové zapsali především jako podnikatelé v oboru výroby železa (Fryaufová 2012). K nejvýznamnějším osobnostem rodu patřil Rudolf Jan Bruntálský z Vrbna (1761–1823), který začal jako jeden z prvních šlechticů průmyslově podnikat a na panství Hořovic podnítl rozvoj železářského průmyslu. Od roku 1791

⁶ Ve sbírce Oblastního muzea v Děčíně je kamnovec uložen pod inv. č. H 2265.

5 Litinový kamnovec z Popoviček s rodovým znakem Bruntálských z Vrbna (Oblastní muzeum v Děčíně)

foto: Miloš Žihla

vlastnil železářny v Komárově (okr. Beroun), kde rozvíjel výrobu užitkové i umělecké litiny. Za jeho působení stály železářny v popředí modernizačních snah v oboru metalurgie, zároveň působil ve vysokých funkcích u císařského dvora. Podporoval rozvoj vědy a techniky, byl mecenášem umění a stoupencem česky psané literatury (Rudolfová 2020; Lorensová, I. – Laboutková, I. 2009; Laboutková 2003).

Erb Bruntálských z Vrbna (část trojice lilií oddělených vodorovným břevnem) nesou také pozůstatky kamnovce objevené v roce 2020 v rámci projektu *Hortus Montium Mediorum*⁷ v Konojedech u Úštěku (okres Litoměřice).⁸ Byly získány při vybírání destruktčního zásypu lednice zaniklého mlýna na střelný prach na jižním okraji katastru obce a svým nálezcům zpočátku zamotaly hlavu, neboť s tak těžkými litinovými střepy se nikdy předtím nesetkali. Uvažovali tedy nejprve, že by to mohly být střepy z dělostřeleckých koulí, pozůstatky mlýnského složení, anebo technologické zařízení na výrobu střelného prachu. Záhadu těchto střepů rozluštila až jejich pečlivá konzervace, která kromě nálezu části šlechtického erbu přispěla také k identifikaci číslic 8 a 9. Zlomky byly navíc naskenovány optickým skenerem a virtuálně sestaveny do 3D modelu původního předmětu⁹. Nálezci tak výrobek komárovských železáren hraběcí hořovické větve datovali mezi léta 1785–1825. Rozšíření užívání litinových kamnovců přisoudili době napoleonských válek, do které artefakt datuje nejen výrobní značka, ale také možné vročení odlévací formy do roku 1789 (Podroužek 2020).

Nález celých nádob i zlomků kamnovců se náhodně objevují v Krušnohoří i Českém středohoří. Ze zbořeníště původního domu čp. 624 v obci Stříbrná/Silberbach (okres Sokolov, Karlovarský kraj)¹⁰

⁷ <http://ff.ujep.cz/hortus/aktuality.html>

⁸ https://litomericky.denik.cz/zpravy_region/strepy-konojedy-kamnovce-20200729.html

⁹ http://ff.ujep.cz/files/Aktuality/2020/kam-nec_3d_model.pdf

¹⁰ Za sdělení a možnost publikování fotografií děkuji paní Zině Vojáčkové ze Stříbrné (okres Sokolov, Karlovarský kraj).

6 Litinový kamnovec ze zboženiště původního domu čp. 624 v obci Stříbrná/Silberbach (okres Sokolov, Karlovarský kraj)

foto: Zina Vojáčková

7 Zlomky litinových kamnoveců ze zboženiště původního domu čp. 624 v obci Stříbrná/Silberbach (okres Sokolov, Karlovarský kraj)

foto: Zina Vojáčková

8 Litinový kamnovec v Levíně (okres Litoměřice) u čp. 75

foto: Markéta Soukupová

získala majitelka pozemku celé kamnovece (obr. 6) i jejich zlomky (obr. 7). První zmíněné sekundárně využila jako květináče. V úbočí lesa nedaleko vsi Dolní Vysoké u Levína (okres Litoměřice) byl nalezen litinový kamnovec, který nálezci druhotně posloužil jako patník u cesty vedoucí k domu čp. 75 v Levíně (obr. 8), kde je hrnčířská dílna.¹¹ Při bližším ohledání kamnovec bylo zjištěno, že ještě před tím, než byl vhozen do lesa, sloužil pravděpodobně k uchovávání dehtu. Všechny výše uvedené nálezy mají jedno společné: Ani jeden z nich nenese opis vročení, ani není signován jménem výrobce nebo opatřen jeho erbem. Charakteristickým zůstává pouze kulovitý tvar a přítomnost

¹¹ Za informaci ohledně nálezu a stávajícího depónování kamnovec děkuji Petru Tomáškoví z Levína (okres Litoměřice, Ústecký kraj).

9 Nesignovaný kvaš pravděpodobně z dílny G. J. Wolfa z roku 1898, nazvaný Tanec v hostinci na Chebsku. V pozadí kachlová kamna se dvěma litinovými kamnovci

(převzato ze: Skružný 1991)

tří plastických reliéfních žeber. Můžeme tedy předpokládat, že jsou to mladší výrobky z 19. století, kdy se výroba litinových kamnovců stala masovou a přístupnou pro téměř všechny vrstvy obyvatelstva. Po staletí neměnný způsob využití těchto výrobků dokládá i vyobrazení z dílny G. J. Wolfa z roku 1898¹² na obraze nazvaném Tanec v hostinci na Chebsku (obr. 9). Na výjevu jsou vyobrazena kachlová kamna se dvěma litinovými kamnovci a troubou se dvěma hrnký (Skružný 1991, s. 306, obr. 1).

V současné době se s původními litinovými kamnovci (z 18. a 19. století) zabudovanými do kamnového tělesa můžeme setkat ve skanzenech (v Muzeu v přírodě Zubrnice, Polabském národopisném muzeu Přerov nad Labem (obr. 10), Muzeu v přírodě Vysočina – Skanzenu Veselý Kopec¹³), v muzejních expozicích (ve Vlastivědném muzeu Dr. Hostaše v Klatovech) nebo také ve starých chalupách. Na Chomutovsku se v krušnohorské obci Vysoká/Wisset, v hrázděném stavení čp. 92, dodnes dochovala funkční kachlová kamna s kamnovcem překrytým poklicí (obr. 11).

Kamnovce z muzejních sbírek Ústeckého kraje jsou krásným dokladem řemeslné výroby 18. století, kdy slévání litiny nabylo v Čechách značného rozsahu a výlučného postavení v průmyslu. Jedněmi z hlavních předností litiny, kterých naši předkové dokázali skvěle využít, byly její schopnost přizpůsobit se každému tvaru předmětu a možnost sériové výroby stejných kusů. Masové využití litiny korespondovalo s nebyvalým růstem měst a vesnic a se zvýšenou poptávkou po technických zařízeních souvisejících s provozem tehdejších domácností. Nevýhodami však byly její velká váha a vyšší pořizovací náklady. Nejen z tohoto důvodu prohrála litina na přelomu 19. a 20. století svůj boj s novými materiály.

¹² V Muzeu Cheb je obraz uložen pod inv. č. O 478, přír. č. 78/73.

¹³ Za sdělení a zaslání fotodokumentace děkují kamnáři Leoši Rožnovskému.

**10 Barokní zelená
glazovaná kamna
s kamnovcem
ze staročeské chalupy
č. 15 v Polabském muzeu
v Přerově nad Labem
foto: Miloš Žihla**

**11 Kamna s kamnovcem ve stavení čp. 92
v obci Vysoká (okres
Chomutov)
foto: Miroslav Růžek**

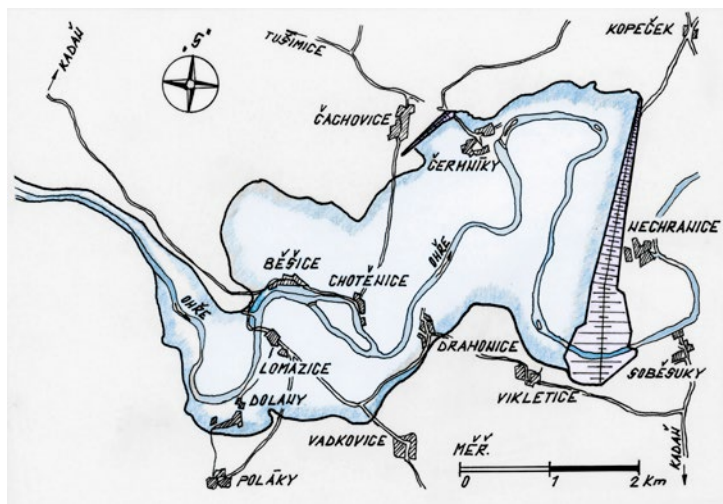
Literatura

- BALÁŠOVÁ Michaela, *Funkční a prostorové uspořádání renesančního zámku v Ahníkově*, in: Comotova 2007, Petr RAK (ed.), Chomutov 2008, s. 87–105.
- BALÁŠOVÁ Michaela, *Přepis pramenů. Národní archiv Praha, stará manipulace, karton č. 2414, sign. T 689/IB, Hlavní korigovaný inventář panství Přísečnice, 10. 3. 1668; sign. T 68 9/IIA, kopie inventáře panství Přísečnice, 9. 3. 1668*, in: Svět kachlových kamen. Kachle a kachlová kamna severozápadních Čech, Jitka ŠREJBEROVÁ (ed.), Most 2017, s. 228–233.
- BINTEROVÁ Zdena, *Zaniklé obce Chomutovska*, 4. díl, Chomutov 1996, s. 21–23.
- BÍLEK Jaroslav – JANGL Ladislav – URBAN Jan, *Dějiny hornictví na Chomutovsku*, Chomutov 1976, s. 56.
- CEJPOVÁ Miroslava, *Nástin vývoje české hradní kuchyně*, *Archaeologia historica* 12, 1987, s. 367–374.
- ERNÉE Michal – STEJSKAL Aleš, *Zima a teplo – okrajový i ústřední problém předmoderního člověka*, *Dějiny a současnost* 5, 2001, s. 5–10.
- FEYRLÍKOVÁ Monika, *Kuchyně pozdního středověku*, Praha 2015.
- FROLEC Václav – VAŘEKA Josef, *Encyklopedie lidové architektury*, Praha 1983.
- FRYAUFOVÁ Kateřina, *O provozu vrbnovských železáren v Komárově – Bergmannova zpráva z roku 1816*, in: Minulosti Berounska: sborník Státního okresního archivu v Berouně 15, Jiří TOPINKA (ed.), 2012, s. 171–206.
- HLAVÁČEK Luboš, *Umělecké ztvárnění železa*, *Umění a řemesla* 1963, s. 23–28.
- HAUSEROVÁ Milena, *Teplovzdušné vytápění ve středověku*, in: Svorník 1, Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Lucie KRACÍKOVÁ (ed.), Praha 2003, s. 49–74.
- HAZLBAUER Zdeněk, *Krása středověkých kamen: Odraz náboženských idejí v českém uměleckém řemesle*, Praha 1998.
- HOFMANN Gustav, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, vyd. SOA v Plzni / Muzeum Šumavy v Sušici, 1984.
- KOTYZA Oldřich, *„Skutkům předků svých zahynouti nedají“: Ocenění významu vyprávěcích pramenů severočeské provenience pro studium kolísání klimatu v českých zemích*, in: Česká beseda o německých i českých kronikách, pamětech a dalších vyprávěcích pramenech, Příspěvky z konference pořádané dne 9. listopadu 2001 v Ústí nad Labem, Praha 2006, s. 25–103.
- KRAJÍČ Rudolf, *Současný stav poznání hmotné kultury středověké vesnice na Táborsku*, Husitský Tábor 6–7, 1983–1984, s. 47–82.
- LABOUTKOVÁ Irena, *Umělecká litina ve sbírkách Národního technického muzea*, Praha 2017.
- LABOUTKOVÁ Irena, *Rudolf hrabě Vrbna – nejšťastnější horník a hutník své doby*, in: Rozpravy NTM 181, Z dějin hutnictví 33, Praha 2003, Národní technické muzeum, s. 90–96.
- LANGR Jiří, *Příspěvek k typologii topenišť*, *Archaeologia historica* 12, 1987, s. 233–243.
- LORENCOVÁ Ivana – LABOUTKOVÁ Irena, *Rudolf hrabě z Vrbna – šlechtic, podnikatel, diplomat, vědec a mecenáš umění*, in: Šlechtic podnikatelem – podnikatel šlechticem: šlechta a podnikání v českých zemích v 18. a 19. století, Jiří BRŇOVJÁK, Aleš ZÁŘICKÝ (eds.), Ostrava 2008, s. 129–136.
- MUSIL Jiří, *Římské hypokaustum, funkce a užití*, in: Svorník 1, Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahrádkách u České Lípy, Lucie KRACÍKOVÁ (ed.), Praha 2003, s. 43–48.

- PODROUŽEK Kamil, *Tajemné železné střepy z východu Českého středohoří*. Dostupné online: <http://ff.ujep.cz/hortus/aktuality.html> (Projekt Hortus Montium Mediorum 2020). Vyhledáno 20. 8. 2021.
- RUDOLFOVÁ Renée, *Rudolf Jan Nepomuk hrabě Bruntálský z Vrbna a jeho zápisky z roku 1819 (1821–1822)*, Rukopis diplomové práce, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Ústav archivnictví a pomocných věd historických, 2020.
- SKRUŽNÝ Ludvík, *Keramické dymníky zvané „kochy“, „kozuby“, „krby“, „krbečky“ a „sopouchy“ v ikonografickém materiálu Chebského muzea v Chebu a ve sbírkových fondech českých a moravských muzeí*, *Archaeologia historica* 16, 1991, s. 305–321.
- SKRUŽNÝ Ludvík, *Funkce a vývoj otopných zařízení v období od paleolitu po novověk (Z historie otopných zařízení)*, in: *Svorník 1, Vývoj a funkce topenišť. Sborník příspěvků z 1. konference stavebně historického průzkumu 4. – 6. 6. 2002 v Zahradkách u České Lípy*, Lucie KRACÍKOVÁ (ed.), Praha 2003, s. 7–42.
- ROSENKRANC Milan, *Kamnovce z Popoviček*, *Děčínské vlastivědné zprávy: Časopis pro vlastivědu Děčína a Šluknovska* 19, 2009, č. 1, s. 75–76.
-

Gusseiserne Wasserpfannen aus dem 18. Jh. in den Museen der Aussiger Region

In den Sammlungen der Museen in der Aussiger Region befinden sich zwei gusseiserne Wasserpfannen vom Ende des 18. Jh., von den Herstellern signiert. In der Sammlung des Städtischen Museums in Ústí nad Labem (Aussig) findet sich eine Wasserpfanne mit einer Inschrift aus der Jahreszahl 1796 in der Oberhälfte, unterhalb der symbolischen „Fassreifen“ aus den plastischen Buchstaben G und H, dazwischen ein Medaillon (in dem man das Stadtsiegel von Rokycany vermuten kann). Das Regionalmuseum in Děčín hat in seiner Sammlung eine gusseiserne Wasserpfanne aus der untergegangenen Ortschaft Popovičky mit einer kreisrunden Jahreszahl 1797 und dem Familienwappen des Geschlechts der Brunntal von Würben, die aus dem Eisenwerk in Komárov stammt. Bruchstücke einer ähnlichen Wasserpfanne mit demselben Wappen und der Jahreszahl 1789 wurden bei Forschungsarbeiten in der untergegangenen Pulvermühle von Konojedy bei Ústěku gefunden. Alle diese in vergangenen Zeiten ganz geläufigen, heute jedoch unbekannteren Gefäße zur Wassererhitzung liefern einen interessanten Beleg für die stürmische Entfaltung der Eisenindustrie gegen Ende des 18. Jh. in der Hand des Industrieadels.

Mapa Nechanické přehrady, zakresleny zaniklé obce

Archiv Oblastního muzea v Chomutově

Pohled na zaniklou obec Dolany a údolí zatopené Nechanickou přehradou

fotoarchiv Oblastního muzea v Chomutově

Světci na pouti aneb památky v pohybu...

Hugo Sedláček – Milena Bílková

Chomutovské muzeum vlastní jedinečnou elektronickou databázi časosběrných fotografií drobných sakrálních památek Chomutovska, Kadaňska a Doupovska. Pečlivě a systematicky zpracovaný soubor fotografií sochařských děl – jak existujících, tak dávno zaniklých – je výsledkem třicetileté práce muzejního fotografa Huga Sedláčka (nar. 1958).¹ Kurátor několika muzejních podsbírek a zkušený fotograf v muzeu pracuje od roku 1982. V roce 2022 plánuje odchod do důchodu, spolupráci s muzeem však jistě úplně neukončí. Jeho znalosti drobných památek v obcích i krajině našeho regionu jsou jedinečné. Mapuje je a dokumentuje nejen jejich současný stav, ale občas i jejich až kuriózní přesuny na nová místa. Svě fotografie a svůj přehled o božích mukách, světeckých a mariánských sloupech, křížkách a kapličkách již Hugo Sedláček uplatnil v mnoha publikacích, na nichž spolupracoval například se Zdenou Binterovou nebo Jaroslavem Pachnerem.²

Tento článek vznikl ve spolupráci chomutovských muzejníků Huga Sedláčka a Mileny Bílkové. Jeho cílem je vylíčit pohnuté osudy tří vybraných sochařských děl, která odrážejí diametrálně odlišný přístup několika generací k drobným náboženským památkám. Podobných příběhů lze vyprávět desítky a snad i stovky. Pojďme o dvou sochách sv. Jana Nepomuckého z dvou obcí zničených kvůli stavbě Nechranicke přehrady a o sousoší Piety ze Zaječic u Jirkova.

Osudy sochy Jana Nepomuckého z Dolan a jejího soklu

Socha sv. Jana Nepomuckého³, předního světce barokní doby a jednoho z českých zemských patronů, stála v Dolanech u hřbitovní zdi při kostele sv. Kateřiny. Kvalitně provedená a kompozičně vyvážená figura v životní velikosti je datována rokem 1713. Ikonografie Jana Nepomuckého odpovídá zavedenému kánonu. Jako kanovník vyšehradské kapituly je oblečen do kanovníckého oděvu: Přes dlouhý spodní oděv (albu) má kratší, krajkou lemovanou rochetu a přes ramena má přehozený krátký vlněný plášť (mozzetu).⁴ Světec hledí na svůj běžný atribut, na krucifix, který drží v ruce.

Pozornost si zaslouží mohutný hranolový sokl pod sochou, zdobený reliéfy. Čelní strana nese znak sladovníků, kteří byli zřejmě donátoři díla, a na bočních stranách vidíme reliéfy protimorových patronů: vlevo sv. Šebestiána, vpravo sv. Rocha. Sloup byl patrně pořízen jako

¹ Databáze byla v minulosti využita i pro Národní památkový ústav, který eviduje kulturní památky.

² Soupis publikací, v nichž Hugo Sedláček publikoval své fotografie, je umístěn za tímto článkem.

³ Památkový katalog (pamatkovykatalog.cz), kulturní památka rejst. č. ÚSKP 24262/5-690; fáze ochrany:

památkově chráněno; chráněno: od 3. 5. 1958.

⁴ Jan Nepomucký byl umučen roku 1393, avšak výrazný vzestup jeho kultu nastal ve druhé polovině 17. století a kanonizován byl až v roce 1729. Roku 1683 byla v Praze na Karlově mostě, v místě

martýria, osazena jeho bronzová socha od Jana Brokófa. Světec v rukou drží krucifix a palmovou ratolest a kolem hlavy má pět hvězd, které podle legendy označovaly místo, kde se ve Vltavě objevilo jeho tělo. Brokófova socha se stala prototypem nespočetných soch umístěných ve městech, na venkově i ve volné krajině. V souvislosti se způsobem smrti mučedníka bývají často osazeny v blízkosti vodních toků, často na mostech.

Socha Jana Nepomuckého z roku 1713 u kostela sv. Kateřiny v zaniklé obci Dolanech, sokl s reliéfy: cechovním znakem a svatými Šebestiánem a Rochem

fotoarchiv Oblastního muzea v Chomutově

prosba o vyvážnutí nebo jako poděkování za záchranu při nebezpečí morové nákazy.

Při likvidaci Dolan, které musely v roce 1967 ustoupit vodní nádrži, byly socha i sokl zřejmě odvezeny na sběrné místo v zahradě františkánského kláštera v Kadani. Tam totiž podle pamětníků, k nimž se řadí i Hugo Sedláček, vznikla obrovská hromada kamenných soch a architektonických článků, která prý svým rozsahem připomínala zbořený dům. Z tohoto zdroje potom čerpali zájemci o sochařskou výzdobu nejen pro veřejná prostranství, ale bohužel i pro soukromé pozemky, a to bez povinnosti pořizovat jakoukoli dokumentaci. Výsledky svévolného nakládání s památkami, které byly odvezeny ze zrušených obcí, jsou v našem regionu viditelné dodnes.

1. Obec: <u>Dolany</u> Osada: <u>Dolany</u>	2. Okres: <u>Chomutov</u>	Hodnota: <u>II.</u>	Zachování	Vyřadit
3. Kraj: <u>Severočeský</u>		4. Poř. číslo: <u>690</u>		
5. Název (označení) památky: <u>Socha Jana Nepomuckého</u>		7. Ochranné pásmo: <u>NPÚ</u>		
6. Blízkí označení umístění památky: čtvrť: _____ ulice (náměstí), popř. místní trať, č. parcely aj.: <u>u kostelní zdi na pěšci</u>		8. Vlastník (spěvce, trvalý uživatel): <u>MNV</u>		
9. Popis památky (včetně sochařské, malířské, popř. i jiné výsady): Na odstupném hranolovém soklu s reliéfy zakončeném u vysazenou římsou pískovcová stojící socha Jana Nepomuckého v životní velikosti. Na čelní stěně soklu v podobě arbu zhotoven znak sladovnícký pod korunkou mezi rostlinným ornamentem. Z boku na soklu reliéf sv. Šebestiána s bederní rouškou, z druhé strany reliéf sv. Václava. Tlustí volně socha, Jana Nepomuckého v kontrepostu se zapřenou prsou nohou stojí na obláčích s ostnatými hlavickami andělů. Postava je oděna kanovnícká pocho mírně rozevřité, ve spuštěné pravici drží baret, v levé ruce drží kamenný krucifix. Prostovlasá hlava je skloněna nad levé rameno.				
10. Časové, slohové a umělecké určení: <u>1713</u>		11. Památkové movité zařízení:		

Evidenční list nemovité kulturní památky, Národní památkový ústav. List zahrnuje záznam o přemístění sochy. zdroj: NPÚ, Monumnet

Reliéfy ze soklu sochy sv. Jana Nepomuckého z r. 1713 v Dolanech: cechovní znak sladovníků, sv. Šebestián, sv. Roch, sokl nyní v Radenově

foto: Hugo Sedláček, Oblastní muzeum v Chomutov

Osudy sousoší Piety ze Zaječic a jeho soklu

Dolanská socha Jana Nepomuckého byla později instalována v Třebízkého ulici v Klášterci nad Ohří. Nebyla však osazena na svůj původní sokl. Tím se dostáváme k prvnímu paradoxu: Reliéfne zdobený sokl z Dolan se sice dochoval, ale doputoval úplně jinam... Dolanský „Nepomuk“ stojí dnes na podstavci s německým nápisem, který se vztahuje k Panně Marii Bolestné! Podle fotografií můžeme

Socha sv. Jana Nepomuckého z Dolan na původním místě v Dolanech u hřbitovni zdi
fotoarchiv Oblastního muzea v Chomutově

doložit, že sokl původně nesl Pietu, Pannu Marii oplakávající svého syna, a ta stávala v Zaječicích u Jirkova. Ani zaječická Pietu z roku 1733 se našťěstí neztratila: Pozdně barokní sousoší je uloženo před budovou Oblastního muzea v Chomutově. V Klášterci nad Ohří tedy v současné době stojí socha Jana Nepomuckého z Dolan na soklu Piety ze Zaječic... Kolik pozorných lidí již asi přemýšlelo o tom, proč je na podstavci pod sochou Jana Nepomuckého vytesán zbožný text o Panně Marii?

Pieta ze Zaječic z roku 1733 na původním místě při silnici do Vrskmaně
fotoarchiv Oblastního muzea v Chomutově

Socha sv. Jana Nepomuckého z Dolan (1713) na novém stanovišti v Klášterci n. Ohří, Třebízského ulice, sokl od Piety ze Zaječic z r. 1733

foto: Hugo Sedláček, Oblastní muzeum v Chomutově

Sousoší Piety ze Zaječic z roku 1733 a zbytek kříže, uloženo před areálem Oblastního muzea v Chomutově

foto: Hugo Sedláček, Oblastní muzeum v Chomutově

Socha Jana Nepomuckého v Čachovicích z roku 1716 na svém původním místě a na dnes neznámém soklu
fotoarchiv Oblastního muzea v Chomutově

Osudy sochy Jana Nepomuckého z Čachovic a jejího soklu

Avšak ani sokl sochy sv. Jana Nepomuckého, jež stála v Dolanech, nezůstal bez dalšího využití. Byl převezen do malé krušnohorské vsi Radenova, ležící mezi Blatnem a Mezihořím. Místo na soklu se znakem a světki zaujala jiná socha téhož svatého, oblíbeného „Nepomuka“, z roku 1716. Ani ta však nebyla místní! Do Radenova doputovala z Čachovic, ze vsi, která byla – stejně jako nedaleké Dolany – zbořena kvůli stavbě Nechranické přehrady. Naskytá se otázka k osudu soklu Jana Nepomuckého z Čachovic. Ve fotografické databázi jej zdokumentován nemáme. Není však vyloučeno, že byl druhotně využit v jiném regionu, než který databáze mapuje. V horším případě je uložen na neznámém místě, anebo byl zničen.

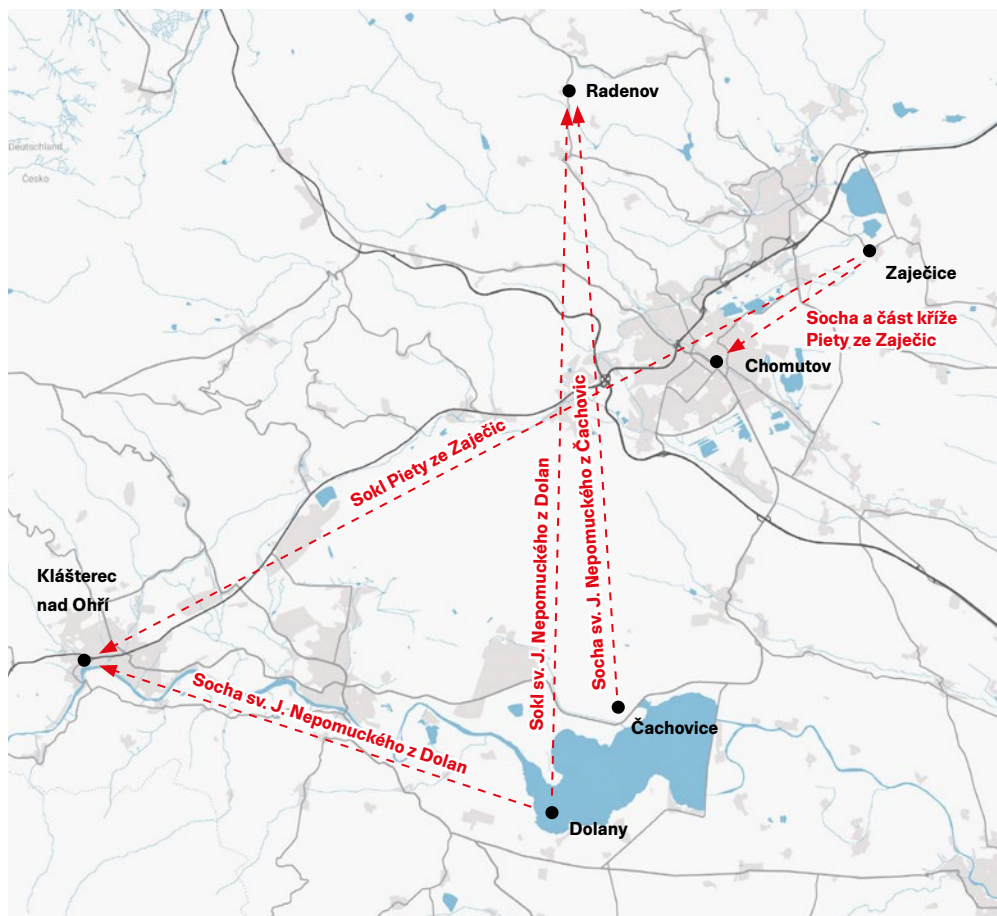
**Socha Jana
Nepomuckého
z Čachovic dnes
v Radenově,
na soklu sochy
„Nepomuka“ z Dolan**
foto: Hugo Sedláček,
Oblastní muzeum
v Chomutově

Význam drobných sakrálních památek v minulosti a dnes

Zmíněná Sedláčkova databáze pracovním názvem „Po stopách lidové zbožnosti“ je členěna tematicky, na základě námětů sochařských děl, čili podle osobností svatých nebo podle ikonografických typů (Ukřižování, Svatá Trojice, Pieta...). Konkrétní památky lze vyhledávat pomocí názvu obce, a to podle původního, ale i současného umístění památky nebo její části.

Drobné sakrální objekty v krajině naši předkové pořizovali jako výraz zbožnosti, víry v Boží pomoc a ochranu. Na nesčetných fotografiích databáze jsou zachyceny stovky drobných sochařských děl převážně období baroka a 19. století, výjimečně i starších (pozdně gotických a renesančních) nebo novodobých (z 1. poloviny 20. století).

Mapa přesunu soch a soklů s vyznačením jejich původních a současných stanovišť

Díky dlouhodobému monitorování můžeme sledovat vývoj stavu některých památek, často bohužel až k jejich zániku nebo zmizení. V době socialismu památky chátraly a zanikaly z ideologických důvodů a kvůli ignoranci jako nepotřebné „přežitky“ křesťanského kultu, v devadesátých letech se z nich staly objekty krádeží i vandalismu.

Zejména v minulých dvou desetiletích zaznamenáváme naštěstí trend zcela opačný. Díky zájmu obcí i některých soukromých osob se dochované artefakty dařilo a daří restaurovat, vracet na původní místa (je-li to možné) nebo jim nacházet nová vhodná stanoviště. Samospráva obcí pečuje o své památky, investuje peníze do jejich oprav, rekonstrukcí nebo doplnění, shání informace o uměleckých dílech v obci doložených a nyní ztracených. Památky obec nebo krajinu zkrášlují a zvyšují tak atraktivitu místa pro turisty, cyklisty nebo zájemce o kulturní historii. Přispívají navíc k pocitu hrdosti obyvatel

na vlastní obec i její minulost, ale jsou také připomínkou křesťanských duchovních hodnot.

Věnovali jsme pozornost osudům tří drobných sakrálních památek složených vždy ze sochy světce a z vysokého hranolového soklu. Sochy dodnes zdobí veřejná prostranství, byť na nepůvodních místech a dvě i na „nesprávných“ soklech. Dolanský Jan Nepomucký je v Klášterci nad Ohří na soklu Piety ze Zaječic a čachovický Jan Nepomucký stojí v Radenově u Blatna na soklu dolanského „Nepomuka“. Pieta ze Zaječic je provizorně uložena u budovy chomutovského muzea, sokl čachovické sochy sv. Jana Nepomuckého je nezvěstný.

Výběr publikací fotografa Huga Sedláčka

Die Burgruine Hassenstein / Dobroslava Menclová, 1988

Kulturní památky Euroregionu Krušnohoří, 1994

Muzea Euroregionu Krušnohoří, 1995

Zaniklé obce Chomutovska I – VII / Zdena Binterová, 1995–1997

Chomutovsko slovem a obrazem, 1996

Dějiny Chomutova, 1997

Proměny Chomutova v čase, 1998

Zaniklé obce Doupovska / Zdena Binterová, 1998

Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích I / Zdena Binterová, 1999

Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích II / Zdena Binterová, 1999

Zaniklé obce Chomutovska ve fotografiích III / Zdena Binterová, 1999

Od Vejprt po Měděnec / Zdena Binterová, 1999

Úhošťany / Zdena Binterová, 1999

Perštejn a okolí / Zdena Binterová, 1999

Perštejn proti toku času / Václav Wolf, 2000

Od Hory sv. Šebestiána po Krásnou Lípu / Zdena Binterová, 2000

Jirkov / Zdena Binterová, 2000

Od Kalku po Boleboř a Blatno / Zdena Binterová, 2000

Vilémov / Zdena Binterová, 2000

Vrskmaň / Zdena Binterová, 2000

Vysoká Pec / Zdena Binterová, 2000

Otvice / Zdena Binterová, 2000

Historičti svědkové doby / Zdena Binterová, 2000

Bílence / Zdena Binterová, 2001

Březno / Zdena Binterová, 2001

Černovice / Jaroslav Pachner, 2001

Droužkovice / Zdena Binterová, 2001

Chbany / Zdena Binterová, 2001

Libědice a Čejkovice / Vladimír Valeš, 2001

Místo / Zdena Binterová, 2001

Radonice, Maštov a okolí / Vladimír Valeš, 2001

Rokle, Pokutice, Zásada u Rašovic / Petr Rak, 2001

Strupčice / Zdena Binterová, 2001

Veliká Ves / Zdena Binterová, 2001
Domašín / Jaroslav Pachner, 2002
Pevnice a Všestudy / Zdena Binterová, 2002
Hrušovany a Všehrady / Jaroslav Pachner, 2002
Pětipsy, Vidolice a Račetice / Vladimír Valeš, 2002
Údlice a Nezabylice / Zdena Binterová, 2002
Obce Chomutovského okresu / Zdena Binterová a kol., 2002
Historie jezuitského areálu v Chomutově / Vladimír Valeš, 2002
Žiželice / Zdena Binterová, 2003
Heraldické a nápisové památky Chomutovska / Ferdinand Maděra, 2003
Přísečnice zatopená, ale nezapomenutá / Zdena Binterová, Stanislav Děd, 2004
Betlémská kronika / Eva Šamšulová, 2004
Zaniklé obce Doupovska ve fotografiích / Zdena Binterová, 2004
Zaniklé obce Doupovska II / Zdena Binterová, 2004
Zaniklé obce Chomutovska a Kadaňska od A do Z / Zdena Binterová, 2006
Zaniklé obce Doupovska od A do Ž / Zdena Binterová, 2005
Chomutovská uličnice / Jaroslav Pachner, Petr Rak, 2005
Průvodce Chomutovskem / Město Chomutov, 2006
Chomutovsko – regionální vlastivěda, 2006
Historie Vejprt / Zdena Binterová, 2007
Bodák pro samopal vz. 58 / Zdeněk Beneš Kid, 2008
Portrétní miniatury chomutovské sbírky / Eva Šamšulová, Olga Trmalová, 2007
Lesná v Krušných horách a okolí / Libuše Pokorná a kol., 2007
Strupčice 2007 / Zdena Binterová, 2007
Chomutov 2009 / Jaroslav Pachner, 2009
Památky Kadaně / Jaroslav Pachner, 2009
Spořice / Jaroslav Pachner, 2010
Památky města Sušice / Jan Lhoták, Jaroslav Pachner, Vladislav Razím, 2012
Staré cesty na Chomutovsku / Jaroslav Pachner, Hugo Sedláček, 2013
Opevněné kostely na Chomutovsku / Jaroslav Pachner, Hugo Sedláček, 2013
Všemu světu na útěchu / Helena Dáňová, Renáta Gubíková, 2014
Zahrada zelená / Michal Bečvář, 2017
Staré cesty v krajině Doupovských hor / Jaroslav Pachner, Hugo Sedláček, 2019
Středověké opevnění města Kadaně / Vladislav Razím, 2019

Další práce: fotografie do časopisu Památky, příroda, život; propagační materiály Statutárního města Chomutova (roční průvodce, pohlednice, pexesa apod.)

Heilige auf Pilgerreise oder Kunstdenkmäler in Bewegung

Das Museum Chomutov besitzt eine elektronische Fotodatenbank von kleinen Sakraldenkmälern der Region. Diese ist das Werk des Museumsfotografen Hugo Sedláček (geb. 1958). Der Artikel beschreibt aufgrund einer Fotodokumentation die Geschehnisse dreier Bildhauerwerke aus der Barockzeit, die von ihren ursprünglichen Sockeln genommen und an andere Orte verbracht wurden. Es handelt sich um die Johann-Nepomuk-Statuen aus Dolany und Čachovice (Ortschaften, die dem Bau der Talsperre Nechanice zum Opfer fielen) und um eine Pietà aus Zaječice bei Jirkov. Von den genannten Statuen stehen bis auf den heutigen Tag zwei, allerdings an ganz anderen Orten und auch auf „verkehrten“ Sockeln. Der Dolaner Nepomuk befindet sich in Klášterec nad Ohří (Klosterle) auf dem Sockel der Pietà aus Zaječice, der Nepomuk aus Čachovice steht in Radenov bei Blatno auf dem Sockel des Dolaner Nepomuks. Die Pietà von Zaječice wurde von dem Museumsgebäude in Chomutov untergebracht. Der Sockel der Čachovicer Statue ist verschollen. Die Geschehnisse dieser Denkmäler spiegeln die diametral entgegengesetzte Haltung gegenüber kleinen Sakraldenkmälern im Verlauf weniger Generationen wider.

Františkánský klášter v Kadani

Zapomenutý grafik

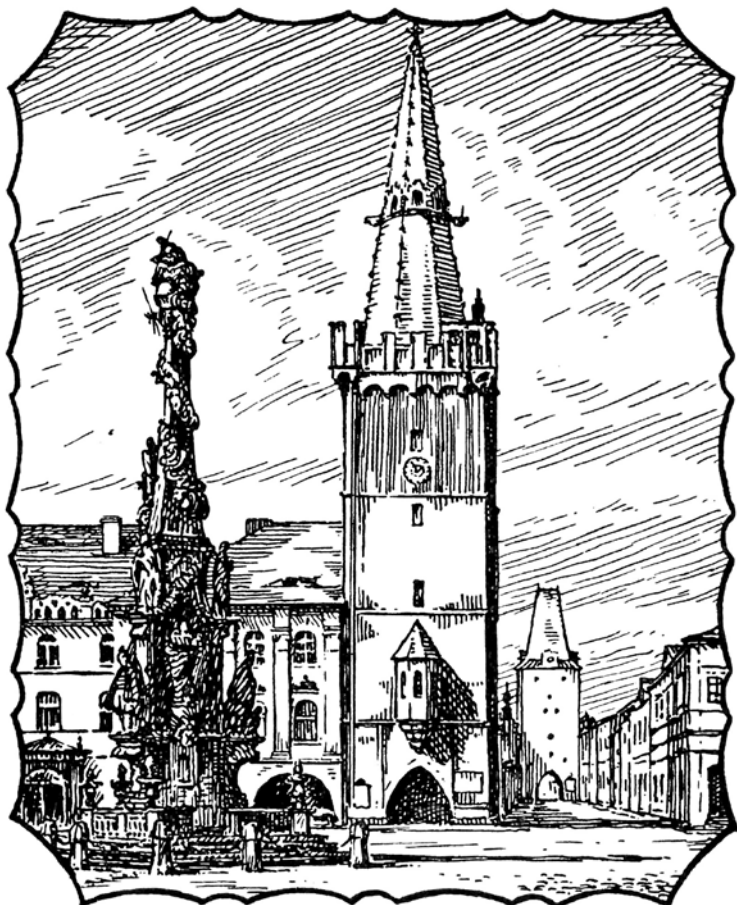
Karl Dorschner

Radek Zozulák

Každý badatel, který bude procházet předválečné prameny věnující se historii nebo místopisu Klášterce nad Ohří, Kadaně a jejich okolí, na jeho dílo narazí. A určitě to bude setkání příjemné. Jednak jsou jeho ilustrace faktograficky přesné, jednak z nich na diváka dýchne atmosféra klidu a ticha. Každá Dorschnerova kresba je naplněna sluncem a i přes pečlivé provedení má v sobě také dostatek lehkosti a vzdušnosti. Pozoruhodné je, že k tomu se Karl Dorschner dopracoval bez odborného uměleckého školení, jen svou pílí a samozřejmě nadáním.

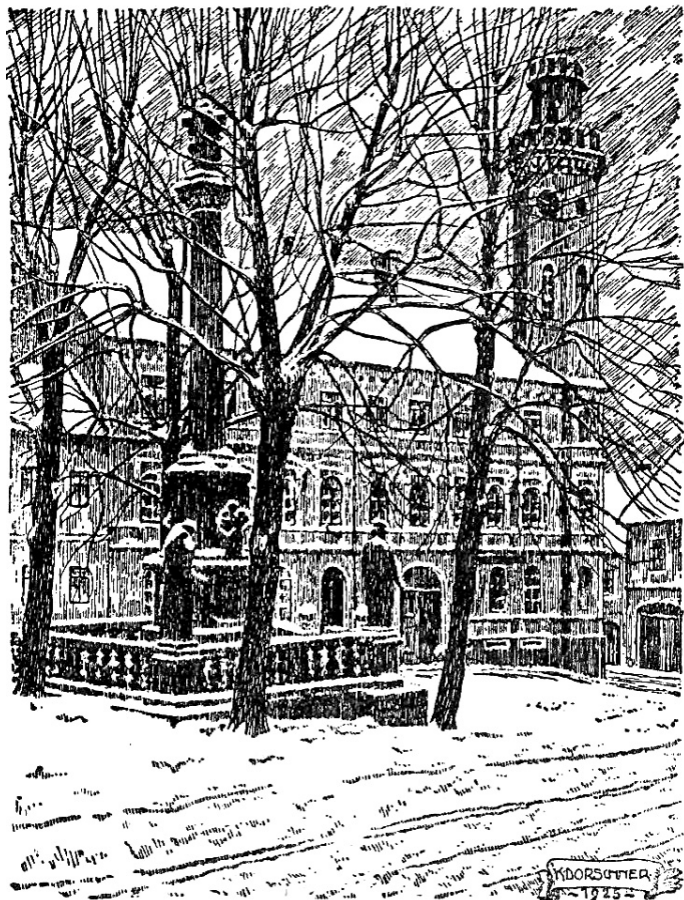
Narodil se 27. července 1894 ve Steinbachu, dnešní Kamenici u Sokolova. Své mládí však prožil v Sokolově, kde absolvoval obecnou i měšťanskou školu. Následovalo studium na učitelském ústavu v Chebu, které zakončil maturitou s vyznamenáním. Další životní plány mladého učitele změnila první světová válka. V červnu 1915 narukoval do rakousko-uherské armády, v níž až do prosince 1918 sloužil v hodnosti poručíka. Po návratu domů se konečně dostal k vysněnému učitelskému povolání. 1. února 1920 nastoupil jako učitel do základní školy v Boči, kde působil až do roku 1922. V témže roce vykonal s vyznamenáním zkoušku, která ho opravňovala učit na měšťanské škole. Díky tomu mohl odejít do Klášterce nad Ohří, kde působil na tamější měšťanské škole. Hned v následujícím roce získal v Ústí nad Labem další učitelské oprávnění: pro živnostenskou nástavbu. Ta mu umožnila vykonávat vedlejší povolání na postu vedoucího živnostenské nástavby v Klášterci nad Ohří a v této pozici setrval až do roku 1945.

V roce 1939 znovu zasáhla do Dorschnerova života válka. Už v srpnu 1939 byl opět povolán do armády, tentokrát v ní jako důstojník německé armády sloužil až do června 1943, kdy byl ze zdravotních důvodů propuštěn. Opět se vrátil k učitelské profesi a až do jara roku 1945 učil na vzduchotechnické škole firmy SUMAG. Na počátku léta 1945 se jeho život zcela změnil, po letech na osudné události zavzpomínala Dorschnerova dcera Herta Weberová: *„6. července 1945 jsme byli v 6 hodin ráno vyhnáni z bytu. Otec byl 10 dní vězněn na samotce na radnici a byl tam mučen a bit. Nato sdílel osud mnoha kláštereckých spoluobčanů, byl zavřen v táboře nucených prací v Kladně. Hlídači se dozvěděli o jeho talentu a on musel podle fotografií kreslit podobizny lidí, kteří zemřeli v Lidicích. Dostával za to kousek chleba nebo několik brambor, tím překonal alespoň nejhorší hlad. V srpnu 1946 byl konečně propuštěn do Durynska a mohl se sejit se svou*

rodinou.“ Zpočátku tam vykonával dělnické profese. V této těžké době mu v říjnu 1947 zemřela žena. Podařilo se mu utéci z Durynska do bavorského Řezna, kde nejprve pracoval jako dělník, ale již od prosince 1947 se mohl vrátit ke své učitelské profesi. Dlouhé roky vyučoval v obecních školách v severobavorských městečkách Mitterteichu a Waldsassenu. V roce 1950 se oženil podruhé, ale toto manželství trvalo jen devět let. 1. února 1959 odešel Karl Dorschner do důchodu a již v listopadu téhož roku zemřela i jeho druhá žena. Vzhledem ke zhoršujícímu se zdraví žil od listopadu 1969 u své dcery v Burglengenfeldu u Řezna. Ke konci života téměř oslepl. Zemřel v roce 1974 po osmítýdenním pobytu v nemocnici, krátce po svých osmdesátých narozeninách.

Zaujetí pro kresbu a malbu si Karl Dorschner přinesl už z dětství. Studium na umělecké škole si ale bohužel nemohl dovolit, a tak musel svůj zájem o výtvarné umění rozvíjet jako samouk. Zkoušel různé techniky, mimo jiné i akvarel a olejomalbu, ale postupně zvítězily

kresba, zejména kresba perem, a grafické techniky, především dřevořez, linořez a také suchá jehla. Přestože byl samoukem, dosáhl v těchto technikách obdivuhodné jistoty a kvality zpracování. Náměty jeho prací byly především příroda a památky v okolí Klášterce nad Ohří a Kadaně. V roce 1930 mu jeho přítel Anton Panhans, majitel továrny na výrobu strojů a nástrojů v Miřeticích u Klášterce nad Ohří, vyrobil tiskařský lis, takže si Dorschner mohl své grafické listy tisknout sám. Práce Karla Dorschnera vytvořené před druhou světovou válkou jsou dnes bohužel přístupné pouze díky regionálním publikacím, ve kterých byla jeho díla otištěna. Jeho ilustrace byly použity v kronice Sokolova z roku 1920, ilustroval knihy „Včelího otce“ Junga Klause, faráře z Boče, nebo sudetoněmecký Včelařský kalendář. V roce 1934 ilustroval Langhammerovu historickou práci o Klášterci nad Ohří a středním Poohří a v roce 1937 ilustroval Kaadner Heimatbüchlein Franze Slapničky. Kromě ilustrátorské práce a volné grafiky se Dorschner věnoval i užité grafice. Z jeho rukou vzešlo několik čestných

listů pro zaslužilé osobnosti nebo plakátů, jako například plakát pro Goethovu slavnost v Klášterci nad Ohří z roku 1932 nebo pro slavnosti údolí Ohře z roku 1933.

Práce Karla Dorschnera jsou charakteristické jistou kresbou a jednoduchou kompozicí a přímo vybízejí k tomu, aby byly použity jako ilustrace. Jsou prosté jakéhokoli experimentu se světlem, s přírodními živly nebo celkovou náladou. Jeho díla jsou poklidná, proslulá, bez jakékoli stopy po osobním prožitku nebo výrazně osobitěm pojetí. Karl Dorschner ve svém díle navazuje spíše na tradici faktografického popisu skutečnosti z ilustrací z 19. století než na aktuální výboje v umění dvacátých a třicátých let 20. století. I přes toto konzervativní vyznění díla Karla Dorschera je každé setkání s jeho prací příjemné a jako u mnoha dalších německy mluvících umělců, kteří v našem regionu působili před rokem 1945, můžeme jen litovat toho, že se jejich dílo uchovalo pouze v nepatrných zlomcích.

Zřícenina hradu
Hasištejna

Hrad Lestkov

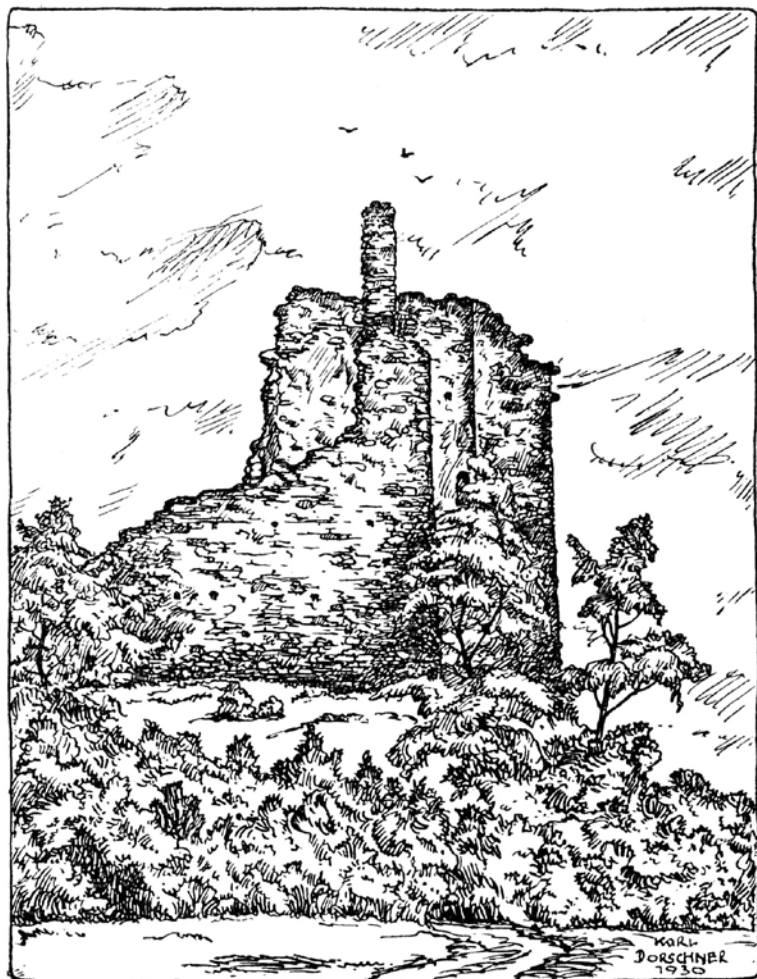
Literatura

KARELL Viktor, *Kaaden-Duppau: ein Heimatbuch der Erinnerung und Geschichte des Landkreises*, Frankfurt am Mein, 1965.

LANGHANS, F. W., *Karl Dorschner*, Kaadner Heimatbrief 294, 1974, s. 8.

Fachlehrer Karl Dorschner, Kaadner Heimatbrief 297, 1974, s. 11.

Karl Dorschner zum Gedächtnis, Kaadner Heimatbrief 414, 1984, s. 9.

Zdroje obrazové přílohy

LANGHAMMER Rudolf, *Klösterle und die Burgen der Umgebung*, Klášterec nad Ohří, nedatováno (po r. 1929?), obr. 7 (obr. příloha mezi s. 26 a 27).

LANGHAMMER Rudolf, *Die Burgen des mittleren Egertales und die Stadt Klášterle*, Klášterec nad Ohří, 1934, obr. 7 (obr. příloha mezi s. 36 a 37), obr. 4 (obr. příloha mezi s. 220 a 221).

SLAPNÍČKA Franz, *Heimathüchlein für das Kaadner und Duppauer Land*, Praha 1937, obr. 4 na s. 14, obr. 7 na s. 18, obr. 9 na s. 19, obr. 2 na s. 42, obr. 6 na s. 68, obr. 8 na s. 69, obr. 5 na s. 69, obr. 1 na s. 107, obr. 3 na s. 116.

Gamišova skála nedaleko Boče

Der vergessene Grafiker Karl Dorschner

Karl Dorschner wurde 1894 in Steinbach, dem heutigen Kamenice bei Sokolov geboren. Die Grund- und Bürgerschule absolvierte er in Sokolov, anschließend studierte er am Lehrerinstitut in Cheb. Im Jahr 1920 trat er als Lehrer an der Grundschule in Boč an, ab 1922 war er in Klášterec nad Ohří und Umgebung tätig. Zunächst unterrichtete er an der Bürgerschule und wurde schließlich Leiter der Gewerbe-Aufbauschule in Klášterec nad Ohří. Während seiner gesamten pädagogischen Tätigkeit hat er sich mit Leidenschaft der Zeichnung von Baudenkmalern und Landschaftsmotiven gewidmet, insbesondere aus Klášterec nad Ohří (Klösterle) und Umgebung. Seine sorgfältig ausgeführten Illustrationen sind faktografisch präzise, dabei aber mit Leichtigkeit und Sicherheit ausgeführt. In seinen Zeichnungen verstand er es, eine Atmosphäre der Ruhe und Stille einzufangen. Nach 1945 wurde er in einem Zwangsarbeitslager bei Kladno interniert, aus dem er nach der Entlassung nach Thüringen überwechselte, wo er wieder mit seiner Familie zusammenkam. Noch lange Jahre hat er an nordbayerischen Schulen in Mitterteich und Waldsassen unterrichtet. Karl Dorschner ist im Alter von achtzig Jahren 1974 in Burglengenfeld bei Regensburg verstorben.

V zahradě Vily Goldmann. Vpředu Greta Konirschová (vlevo) a Sally Goldmannová (vpravo), ve voze manželé Franziska a Friedrich (pův. Siegfried) Goldmannovi, vzadu jejich syn František, vpravo Laura a Helene Goldmannovy, datováno 8. 7. 1930
osobní archiv Alžběty Imrichové

Z rodinné kroniky: Chomutov a Goldmannovi

Pavel Škorpil

Jednou z rodin, jejíž příslušníci mají své místo v dějinách Chomutova v době, kdy se z malého města stala významná hospodářská lokalita severozápadních Čech, se stali Goldmannovi. Chomutov byl místem, kde žili po čtyři generace od svého příchodu roku 1861 až do roku 1942. Tehdy byl poslední v městě žijící příslušník rodiny nucen v rámci nacistického „konečného řešení židovské otázky“ nastoupit cestu do transportu do terezínského ghetta. Nejsem zdaleka první, kdo se zabýval nebo zabývá osudy této svého času rozsáhlé rodiny, nebo spíše rodu.¹ Věnuji následující text těm jeho příslušníkům, kteří se stali oběťmi fašistického konečného řešení židovské otázky.

Židovská komunita na Chomutovsku

Po revoluci v roce 1848 nastaly velké společenské změny, které se v mnoha městech v Čechách včetně Chomutova promítly také do růstu počtu obyvatelstva. Po pozvolnějším začátku, kdy se mezi lety 1845–1858 počet Chomutovanů zvýšil z přibližně 3 500 o dalších 700 osob, byl růst v dalším desetiletí již takřka dvojnásobný a vzestupný trend pokračoval až do počátku třicátých let 20. století. Tehdy sehráli významnou roli židé, jejichž vliv se rychle projevil ve všech oblastech života. Od vyhnání z města v roce 1517 se židé v Chomutově až do revolučního roku 1848 nesměli usazovat. Ani v prvních porevolučních letech jejich příchody ještě nebyly četné, ale od konce padesátých let 19. století do města přicházely a usazovaly se v něm rodiny z venkovských obcí, zejména z blízkých Údlíc. Tam ještě při sčítání roku 1857 bylo mezi 1 527 obyvateli registrováno 637 židů, zatímco v Chomutově se 4 232 obyvateli ani jeden.² Ve skutečnosti se v Chomutově již v prvních letech po revolučním roce 1848 usadilo několik židovských rodin. Nebyly patrně započteny proto, že náležely k židovské obci v Údlicích a nebyly zařazeny mezi chomutovské domovské příslušníky. Odhaduje se, že krátce po roce 1860 v Chomutově žily dvě stovky osob židovského vyznání.³ Poprvé byli židé v Chomutově oficiálně zahrnuti při sčítání v roce 1880, kdy z celkového počtu 11 707 obyvatel jich bylo napočítáno 562, tvořili tedy podíl skoro 5 %.⁴ Poté již jejich počet nestoupal, naopak od přelomu století zvolna klesal až na 444 osoby židovského vyznání, event. národnosti, z 33 279 obyvatel města zjištěných při sčítání k 1. 12. 1930.⁵

¹ Z dosavadních uveřejněných příspěvků o příslušnících této rodiny viz například: Pavel ŠKORPIL, *Familie Goldmann. Meine Ahnen aus Komotau*. In: *Komotauer Jahrbuch, Folge 16*, Prag 2011, s. 37–42. Stanislav DĚD, *Odkaz dr. Richarda Goldmanna dnešku*. Památky, příroda, život 49, 2017, č. 2, s. 1–29.

² F. SELNER, *Statistische Tafeln des Komotauer Bezirkes (Saazer Kreis im Königreiche Böhmen)*, Prag 1863, s. 22.

³ www.judische-gemeinden.de/index.php/gemeinden/k-l/komotau-boehmen (vyhledáno 20. 7. 2021).

⁴ Tamtéž.

⁵ *Statistický lexikon obcí v Republice československé 1930. Díl I. Země Česká*. Praha 1934, s. 99.

Nejstarší zmínky o rodu Goldmannových (18. století)

Joachim Goldmann (1812–1891), pradědeček autora tohoto článku, přišel do města z Luk, vsi ležící na jihovýchodním okraji Doupovských vrchů, doprovázen manželkou Elisabeth a sedmi dětmi, v době mezi narození synů Richarda (26. 1. 1861, Luka) a Maxe (24. 11. 1862, Chomutov).

V jeho rodné, v současné době značně zpustlé obci (při sčítání lidu v roce 2001 napočteno 67 stálých obyvatel, vesměs vyššího věku) se první židé objevili v 15. století nejprve jednotlivě, židovská komunita vznikla v období 16. až 17. století. Za třicetileté války se židé buď ukryli na bezpečnějších místech, nebo se stali obětí válečných událostí. Znovu se židovské rodiny objevily nejpозději okolo roku 1700.⁶ Při sčítání roku 1869 bylo v Lukách registrováno 171 židů z celkového počtu 785 obyvatel, v předchozích dekádách byl židovský podíl procentuálně ještě výraznější. Hlavou tamější židovské obce (*kehily*) byl roku 1850 zvolen Philipp zvaný Feiwei Kohn. Ve volbách do funkce představeného *kehily* porazil právě Joachima Goldmana, který představoval konzervativní křídlo. Feiwei Kohn byl dokonce zvolen starostou Luk a v této funkci setrval až do svého odstěhování z obce v roce 1876.

První nezpochybnitelná zmínka o existenci Goldmannových na tehdejších panstvích Luka-Verušičky se váže k roku 1772, kdy Joachimův dědeček David obdržel svolení vrchnosti ke sňatku⁷. Jak bude zřejmé z dalšího vysvětlení, na panstvích se Joachimovi předkové vyskytovali již dříve. Příjmení „Goldmann“ bylo užíváno teprve po roce 1787, kdy patent Josefa II. určil židům povinnost vybrat si „rodinné jméno“ ze sestaveného oficiálního seznamu: Výjimky měly pouze staré rodiny již mající po generaci tuto identifikaci (např. Kohnové, Abelesové, Taussigové apod.). Úmrtní matrika uvádí u Joachimova děda ještě v roce 1820 kromě jména a příjmení také „prostřední“ jméno odvozené od otce: David Löbl Goldmann. Pozemková kniha panství Verušičky⁸, ve které je zanesena koupě domu v Týništi u Luk č. II (číslování židovských domů římskými číslicemi), v roce 1778 jej vede pod jménem „David Löbl Samuel“, díky tomu známe i jméno Davidova dědečka.

David byl jako Goldmann poprvé uveden v soupisu židovských rodin kraje Loketského z roku 1793. Na panství Luka tehdy žilo 30 židovských rodin, které měly celkem 190 osob, a polovina těchto rodin žila přímo v Lukách. David byl hlavou jedné ze dvou rodin žijících v blízkém Týništi.⁹ I když neměl status familianta, tedy hlavy oficiálně povolené židovské rodiny, vztahovala se na něho jako na nájemce drasláry výjimka z familiantského zákona,¹⁰ mj. měl možnost oženit se a mít legitimní potomky.

Předpokládaného Davidova otce uvádí tzv. *Judenfassion*, přesněji „*Beschreibung der Juden-Familien vom Jahre 1724*“,¹¹ ne sice přímo mezi příslušníky deseti „vyvolených“ židovských rodin žijících na panství Luka s císařským konsensem, ale jako služebnou sílu u chráněného žida jménem Froml Herschel. Tehdy dvacetiletý Löwl

⁶ V příspěvku o židech z Luk v kompendiu *Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*. H. GOLD (Hg.), Brünn/Prag 1934, jsou počátky židovské komunity v Lukách kladeny již do konce 12. století, ale tato zmínka není nijak podložena. K r. 1432 je připomínán v místě žid Wanka, zřejmě jako jediný tamější žid, popř. židovská rodina. Počátek stálejšího židovského osídlení je kladen do 16. století, nemá však jasnou oporu v pramenech. (Viz B. ROZKOŠNÁ – P. JAKUBEC, *Židovské památky Čech: historie a památky židovského osídlení Čech*, Brno 2004, s. 234.) Berní rula z r. 1654 v Lukách žádného žida neregistruje, což však nevylučuje dřívější osídlení, které mohlo být přerušeno třicetiletou válkou. Předpoklad, že židovská komunita v místě vznikla někdy na přelomu 17. a 18. století, podporují komentáře k soupisu židů z r. 1724. Kolem r. 1700 také vznikl za obcí židovský hřbitov.

⁷ Národní archiv ČR (dále NAČR), fond České gubernium, Kniha židovských familiantů, i. č. 103, sign. HBF XI/VIII, fol. 126.

⁸ Státní oblastní archiv v Plzni, pracoviště Klášter, fond Velkostatek Luka-Verušičky, Pozemková kniha panství Luka-Verušičky, inv. č. 21, sign. Bochov 149.

Samuel bydlel v „*barack(u)*“ čili vedlejší domě pro služebnictvo a najaté síly. Löwluv chlebedárce se na panství přistěhoval v roce 1705 z Manětína, odkud snad přišel i s rodinou Löwlova otce Samuela. Davidovo narození můžeme datovat okolo roku 1745 s odvoláním na již zmíněný matriční zápis o jeho úmrtí v roce 1820 ve věku 75 let.

Prvorozený syn Jakob se narodil 15. 10. 1780 z Davidova manželství se Sarou (okolo 1750 – 1795 nebo 1796), dcerou Alexandra Isaka, jehož potomci obdrželi příjmení Zentner. Jakob získal v roce 1806 svolení vrchnosti ke sňatku s Leou, dcerou Isaaka Löwiho z vesnice Štědrá ležící jihozápadně od Žlutic. A Joachim, narozený 8. 9. 1812, se stal prvním mužským potomkem z tohoto manželství.

Rodina Goldmannových v Chomutově v 19. století

Joachim Goldmann byl dvakrát ženat. První sňatek uzavřel v modlitebně v Lukách 22. 5. 1847 s Barbarou, narozenou 8. 10. 1815 v Lukách rodičům Samuelu Buxbaumovi a Rachel rozené Löblové. Manželům se narodil nejprve syn Ignaz (2. 4. 1848), následovali dcera Rosa (5. 12. 1849) a syn Jakob (4. 9. 1851). Třetí syn Salomon zemřel po necelých třech měsících života v roce 1853. Krátce nato přišla další rána: Barbara zemřela 1. 2. 1854 na tuberkulózu.

Podruhé se Joachim oženil 10. 6. 1856 s Elisabeth, narozenou v roce 1830, dcerou měcholupského obchodníka Jakoba Abelese a jeho ženy Rachel rozené Klauberové. Do odstěhování z Luk se manželům narodily čtyři děti: dvojčata Lydia a Julius (10. 9. 1857), Ludwig (červen 1859) a Richard (26. 1. 1861). Po příchodu do Chomutova přivedli manželé na svět dalších deset dětí. Pro účel tohoto příspěvku uvádím jen šest z nich, těch, které se dožily dospělosti: Max (24. 11. 1862), Josef (8. 9. 1864), Sophie (14. 8. 1866), Siegfried (25. 5. 1869), Laura (31. 8. 1873) a Helene (15. 9. 1874).

Joachim Goldmann a jeho druhá žena Elisabeth

Rodina zpočátku bydlela, zřejmě v nájmu, v domě čp. 276 na rohu tehdejší Langelasse (dnes Palackého) a uličky odbočující ve směru ven z města. Na této adrese bydlela do roku 1868. Dům čp. 276 byl zbourán okolo roku 1901 při rozšíření Langelasse a proražení širší příčné ulice nazvané Kaiser-Josef-Strasse (dnes 28. října). Jak uvádí protokol ze zasedání chomutovského městského zastupitelstva ze 17. 6. 1902, parcely na tomto místě se staly nejdražším stavebním pozemkem ve městě.¹²

Podle údajů z pozemkové knihy, uložené na pozemkovém úřadě v Chomutově, uzavřel Joachim dne 21. 9. 1868 smlouvu na koupi domu čp. 22 v tehdejší Herrengasse (dnes Revoluční). Tento dům užívala rodina až do roku 1903.

Joachim i Elisabeth se zapojili do úsilí nově přichozích židů o zřízení vlastní židovské obce v Chomutově. Zpočátku docházeli k bohoslužbám do modlitebny v Údlicích, která přestávala vyhovovat potřebným standardům. Navíc rostoucí počet, a zvláště vliv a aktivity

⁹ Jan BOHÁČEK (ed.), *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793. Loketský kraj, Boleslavský kraj, Budějovický kraj*, Praha 2002.

¹⁰ Familiantský zákon z roku 1726 omezoval počet židovských rodin tak, aby se z každé rodiny pouze jediný, zpravidla nejstarší syn mohl oženit. V případě, že v rodině nebyl syn, získal tuto možnost manžel dcery. Familiantské právo bylo možné získat také v případě, že některá rodina vymřela, případně jí bylo – např. z důvodu spáchání trestného činu – takové právo odňato. Až do zrušení zákona po revoluci 1848 byl počet židovských rodin jen velmi nepatrně zvýšen. Důvody k vydání zákona vyplývaly z obav většinové společnosti z hospodářské konkurence zejména v obchodních činnostech. Kvůli tomu bylo mezi židy mnoho „manželství na divoko“, případně byly sňatky uzavírány až později, kdy dvojice měly děti. Jinak familiantský zákon umožňoval výjimky pouze u některých vymezených ekonomických činností.

¹¹ NAČR, Fond HBS, Soupisy Židů, I. Č. 23, kart. 9, kniha č. 1 (Judenfassion 1724, Beschreibung der Juden-Familien vom Jahre 1724), rkp. opis datovaný 14. 4. 1825, Herrschaft Luck.

¹² Jaroslav PACHNER – Petr RAK, *Chomutovská uličnice*. Chomutov 2005, s. 43–44.

Zápis z jednání
 úřadu starosty Údlíc
 v prosinci 1867
 s podpisem účastníka
 Joachima Goldmanna
 Uloženo v SOKA
 Chomutov se sídlem
 v Kadani

Handwritten text at the top of the page, likely a preface or introduction to the meeting minutes. It is written in cursive and mentions the date of the meeting (December 1867) and the location (Údlíc).

№	Název	Podpis
1	Frau Anna Löwy	Anna Löwy
2	" Josef Herr	Josef Herr
3	" Josef Hohn	Josef Hohn
4	" Adolf Feldmann	Adolf Feldmann
5	" Emanuel Löwy	Emanuel Löwy
6	" Emanuel Herschmann	Emanuel Herschmann
7	" August Hübner	August Hübner
8	" Ad. Krämer	Ad. Krämer
9	" Ad. Kompert	Ad. Kompert
10	" Markus Mann	Markus Mann
11	" Josef M. Löbl	Josef M. Löbl
12	" Moritz Herr	Moritz Herr
13	" Joachim Goldmann	Joachim Goldmann
14	" Salomon Mann	Salomon Mann
15	" Ad. Hohn	Ad. Hohn

Chomutovských židů dávaly tušit, kde by mělo být středisko židovského života v regionu. V roce 1874 byla ustavena chomutovská židovská obec a Joachim byl zvolen do jejího dvanáctičlenného výboru.¹³ Následně byla na rohu dnešních ulic Mostecké a Karla Buriana postavena synagoga, slavnostně předaná chomutovské židovské obci aktem vnesení tóry 14. 9. 1876. Založení chomutovského židovského

¹³ Juden und Judengemeinden Böhmens..., s. 302.

**Dům Goldmannových
v Herrengasse čp. 35
(dnes Revoluční),
současný stav**
foto: archiv autora

hřbitova v roce 1892 v Beethovenově ulici nedaleko již existujícího křesťanského městského hřbitova znamenalo definitivní konec závislosti na údlické židovské obci, na jejímž hřbitově byli do té doby chovatovští židé pohřbíváni.

Elisabeth Goldmannová se stala spoluzakladatelkou a členkou výboru židovského spolku „Verein wohltätiger Frauen in Komotau“ (Ženský dobročinný spolek v Chomutově). Spolek dne 1. 3. 1881 zorganizoval své první shromáždění na podporu „*chudých izraelských členů kultovní obce*“. Joachim byl opakovaně volen do představenstva místní židovské obce, bohužel v pramenech nejsou k dispozici žádné podrobnosti.

Elisabeth zemřela v domě v Herrengasse (Revoluční) 25. 5. 1888 ve věku 58 let, Joachim jako osmasedmdesátiletý 13. 3. 1891, podle zápisu v úmrtní matrice v dnes již neexistujícím domě čp. 314, kde v té době bydlel jeho prvorozený syn Ignaz. Joachim i Elisabeth spochinuli na novém židovském hřbitově v Údlících. V roce 1938 byl hřbitov zdevastován nacisty a devastace pokračovala i v poválečné době. Není vyloučeno, že také náhrobky Goldmannových byly v osmdesátých letech rozřezány a následně použity k vydláždění pěší zóny na pražských Příkopech.

Joachimovi potomci ve 20. století

Podle údajů z chomutovské pozemkové knihy se dům čp. 22 stal po Joachimově úmrtí předmětem dědického řízení. Ke dni 5. 10. 1891 bylo dědictví nejprve rozděleno rovným podílem mezi ty děti, které buď ještě nebyly výdělečně činné, nebo jejich příjmy nebyly uspokojivé. Řízení se týkalo:

- 1) plnoletých potomků Jakoba, Maxe, Josefa a Sofie,
- 2) neplnoletých Siegfrieda, Laury a Heleny.

Následně Jakob, Sofie a Siegfried převedli své podíly na ostatní tak, že ti získali ke svým dosavadním podílům:

- 1) Max a Josef každý 12/210 podílu,
- 2) Laura a Helene každá 33/210 podílu.

Tito čtyři koneční dědicové prodali 16. 6. 1903 dům Josefu a Johanně Schrammovým a poté se svobodné sestry Laura a Helene přestěhovaly do právě dostavené vily bratra Richarda v Schillerstrasse čp. 1090 (dnes Čelakovského) v Chomutově. Max již byl v té době spoluvlastníkem výrobní firmy, Josef se k němu později připojil. Prodaný dům se v roce 1911 stal součástí měšťanského pivovaru a v roce 1945 byl zkonfiskován jako nepřátelský (německý) majetek.¹⁴

Životní cesty Joachimových potomků se ubíraly rozdílně. Tři z osmi synů (Julius, Richard, Siegfried/Friedrich) vystudovali právnické fakulty ve Vídni, resp. na Německé univerzitě v Praze, další tři synové (Ludwig, Max, Josef) se stali podnikateli a spoluvlastnili textilní firmu „Brüder Goldmann“ ve Vrchlabí. Nejstarší dva synové (Ignaz, Jakob) se v různé míře věnovali obchodní činnosti.

I. Ignaz Goldmann

Nejstarší Joachimův syn byl jediným z jeho dětí, které zůstalo Chomutovu věrné bez přerušení až do smrti. Dne 21. 8. 1880 uzavřel Ignaz v chomutovské synagoze manželství s Louisou, dcerou Samuela a Magdaleny Herschmannových. Herschmannovi pocházeli z Údlic, ale v době sňatku již bydleli v Chomutově čp. 109 a patřili k zámožnějším rodinám. Ignaz a Louisa nejprve bydleli v chomutovském domě čp. 173, později žili v čp. 314, a na základě kupní smlouvy z 6. 5. 1891 se Ignaz stal majitelem domu čp. 34 v Herrengasse (dnes Revoluční). Až do své smrti na podzim 1921 byl Ignaz jediným majitelem domu a po jeho smrti dům zdědila manželka. V době sčítání lidu v roce 1921 byla část domu pronajata jedné čtyřčlenné židovské a jedné pětičlenné katolické rodině. Ovdovělá Louisa v domě bydlela do roku 1938, kdy si ji nejmladší syn Hans odvezl k sobě do Švýcarska. Zemřela v Bernu v roce 1948.

Po anexi pohraničí přikročila nacistická správa k arizaci domu i dalšího majetku, konkrétně několika pozemků v Chomutově. Dům čp. 34 byl fakticky zabaven nejpozději na přelomu let 1940 a 1941¹⁵, což

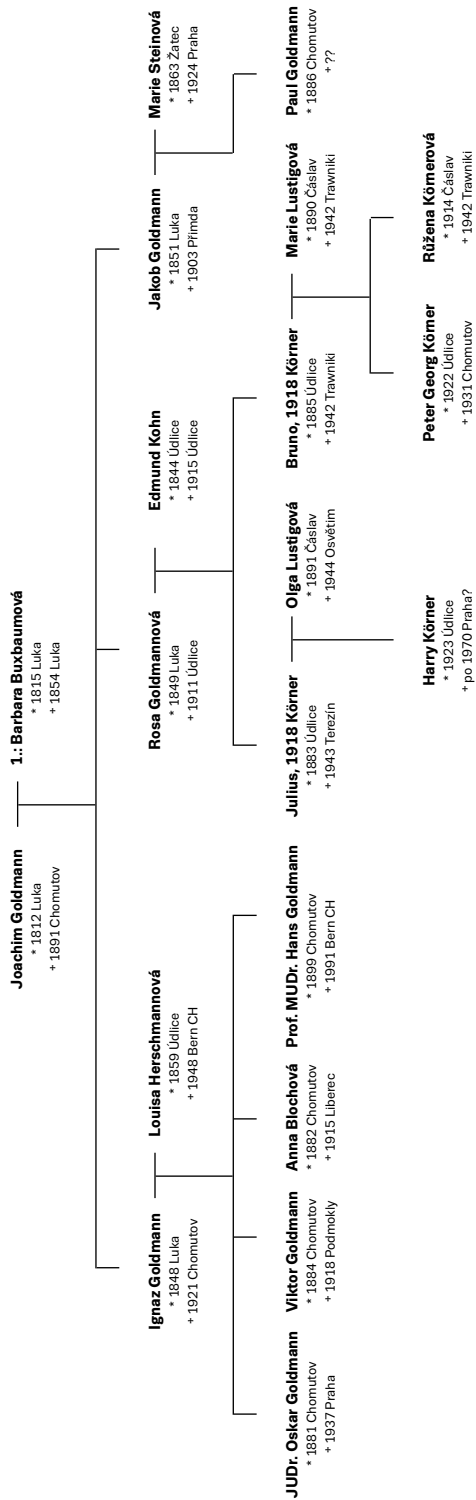
¹⁴ Údaje k vývoji vlastnických poměrů jsem získal od pozemkového úřadu v Chomutově.

Dům v současné době patří reklamní společnosti, která jej citlivě zrekonstruovala se zachováním původních dispozic.

Od září 2014 je dům pronajat vzdělávací společnosti EDOST.

¹⁵ Státní okresní archiv Chomutov se sídlem v Kadani (dále SOKA Chomutov), fond Archiv města Chomutova (dále AMCh), kart. 1186. Verzeichnis der jüdischen Häuser 16. 12. 1940; tamtéž: sdělení úřadu starosty Chomutova z 12. 12. 1940.

Rodokmen Joachima Goldmanna a jeho první ženy Barbory Buxbaumové
(zahrnuty pouze osoby narozené, zemřelé nebo žijící část života v Chomutově)

bylo v pozemkové knize stvrzeno až k 13. 4. 1944. Po válce byl dům zabaven jako nepřátelský, tj. německý majetek. Oficiálně k 3. 1. 1961 přešlo vlastnické právo na stát: Není mi známo, že by byly po roce 1945 k domu vzneseny restituční nároky.¹⁶ V 60. nebo 70. letech byl dům zbořen, na jeho místě je parkoviště vedle hotelu U medvídků.

Nacistické vedení města usilovalo také o získání pěti parcel z majetku Louisy Goldmannové v katastru města o celkové rozloze přes 20 000 m² pro zástavbu. Vdova nakonec pod tlakem okolností souhlasila s jejich prodejem prostřednictvím místního nuceného správce, advokáta Dr. Otto Kühna. V archivu je zachována pouze kupní smlouva na prodej největší z parcel o výměře 13 971 m². Původní návrh smlouvy ze září 1942 stanovil cenu parcely na 2 794,20 říšských marek (RM), avšak podepsaná kupní smlouva z 27. 7. 1943 již obsahovala cenu nižší, a to 2 235,36 RM, ze které byly sraženy vyrovnávací dávka a odvod finančnímu úřadu. Ze zbylých asi 1 900 RM ještě prodávající musela uhradit advokátní služby včetně sepsání smlouvy a poplatek za zápis do katastru.¹⁷

Děti Ignaze Goldmanna

Ignaz a Louisa Goldmannovi měli čtyři děti. Oskar, narozený 23. 12. 1881, studoval práva nejprve na Německé univerzitě v Praze a pak pokračoval ve Vídni, od konce roku 1912 měl status advokáta. Žil většinou v Praze a díky specializaci na hornické právo úzce spolupracoval s rodinou Petschků. Oženil se v roce 1935, manželství zůstalo bezdětné. Oskar zemřel v Praze v červenci 1937, byl pohřben na chomutovském židovském hřbitově. Jeho manželka byla uvězněna v koncentračním táboře. Přes terezínské ghetto byla v říjnu 1944 deportována do Osvětimi, kde byla zřejmě hned po příjezdu usmrcena v plynové komoře.

Druhorozená Anna, narozená 5. 11. 1882, uzavřela 20. 11. 1910 sňatek s ovdovělým teplickým lékařem MUDr. Friedrichem Blochem. Později se manželé přestěhovali z Teplic do Liberce, kde Anna v listopadu 1917 zemřela. Pohřbena byla na údlickém hřbitově. Také její manželství zůstalo bezdětné.

Syn Viktor, narozený 2. 10. 1885, pracoval jako bankovní úředník nejprve v pražské pobočce Wiener Bank, později přešel na pobočku této banky v Podmoklech (dnes součást Děčína). Dne 15. 8. 1916 se oženil s Elsou Strasserovou ze Sobědruh u Teplic. Manželům se 23. 5. 1917 narodil syn Erwin Kurt Alexander. Viktor zemřel v Podmoklech na tuberkulózu brzy po narození syna, 19. 1. 1918. Jeho ostatky spočinuly na teplickém hřbitově. Vdova Elsa s dítětem se poté přestěhovala do Prahy. Za okupace byla deportována přes Terezín jedním z posledních transportů do Osvětimi dne 19. 10. 1944 a tam její stopa končí. Syn již v roce 1938 vystoupil ze židovského náboženského společenství. Podařilo se mu emigrovat s „árijskou“ manželkou na jaře 1939. Přes Balkán se manželé po mnoha peripetiích dostali nelegálně až do Palestiny. V roce 1947 se vrátili do Československa. Po srpnové okupaci v roce 1968 rodina emigrovala, nevrátila se do Československa z dovolené ve Švýcarsku. Tam také žijí potomci Viktora Goldmanna.

¹⁶ Informace autorovi poskytl pozemkový úřad v Chomutově.

¹⁷ SOKA Chomutov, AMCh, 1187, akt 28 a.

Nejmladší Ignazův syn Johann (Hans) Joachim, narozený 20. 11. 1899, již při studiu Lékařské fakulty Německé univerzity v Praze pracoval v tamějším fyziologickém ústavu. Kromě nevšední píle a schopností ho k práci motivovala i zhoršená sociální situace v rodině. Stejně jako mnoho jiných i otec Ignaz upsal za první světové války válečnou půjčku monarchii, která nebyla po skončení války a po rozpadu habsburské říše splacena, a proto „věřitelé“ neměli na různých ustláno. Již v roce 1924 získal mladý lékař možnost pracovat na oční klinice v Bernu, kde poté zůstal natrvalo. Vypracoval se ve světově uznávanou kapacitu v oftalmologii, zvláště v léčení glaukomu. Vyvinul několik přístrojů pro oční lékařství, nejznámějším se stal jeho perimetr. V letech 1945–1947 byl děkanem lékařské fakulty, 1965–1966 rektorem univerzity. Vynikal i v dalších oblastech, jako byly matematika nebo fyzika, a měl i hluboké znalosti filosofie. V roce 1936 se oženil s Ernou Renferovou, manželství zůstalo bezdětné. Prof. Dr. Hans Goldmann zemřel 19. 11. 1991.

II. Rosa Goldmannová, provdaná Kohnová

Dcera Joachima Goldmanna Rosa se narodila 5. 12. 1849 v Lukách. Provдалa se 2. 8. 1872 za Edmunda Kohna (1844–1915) pocházejícího z Údlic. Edmund nechal v roce 1873 zapsat do firemního rejstříku¹⁸ svoji jirchárnu (něm. *Gerberei*) v Údlicích čp. 119. Kohnovy předky nalezneme jako právoplatně usedlé v Údlicích již v nejstarším zachovaném registru židů, tzv. *Judenfassung* 1724, kde jsou uvedeni jako obchodníci se střížním zbožím.

Edmund Kohn prožil celý život ve stejném domě, ve kterém se nacházela jeho továrna na zpracování kůží. Stal se rovněž posledním představeným údlické židovské obce, notně ztenčené odchody souvěrců do větších míst, zvláště do Chomutova. Od roku 1896 zbylí údličtí židé náleželi k chomutovské obci. Poslední chomutovský rabín, Prof. Dr. Emil Krakauer, vyslovil uznání Edmundovu úsilí o udržení obce: „... přes stále se ztenčující počet židů v Ú. se snažil udržovat bohoslužby a poté, co templ musel být kvůli havarijnímu stavu stržen, je nechával sloužit v bývalé škole.“¹⁹ Ještě před svou smrtí věnoval Edmund pražskému židovskému muzeu obřizkové křeslo z roku 1805, jedině svého druhu ve sbírkách muzea.²⁰

Rosa zemřela v údlickém domě 12. 5. 1911 na srdeční slabost, Edmund skonal 27. 8. 1915 na tuberkulózu. Oba byli pohřbeni na místním hřbitově. Jejich náhrobky se nedochovaly. Po zdevastování hřbitova nacisty následovala další vlna likvidace údlického židovského hřbitova: Za komunistického režimu bylo rozhodnuto o tom, že vybrané žulové náhrobky z Údlic budou rozřezány a použity jako dlažební kostky ke zkrášlení pěší zóny na pražských Příkopech. Na záklaďe memoranda z 3. 12. 2019, uzavřeného mezi pražským magistrátem a Židovskou obcí Praha, jsou identifikované kostky s fragmenty nápisů postupně ukládány v Praze na Starém židovském hřbitově na Olšanech v blízkosti Žižkovské televizní věže.²¹

¹⁸ Uložen ve Státním okresním archivu v Mostě.

¹⁹ *Juden und Judengemeinden Böhmens...*, s. 133.

²⁰ Vyobrazení křesla viz Magda VESELSKÁ, *Archa paměti. Cesta pražského židovského muzea pohnutým 20. stoletím*, Praha 2012, s. 38.

²¹ <https://zpravy.aktualne.cz/domaci,6.5.2020,5.5.2020,18.11.2019;Pražský-denik.cz,27.8.2013>.

Děti Rosy Kohnové, roz. Goldmannové, a Edmunda Kohna

Z rodiny Rosy a Edmunda Kohnových se mnozí její příslušníci druhé až čtvrté generace stali obětí holocaustu. Nejstarší syn Carl Jakob vstoupil po sňatku s Helenou Kreitnerovou do vedení koželužské firmy Kreitnerových v Třebechovicích pod Orebem. Z jejich pěti dětí se čtyři dožily dospělosti. S výjimkou jedné z dcer, která přečkala válku v Anglii, neušli rodiče ani děti transportu do Terezína, odkud se v roce 1945 domů vrátil jen syn Otto. Členové nově ustavené závodní rady jeho koželužny mu však neumožnili podnik převzít. Svůj postup odůvodnili tím, že se někdejší společníci firmy mezi sebou bavili německy, a tudíž jako Němci spadají do konfiskace. Bylo příznačné, že nejhrolivějším Ottovým protivníkem byl jeden dělník, který byl ve třicátých letech propuštěn pro špatnou pracovní morálku, a v tu chvíli vycítil šanci pomstít se. Otto se sice neúnavně domáhal navrácení rodinného majetku, přišel však rok 1948 a firma byla definitivně znárodněna.²²

Druhozená dcera Rosy a Edmunda, Clara, se provdala za Samuela Buxbauma, majitele textilní továrny v Úpici zaměstnávající až tisícovku osob. Celé rodině se podařilo včas emigrovat do USA, kde jejich potomci žijí dodnes.

Údličtí Kohnovi se museli smířit se ztrátou dvou dcer v mladém věku. Další dcera Ida se provdala za Filipa Lipu pocházejícího z Poděbradska. Krátce po sňatku ho následovala na jih tehdejší monarchie a tam manželé zůstali bydlet jako občané nově vzniklé Jugoslávie. Za války byli Ida i Filip zavražděni chorvatskými fašisty (ustašovci), jejich dva synové našťestí válku přežili a po jejím skončení se vrátili do zemí svých rodičů, většinou žili se svými rodinami v Praze.²³

Další dcera Kohnových, Anna, se stala manželkou veterinárního lékaře Bertholda Zingera. Rodina se čtyřmi dcerami žila v Krnově. Třem dcerám se podařilo včas odejít z okupované vlasti, ale rodiče a nejmladší dcera byli po příjezdu transportu vypraveného z terezínského ghetta do Osvětimi 23. 1. 1943 zavražděni v plynové komoře.

Chomutovsku zůstali věrni pouze dva nejmladší synové, Julius a Bruno, kteří si nechali změnit příjmení z „Kohn“ na „Körner“ (výnos pražského místodržitelství z 28. 5. 1918). Po otcově smrti se bratři ujali vedení údlické koželužny. Oženili se se sestrami Marií a Olgou Lustigovými, které pocházely z rodiny čáslavského obchodníka se železářským zbožím.

Julius a Olga Körnerovi bydleli v budově koželužny zřejmě do výmazu rodinného závodu z firemního rejstříku krajského soudu v roce 1935, poté snad bydleli v chomutovské Herrengasse 35. Jejich fyzický pobyt v tomto domě není doložen, ale dům se zahradou na celkové ploše 525 m² vedla městská správa jako jejich majetek ještě k 16. 12. 1940.²⁴ V té době byli Körnerovi hlášení v Čáslavi čp. 174. Ve skutečnosti však již v létě 1940 byli nuceni vystěhovat se do Prahy, odkud byli v červenci 1942 odvezeni do Terezína. Julius zemřel v tamějším ghettu koncem roku 1943, jeho manželka zahynula zřejmě v první polovině roku 1944 v Osvětimi.

²² Materiály o firmě „David Kreitner a synové“ jsou uloženy v Státním oblastním archivu v Zámrsku, firemní rejstřík.

²³ Osobně jsem se setkal pouze s dcerou jednoho z nich, povoláním průvodkyní turistů, která zemřela bez rodiny v roce 1982. O osudech ostatních Lipových mi není nic známo.

²⁴ SOKA Chomutov, AMCh, 1186, akt 48. Verzeichnis der jüdischen Häuser.

Harry, syn Julia a Olgy Körnerových

Julius s Olgou měli tři syny, ale první dva zemřeli již několik hodin po narození. Dospělosti se dožil teprve syn Harry (1923–?), kterému se podařilo v listopadu 1939 odjet z protektorátu do Palestiny. Od roku 1942 bojoval v britské armádě na severoafrické frontě včetně Tobruku, v létě 1943 přeplul do Velké Británie a svoji vojenskou kariéru skončil jako desátník přidělený k americké jednotce osvobozující Plzeň. V září 1945 byl propuštěn do zálohy.²⁵ Poté nějakou dobu vedl v Čáslavi rodinné železářství, marně však usiloval o navrácení majetku, zejména domu po rodičích své matky.²⁶ V roce 1948 se vystěhoval do Austrálie, ale již v únoru 1954 uzavřel sňatek na pražské Staroměstské radnici a v Praze setrval určitě nejméně do počátku sedmdesátých let.²⁷ Jeho pozdější osud mi není znám.

Bruno a Marie Körnerovi a jejich děti, oběti holokaustu

Bruno a Marie Körnerovi žili nejprve v Čáslavi, kde se jim roku 1914 narodila dcera Růžena. Syn Peter Georg se narodil roku 1922 v Údlících a zemřel již v listopadu 1931 v chomutovské ulici Herrengasse čp. 35. Nejpozději na podzim 1938 odešli Körnerovi do Prahy. Jejich poslední bydliště – až do deportace do Terezína 9. 6. 1942 transportem z Kolína – bylo evidováno v Čáslavi. Z terezínského ghetta byli odvezeni již třetí den do koncentračního tábora Trawniky. Nikdo z tohoto transportu nepřežil.

Budova zaniklé údlické koželužny byla v roce 1941 přeměněna na internační tábor pro sovětské zajatce nasazené na práci v Mannesmannových závodech. Táborem prošlo 390 osob, z nich 20 přímo v Údlících zemřelo.

Zabavení dalších nemovitostí rodiny Körnerových v Údlících bylo legalizováno usnesením chomutovského úředního soudu z 3. 4. 1943. Usnesení povolovalo zapsat změny kupní smlouvy ze 17. a 19. 2. 1943, která byla uzavřena prostřednictvím advokáta Dr. Otto Kühna z Chomutova. Dr. Kühn v té době nemohl jednat s nikým z rodiny Körnerových, protože její členové již byli vězněni v Terezíně, až na Harryho, jenž však stěží mohl dát příslušný souhlas v době, kdy bojoval v armádě protihitlerovské koalice. Majetek v Údlících zapsaný v pozemkové knize na příslušníky rodiny Körnerových byl tímto za cenu 51 900 RM převeden na Deutsche Ansiedlungsgesellschaft (Němckou osidlovací společnost) se sídlem v Berlíně, Behrenstrasse 16/14.²⁸ Körnerovi samozřejmě neuvíděli z této částky „ani feník“.²⁹

III. Jakob Goldmann

Jakob, narozený 4. 9. 1851, se 18. 10. 1885 oženil v žatecké synagoze s dvaadvacetiletou Marií, dcerou obchodníka Karla Steina, původem z Bušovic na Plzeňsku, a jeho manželky Evy, dcery měcholupského fianta Markuse Korefa. Karl Stein se dostal do Žatce okolo roku 1860 přes blízké Libočany. Jakob a Marie bydleli nejprve v již zná-

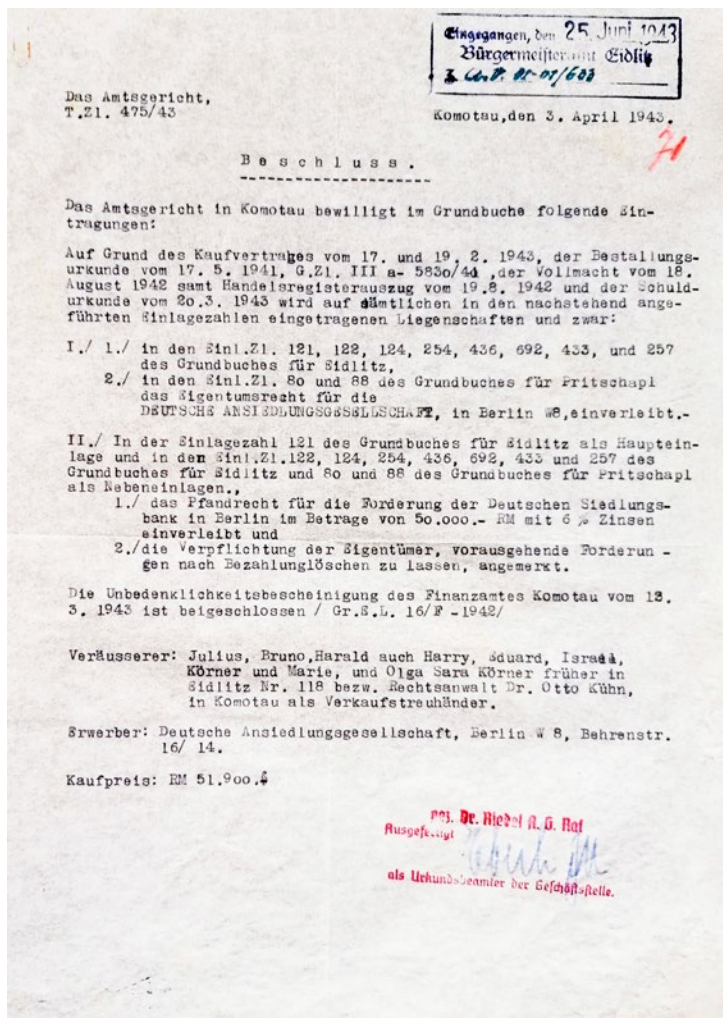
²⁵ Vojenský ústřední archiv, MNO, osobní spis, os. č. 42 500; tamtéž, Kartotéka Západ, Körner Harry.

²⁶ Informace poskytnutá autorovi PhDr. Vaněčkovou, předsedkyní spolku čáslavských rodáků, v lednu 2013.

²⁷ Vojenský ústřední archiv, MNO, osobní spis Komise pro vydávání osvědčení podle zákona 255/1946 Sb., os. č. 42 500.

²⁸ SOKa Chomutov, AMCh, 1186, 48, fol. 71.

²⁹ Po válce již nebyla výroba v údlické koželužně obnovena a donedávna budova sloužila jako část chomutovské střední školy automobilní a gastronomické. Škola v budově již není, je tam prozatímní místo uložení sbírky Praha, kterou obhospodařuje chomutovské muzeum.

**Soudní rozhodnutí
o tzv. prodeji nemovitostí
Körnerových z roku 1943**
Uloženo v SOKa Chomutov se sídlem v Kadani

mé chomutovské Herrengasse 22 (Revoluční), kde se jim roku 1886 narodil syn Paul. Druhý syn Franz přišel na svět již mimo Chomutov, ve Velké Černoci, další čtyři potomci – tři dcery a syn Ernst – se narodili v Přimdě na Tachovsku. Tam také skončil Jakobův život (1. nebo 2. 5. 1903) sebevraždou, jejíž důvody nebyly vysvětleny. Poslední potomek, rovněž Jakob, se narodil šest měsíců po otcově smrti v pošumavském Nýrsku, kde žila rodina vdoviny sestry.

Druhozený syn Franz záhy zemřel. Po synech Paulovi a Ernstovi se slehla zem, není vyloučeno, že se vystěhovali za oceán. Marie Goldmannová zemřela v září 1924 v pražské nemocnici na Vinohradech. Z rodiny přežil nacistickou éru pouze nejmladší Jakob, který se nedostavil na výzvu k transportu, snad do polské Lodže. Období od

listopadu 1941 do konce války přežil na území protektorátu, nejprve v plné ilegalitě a posléze s falešnými doklady. V roce 1947 vystoupil z židovského společenství a o dva roky později přijal křest. Změnil si také rodné příjmení. V roce 1952 se oženil a jeho potomci druhé až čtvrté generace žijí v České republice.

IV. Dvojčata Lydia a Julius Goldmannovi

Prvním přírůstkem z druhého manželství Joachima Goldmanna byla dvojčata narozená 10. 9. 1857.

Lydia se 27. 8. 1879 v chomutovské synagoze provdala za Lewiho alias Leopolda Bäumla (1849–1921). Manželé nejprve odešli do Sokolova, po několika letech se přestěhovali do Chebu, kde zůstali až do smrti v roce 1921, resp. 1922. Leopold v Chebu vykonával správu někdejšího klášterního statku Nonnenhofu (dnešního Klášterního dvora). V jejich manželství se narodilo mnoho dětí, z nich čtyři zemřely již v prvním roce života. Nejstarší dcera Bäumlových Emma (1880–1961) se v roce 1905 provdala za spolumajitele sklárny ve Fichtenbachu (Bystřici) na Domažlicku. Krátce po smrti manžela v únoru 1939 odešla do tehdejšího jugoslávského Djakova, kde žila její dcera s manželem a dvěma syny. Po vzniku fašistického chorvatského „loutkového státu“ byla dceřina rodina zavražděna ustašovci. Emmě se podařilo zachránit pouze mladšího vnuka, se kterým se dostala k Titovým partyzánům. Po válce oba odjeli do Izraele. Opustit protektorát se podařilo také Emminu synovi Franzovi, který se dostal do Palestiny (přijal nové jméno Yochanan). Velká část jeho potomků žije dodnes v kibucu Afikim nedaleko Galilejského (Genezaretského) jezera.

Syn Lydie a Leopolda Bäumlových Otto Bäuml (1883–1942) jako dospělý odešel do Vrchlaví, aby pomohl s vedením textilky svých strýců Ludwiga a Maxe (budou uvedeni dále). Oženil se s dcerou strýce Ludwiga Goldmanna Elisabeth (1888–1943). Podnik v roce 1933 skončil v konkurzu a Otto s rodinou se vystěhoval do jugoslávského Karlovacu, kde řídil továrnu na výrobu šátků. Otto se záhy po okupaci a vytvoření ustašovského loutkového státu dostal do koncentračního tábora Jasenovac, kde byl zavražděn chorvatskými dozorci. Jeho mladší syn Friedrich byl ze stejného zařízení deportován do Osvětimi, kde nedlouho po příjezdu zemřel. Manželka se starším synem Ludwigem se dostala do italského koncentračního tábora na ostrově Rabu, kde zemřela, zatímco Ludwig se po svržení Mussoliniho režimu (1943) přes zajatecké tábory dostal do osvobozené části Itálie. Jeho potomci žijí v Římě a Benátkách.

Lydiina a Leopoldova dcera Marie brzy ovdověla, manželství zůstalo bezdětné. Žila nejprve v Teplicích, poté do roku 1938 ve Vrchlaví, odkud musela po anexi pohraničí odejít do Prahy. Přes Terezín byla transportována k likvidaci do Malého Trostince. Ani její bratr Friedrich nezanechal žádné potomky. Po otcově smrti až do září 1938 spravoval chebský Nonnenhof. Spolu s manželkou Klarou odešli z Československa nejprve do USA, svůj život dožili v Kanadě. Do USA se podařilo odejít také jeho bratru Maxovi. Potomci Maxovy dcery žijí v New Yorku.

Další Lydiin syn Robert Bäuml vystudoval v Německu práva. Tam se také oženil se ženou pocházející z hamburské židovské rodiny. Několik let žili v saském Cvikově (Zwickau), později přesídlili do Trutnova. Robert byl majitelem několika textilních obchodů v regionu. Přes Prahu se jim na jaře 1939 podařilo vycestovat i se synem a dcerou do Palestiny. V Izraeli dodnes žijí jejich potomci.

Mladší syn Baumlových Alexander Joachim se oženil s „neářij-kou“ polského původu a do nástupu nacismu k moci žili v Německu. Poté se přestěhovali do Prahy. Jejich bezdětné manželství bylo před rokem 1941 rozvedeno, a tím Alexander ztratil ochranu před deportací. Přes Terezín se dostal do koncentračního tábora v Rize, který byl před postupem Sovětské armády evakuován na západ. Jeho život skončil v únoru 1945 v Dachau.

Nejmladší syn Lydie a Leopolda Franz odešel z Chebu do Vrchlábí, kde se oženil a pracoval v tchánově továrně na kapesníky ve funkci vedoucího výroby. Po anexi pohraničí žil s manželkou a dvěma dcerami v Hradci Králové. Starší z dcer se podařilo vypravit včas do Anglie, zbytek rodiny odešel v roce 1940 na Slovensko. Po porážce SNP byli Baumlovi odvezeni do Osvětimi. Matka s dcerou přežily, Franz zemřel neznámo kde v pochodu smrti. Potomci starší dcery této větve rodiny žijí v Anglii.

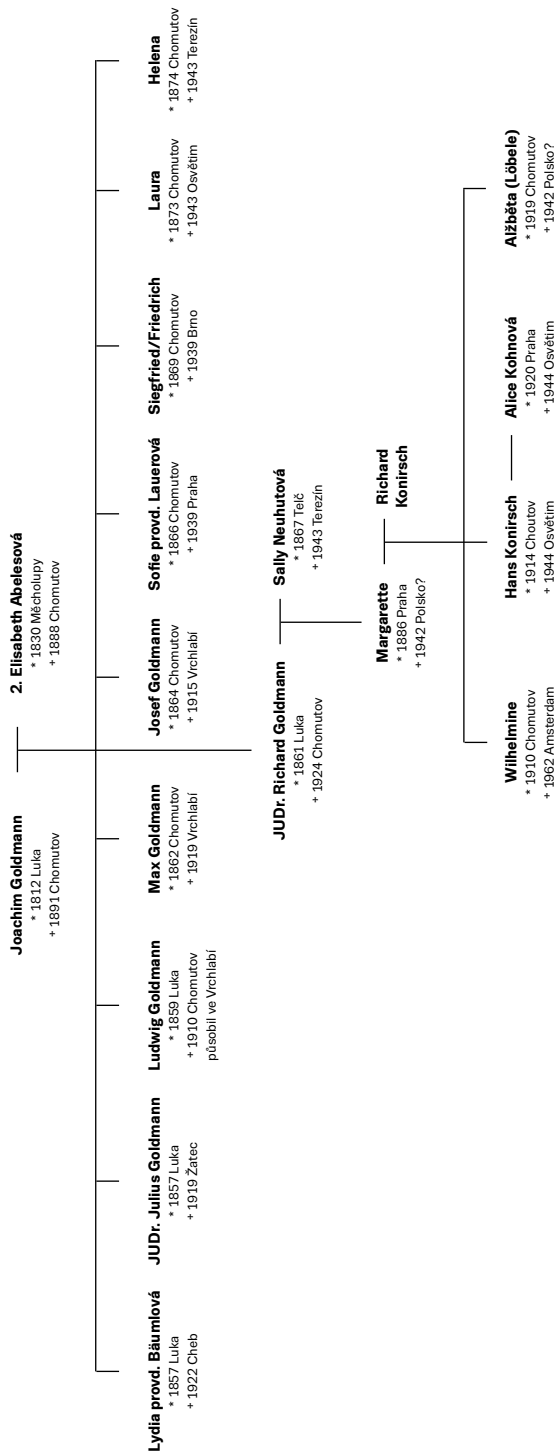
Vraťme se ještě k synovi Joachima Goldmanna, k Lydiinu dvojčeti. Julius Goldmann vystudoval ve Vídni právnickou fakultu. Po kandidátské (koncipientské) praxi v Chebu a Lokti se stal advokátem a otevřel si vlastní kancelář v Žatci, kde působil až do smrti v únoru 1919. S manželkou Fanni, pocházející z Plzně, měl dceru Elisabeth a syna Georga. Syn po návratu z první světové války vystudoval na Německé vysoké škole technické v Praze, jako svobodný se naposledy objevuje v roce 1930 v přihláškách k pobytu v Žatci. Dcera Elisabeth se provdala za profesora očního lékařství Karla Wolfganga Aschera a v roce 1939 spolu emigrovali do USA, kde Ascher pracoval na univerzitě v Cincinnati. Manželství zůstalo bezdětné. Matka Fanni Goldmannová se pravděpodobně vystěhovala s nimi, ačkoli na její pražské přihlášce k pobytu je uvedeno vystěhování „do Afriky“. Tuto informaci nelze bezpečně ověřit, každopádně Fanni není vedena v žádné databázi obětí holocaustu.

V. Ludwig Goldmann

Syn Joachima Goldmanna Ludwig se narodil v Lukách 11. 5. 1859. Nejpozději v roce 1887 odešel z rodičovského domu do Rokytnice v Orlických horách, kde založil malou textilní výrobnu. Téhož roku v říjnu se oženil v Praze s Bertou Lauerovou, dcerou spolumajitele obchodní firmy na prodej osadnického zboží do tehdejších kolonií. Z Rokytnice se manželé stěhovali, již s dcerou Elisabeth, do Králíků, kde Ludwig společně s bratrem Maxem založil textilní firmu „Brüder Goldmann“, jejíž sídlo ke konci roku 1896 přenesli do Vrchlábí.

Ludwig zemřel 23. 6. 1910 v Chomutově na rakovinu jater v nemocnici, která vznikla v době úřadování jeho mladšího bratra

Rodokmen Joachima Goldmanna a jeho druhé ženy Elisabeth Abelesové
(zahrnuty pouze osoby narozené, zemřelé nebo žijící část života v Chomutově)

Richarda na chomutovské radnici. Byl pohřben na židovském oddělení vrchlabského hřbitova. Podobně jako v mnoha jiných případech i jeho náhrobní kámen skončil v sedmdesátých nebo osmdesátých letech v některé kamenické dílně k novému použití. Dnes je místo, kde byl pohřben na a později i jeho bratr Josef a manželka Berta, pietně označeno.

Ludwig a Berta měli tři děti: O nejstarší dceři Elisabeth již bylo pojednáno v souvislosti s Otto Bäumlem. Prostřední syn Johann zmizel na bojišti první světové války v roce 1915. Nejmladší Karel byl společníkem, resp. prokuristou nejprve ve firmě svého otce, později také ve firmě Stella. V polovině třicátých let po prodeji firmy odešel z Vrchlabí do Hronova a válku přežil v Praze díky manželství s pražskou Němkou, která se s ním nerozvedla, i když byla nacistickými úřady zbavena říšského občanství. Zemřel v Praze v prosinci 1947 a nezařadil po sobě žádné děti.

VI. Richard Goldman (1861–1924) a manželka Sally

Další ze synů Joachima a Elisabeth Goldmannových po vystudování Právnické fakulty Německé univerzity v Praze pracoval v letech 1884–1889 jako koncipient v české metropoli. Tam se také oženil se Sally Neuhutovou, jejíž rodina pocházela od Telče. Po zapsání do seznamu advokátů se vrátil do Chomutova, kde od roku 1889 vykonával praxi. S manželkou a dcerou Margarete bydlel nejprve v již neexistujícím domě čp. 268 na Langegasse (dnes Palackého)³⁰, v roce 1903 se nastěhoval do vlastní třípatrové vily postavené v Schillerstrasse (dnes Čelakovského) čp. 1090. Advokátní kancelář si zařídil v rodičovském domě (Herrengasse 22) a v ní provozoval praxi až do své smrti v červenci 1924. Kromě advokátní praxe a spolupráce s Mannesmannovými závody, jejichž chomutovskému záводу poskytoval zejména v první dekádě dvacátého století právnícké služby, působil v letech 1897–1906 také jako městský radní pro ekonomické záležitosti. Na radnici se vrátil, ale již jen jako člen zastupitelstva, v letech 1919–1923 v barvách strany Deutsch-Bürgerliche Partei.³¹

Dcera Margarete se v červenci 1909 provdala za Richarda Konirsche, který zdědil po svém otci Ludwigovi firmu „Komotauer Blech- und Lackierwarenfabrik L. Konirsch“ (Chomutovská továrna na plechové a lakované zboží...) se sídlem v tehdejší Nádražní ulici čp. 891, poblíž chomutovského nádraží (dnes stojí na tomto místě garáže). Rodina bydlela v téže ulici v čp. 203. Konirschovi měli tři děti: Nejstarší Wilhelmine, narozená 7. 4. 1910, se krátce angažovala v otcovském podniku. Zřejmě před sudetskou krizí roku 1938 odešla z města, snad do Švýcarska, kde se údajně provdala za jakéhosi dirigenta.³² Každopádně v evidenci obyvatelstva uložené v SOkA Chomutov je rukou připsána poznámka o tom, že se jako provdaná jmenovala Oberleitner. Wilhelmine válku přečkala v zahraničí a v roce 1947 se v Londýně provdala podruhé, tentokrát za amsterdamského odborníka na diamanty židovského původu Abrahama Simona Wolffa. Zemřela v Amsterdamu v roce 1962 bez potomků.

³⁰ SOkA Chomutov, AMCh, 981, Evidence domovských příslušníků, fol. 613.

³¹ SOkA Chomutov, fond AMCH, Provolání k voličům z r. 1919.

³² Informaci jsem získal od paní Alžběty Imrichové, pranečeře Richarda Goldmanna, v roce 2010.

Sehr geehrte Generaldirektion!

Ich eruche um folgenden Beistand:

1./ bitte ich bei dem Notar Paul Handly, Justizrat in Berlin mir eine Nebenausfertigung des Protokoll über die Generalversammlung vom 31. Oktober 1908, welche von dem Berliner Amtsgericht zu beglaubigen ist, beschaffen zu wollen.

2./ und 3./ Bitte ich mir beglaubigte Abschriften aus den beiden Handelsregistern zu Berlin und Düsseldorf betreffend die Durchführung der Wohnungsverlegung zugehen zu lassen.

4./ auch benötige ich eine gerichtlich beglaubigte Ausfertigung der Gesellschaft nach deren derzeitigem Wortlaut.

Das ob 4. bezeichnete Schriftstück benötige ich für das k. k. Ministerium des Innern, welches diesmal auch die Schriftstücke 1 - 3 im Original zurückbehält, so dass ich keine Belege für das Registergericht in Brück und Wien benötige.

Um keine Unannehmlichkeiten zu haben, wird es sich empfehlen, dass die ersten drei Schriftstücke mir in dup-

plierter Ausfertigung zur Verfügung gestellt werden, damit sie auch für das Wiener Handelsgericht zur Verfügung haben.

Die Angelegenheit drängt sehr, weshalb ich um zugehende Erledigung bitte.

In der Anlage beehre ich mich gleichzeitig eine Abschrift des Erlasses des k. k. Ministeriums des Innern vom 7. März 1908 Zal 6771 zu übersenden, damit diese Entscheidung zur Kenntnis genommen wurde.

Ich zeichne mit besonderer Hochachtung

Konstau, am 14. April 1908.

Mit einer Beilage.

F. T. Deutsch-Oesterreichische - Mannesmannröhren - Werke
in
Düsseldorf.

Korespondence Dr. Richarda Goldmanna s centrálou Mannesmannových závodů, 1908

Uloženo v: Salzgitter AG / Konzernarchiv (Mühlheim an der Ruhr), Mannesmann-Archiv

pobytu, datované 29. 12. 1938.³⁴ Přesto Margarette přišla i o zbylý nemovitý majetek. Nacistická správa jí sebrala a do chomutovského muzea předponovala i čtyři miniatury, které jí odkázal otec. Margarette s dcerou definitivně opustily Prahu v transportu označeném AAh, jenž byl vypraven krátce po atentátu na Heydricha 10. 6. 1942 přímo do Ujazdowa k likvidaci.

Sally Goldmannová a Chomutov

V Chomutově nakonec zůstala z rodiny jen vdova po Richardovi. K Sally Goldmannové se zpočátku místní úředníci chovali přece jen s ohledem na zásluhy jejího manžela, takže ji zatím nechali bydlet ve vile v Schillerově ulici. V červnu 1939 však část domu zabrala německá branná moc³⁵ a 12. 12. 1940 úřad starosty rozhodl, že pozemky o rozloze okolo 5 000 m² patřící k vile budou arizovány s cílem pro zástavbu, „pokud nepožadovány od wehrmachtu“.³⁶ Podle záznamu v pozemkové knize z 9. 12. 1940 byla následně zabavena celá vila „ve prospěch Německé říše“ z příkazu vedoucí ústředny gestapa v Liberci. Gestapo k 11. 1. 1945 předalo vilu do správy města.³⁷ V létě 1949 se Richardův synovec František Goldmann pokusil na vilu uplatnit

³⁴ NAČR, PŘ Praha II, sign. K/Konirschová Markéta.

³⁵ Viz zápis z 30. 6. 1939 v pozemkové knize uložené na pozemkovém úřadě v Chomutově.

³⁶ SOKA Chomutov, AMCh, 1186, 48.

³⁷ Údaje autorovi poskytl pozemkový úřad v Chomutově.

Zápis o úmrtí Sally

Goldmannové

v terezínském ghettu

Uloženo v Archivu

Památníku Terezín

ABTEILUNG FÜR INNERE VERWALTUNG
Matrik und Beerdigungswesen.

Theresienstadt, am 21. Mai 1943.

G E B U R T E

Am 18. Mai 1943 wurde in E VI ein Knabe geboren.
Vater: Otto Neuner, Trs.Nr. 939/H
Mutter: Irene Neuner, geb. Fürth, Trs.Nr. 940/H

S t e r b e f ä l l e

vom 19. Mai 1943.

Lfd.Nr.:	Trs.Nr.:	Geb.- Jahr:	Ubika- tion:
1	142/IV/5	1872	L 504
2	11708/I/90	1876	Q 715
3	126/XII/3	1872	C III
4	7049/I/65	1880	L 124
5	374/VII/2	1883	L 116
6	5181/I/50	1881	Q 319
7	1050/II/21	1869	Q 403
8	165/XIX/3	1867	L 504
9	28/VII/4	1868	H V
10	11547/II/90	1876	E VII
11	125/IX/1	1865	L 205
12	210/II/25	1864	L 501
13	27/Cv	1889	B IV
14	12163/I/90	1878	E VI
15	508/At	1867	H IV
16	93/M	1861	E VII
17	712/VII/2	1904	E VI
18	898/XVII/1	1876	L 205
19	362/Cc	1881	H V
20	111/Cc	1870	H V
21	256/Cp	1863	L 514
22	1998/I/27	1895	L 206
23	772/Cp	1869	E VII
24	815/Aae	1871	H V
25	385/XIII/1	1868	L 205
26	483/Aae	1869	A II
27	507/II/26	1858	E IIIa
28	334/XV/1	1860	Q 717
29	537/IV/6	1872	L 124

restituční nároky, ale neúspěšně, a poučnorový režim takové možnosti již zcela vyloučil.

Sally Goldmannová v prosinci 1938 prodala Chomutovu a potažmo městskému muzeu umělecké sbírky po svém manželovi, zejména rozsáhlou cennou sbírku miniatur³⁸, a také starožitný nábytek a historické grafiky, vše samozřejmě hluboko pod jejich skutečnou cenou.

Někdy v průběhu roku 1940 se sama z vily dosud jí oficiálně patřící přestěhovala do jiného domu v téže ulici. Od přelomu let 1940 a 1941 sdílela s ostatními zbylými židovskými obyvateli Chomutova bydení v již neexistujícím domě v Nádražní ulici. Odtamtud byla v listopadu 1942 s pěti staršími ženami převezena na shromaždiště židů z obvodu ústeckého vládního prezidenta a převezena transportem do terezínského ghetta. S její osobou odešel z Chomutova poslední příslušník Goldmannova rodu. V Terezíně se 19. 5. 1943

³⁸ Podrobněji k tomu viz zejména: Eva ŠAMŠULOVÁ – Olga TRMALOVÁ, *Portrétní miniatury chomutovské sbírky*, Chomutov 2007.

život Sally Goldmannové uzavřel.³⁹ Hrob Richarda Goldmanna se žulovým náhrobkem přečkal na hřbitově v Beethovenově ulici nacistickou okupaci, nakonec zmizel kolem roku 1986 neznámo kam při přeměně hřbitova v park.

VII. „Chomutovské děti“ Joachima Goldmanna

Max Goldmann přišel na svět v Langegasse (dnes Palackého) čp. 276 dne 24. 11. 1862. O jeho mládí není nic známo, dne 26. 3. 1894 se již jako spolumajitel textilky v Králíkách (viz pasáž o jeho bratru Ludwigovi) oženil v Žatci s Bertou Leinerovou (1871–1905), která ho následovala do jeho působiště. V Králíkách se jim následujícího roku narodila jediná dcera Hilda Elisabeth. V roce 1896 se celá rodina přemístila do Vrchlabí. Tam Max žil až do své smrti v roce 1919. Poslední zmínka o jeho dceři pochází z roku 1921, kdy byla zapsána do firemního rejstříku jako nástupkyně ve vedení společnosti.

Josef Goldmann, druhý „chomutovský“ syn Joachima a Elisabeth, se narodil 8. 9. 1864 ve stejném domě jako jeho bratr Max. Následoval své dva starší bratry-továrníky do Vrchlabí snad po prodeji rodičovského domu roku 1903, nejpozději v roce 1905, kdy byl v tamějším adresáři veden jako majitel „Agentur- und Kommissions-Geschäfte“ (SOKA Trutnov). V roce 1912 se stal společníkem firmy „Brüder Goldmann“. Nikdy se neoženil, neměl žádné potomky. Zemřel 17. 5. 1916 na mozkovou mrtvici.

Sofie, dcera Joachima a Elisabeth, se narodila 16. 4. 1866. Provdala se v dubnu 1891, několik týdnů po úmrtí svého otce, za nedávno (1888) ovdovělého pražského obchodníka Moritze Lauera (1842–1915), který byl současně otcem manželky (tchánem) jejího bratra. Tak se dosavadní švagrová Bertý Goldmannové-Lauerové stala zároveň její nevlastní matkou a tchyní svého bratra. Lauerovi se nakonec v roce 1906 zabydleli v reprezentativním bytovém domě v Dušní ulici v Praze, postaveném na místě, kde byla asanována někdejší židovská čtvrť. Z manželství se v červnu 1892 narodila dvojčata, dcery Hedwig a Julie. Sofie žila v Praze až do své smrti 1. 8. 1939.

Dcera Hedwig po sňatku doprovázela svého manžela Rudolfa Loye do tehdejší Britské východní Afriky, kde byl spolumajitelem exportní firmy se sídlem v Mombase. Po úmrtí jediného dítěte manželé zůstali v Africe až do Rudolfovy smrti v únoru 1939, poté Hedwig dožila v Anglii. Druhá Sofiina dcera Julie vystudovala medicínu. Provdala se za advokáta JUDr. Rudolfa Rabla. Jejich manželství zůstalo bezdětné. Julie těžce onemocněla a koncem srpna 1939 zemřela. Manželovi Rudolfovi se podařilo utéci z protektorátu a dostat se do Anglie, kde pracoval pro československou exilovou vládu. Po válce se vrátil se svou druhou, britskou manželkou a s dcerou do Prahy. Po nástupu komunistů k moci se rodina rozhodla znovu odejít do exilu, kde Rudolf v roce 1951 zemřel.

Joachimův syn Siegfried Goldmann, narozený 25. 5. 1869, byl poslán do pražského Novoměstského gymnasia. Po jeho absolvování vystudoval práva na Německé univerzitě v Praze a do Chomutova se

³⁹ Památník Terezín, sbírky, dokument „Abteilung für Innere Verwaltung, Matrik und Beerdigungen, Theresienstadt am 21. Mai 1943“.

vrátil na dobu, kdy v letech 1893–1898 a krátce roku 1900 vykonával koncipientskou praxi u svého bratra Richarda, poté u bratra Julia v Žatci. Roku 1900 započal svoji advokátní praxi v Trnovanech u Teplic. Jako první člen Goldmannova rodu konvertoval koncem roku 1900 od židovství ke katolicismu, rovněž si nechal změnit křestní jméno na Friedrich. Příčinou změny náboženství byla jeho láska k dívce jménem Franziska Starková, s níž se v červnu 1901 oženil. Roku 1905 se s manželkou a syny Bedřichem a Františkem přestěhoval na Znojemsko, kde provozoval advokátní praxi do září 1938. I když měl „árijskou“ manželku, byl podle norimberských zákonů považován za „Volljude“⁴⁰. Jako takový se stal obětí šikany místních nacistů a byl nucen odejít sám do Brna, kde počátkem března 1939 zemřel v nemocnici, aniž by jeho blízkým bylo dovoleno rozloučit se s ním, tj. přejet přes pomnichovskou hranici. Jeho manželka a synové zažili četné ústrky od nacistických úřadů i některých spoluobčanů, nicméně po osvobození jen taktak ušli zařazení do odsunu, protože byli považováni za Němce. Jejich potomci dodnes žijí na jižní Moravě a v Německu, kam jeden z Friedrichových vnuků emigroval po srpnové okupaci.

Nejmladší Joachimovy dcery Laura (nar. 31. 8. 1873) a Helene (nar. 15. 9. 1874) žily v domě na Herrengasse 22 (Revoluční) v Chomutově až do jeho prodeje roku 1903, poté se nastěhovaly k bratru Richardovi do nově postavené chomutovské „Villy Goldmann“. Ani jedna z nich se neprovdala. Laura trpěla zeleným zákalem a jejím lékařem byl od roku 1932 pražský oftalmolog Prof. Dr. Karl Wolfgang Ascher, již zmíněný manžel Lauřiny žatecké neteře Elisabeth. V kritické situaci před anexí pohraničí odešla 19. 9. 1938 do Prahy natrvalo. Helene ji následovala po událostech Křišťálové noci. Obě sestry byly zařazeny do stejného transportu, který je odvezl 9. 7. 1942 do Terezína. Helene zemřela již v ghettu 15. 10. 1943, stopy po Lauře mizí 15. 12. 1943, kdy byla deportována do Osvětimi.

Po válce

Po válce se nikdo z Goldmannových do Chomutova nevrátil. I kdyby tomu tak bylo, stěží by mohli získat zpět majetek zabavený nacisty, který byl znovu jako „nepřátelský“ čili německý konfiskován na základě Benešova dekretu. Kdyby zůstali u židovské víry, nemohli by v Chomutově ani vejít do synagogy, protože ji vypálili nacisté o Křišťálové noci a v roce 1939 byla definitivně odstraněna.

Koncem čtyřicátých let se syn Friedricha Goldmanna pokusil získat v restituci dům a pozemky po Dr. Richardu Goldmannovi a pozemky nuceně odprodané Louisou, vdovou po Ignazovi, která zůstala u syna ve Švýcarsku. V poměrech po „Vítězném únoru“ 1948 však bylo jeho úsilí odsouzeno k nezdaru. Nakonec byli se svými nároky částečně úspěšní tři Friedrichovi vnuci, kterým v roce 2001 pozemkový úřad schválil vydání čtyř pozemků okolo Goldmannovy vily. Před několika lety byly tyto pozemky prodány do rukou současného majitele.

Smutný obrázek se naskýtá při pohledu na někdejší honosnou „Villu Goldmann“ v Čelakovského ulici. Na toto téma již bylo napsáno

⁴⁰ Ve výkladu nacistického zákona „na ochranu německé krve“ (tzv. norimberské zákony z roku 1935) jako osoba mající všechny čtyři prarodiče židy.

mnoho slov⁴¹, bohužel rozpad této stavby se zdá být neodvratný hlavně kvůli naprosté netečnosti nynějšího „majitele“, který dům, do roku 1989 sídlo Domu pionýrů a mládeže, získal okolo roku 2000 v dražbě.

Závěrem

Příběh židovské rodiny Goldmannovy v Chomutově (a Údlicích) je na jednu stranu jedinečný co do osudů jejích jednotlivých příslušníků, na druhé straně je v mnohém typický pro židovské obyvatelstvo českých zemí od revolučního roku 1848 do násilného rozvrácení židovského života německou okupací a „konečným řešením židovské otázky“. Tak jako tomu bylo u mnohých jiných židovských rodin, z někdejších příslušníků venkovské židovské obce vzešli úspěšní právníci, lékaři, podnikatelé i mecenáši, po nichž zůstalo dědictví, které svým významem nejednou překročilo hranice Chomutovska.

⁴¹ Namátkou nejnověji zaznamenaný příspěvek: S. ŠÍMOVÁ, *Goldmannova vila už asi nemá šanci na záchranu*, www.ohre-media.cz/clanek/10627 (2. 6. 2020).

Aus einer Familienchronik: Chomutov und die Goldmanns

Ab der zweiten Hälfte des 19. Jh. erlebte Chomutov eine Ära des wirtschaftlichen und gesellschaftlichen Aufschwungs. Zu den Promotoren der allgemeinen Prosperität gehörte die jüdische Familie Goldmann, deren Angehörige in der Stadt bzw. im benachbarten Údlice (Eidlitz, Udelicz) seit dem Zuzug von Joachim Goldmann aus der Gemeinde Luka bei Karlsbad im Jahr 1861 lebten. Einige seiner Nachkommen und weitere Verwandte hatten sowohl Anteil an der wirtschaftlichen Prosperität, als auch an Bürgerinitiativen, deren Spuren bis heute sichtbar sind. Die zur Annexion des hiesigen Gebiets aufgrund des Münchner Diktats führenden Ereignisse zogen die Vertreibung der Familie Goldmann in den verbliebenen Rest der dezimierten Republik nach sich. Genau wie die letzte Angehörige der Familie Goldmann, die Chomutov im Herbst 1942 im Transport in ein KZ verließ, sind auch alle anderen Goldmanns Opfer der von den Nazis entfesselten „Endlösung der Judenfrage“ geworden. Nach 1945 ist niemand aus der Familie Goldmann nach Chomutov zurückgekehrt.

Reinhold Illing

Reinhold Illing (1884–1971)

Jan Hirsch

Před padesáti lety, 18. října 1971, zemřel folkový písničkář Reinhold Illing z Měděnce. Tento znamenitý hudebník a hudební skladatel zesnul v Merksteinu, vsi ležící u půvabného historického města Cáchy (něm. Aachen). Kulaté výročí úmrtí je hlavním popudem k tomu, proč jsou Illingovi věnovány následující stránky. Dalším důvodem je skutečnost, že Reinhold Illing je méně známou osobností nežli jeho slavnější krajané a kolegové hudebníci, jako byli Hans Soph (* 19. ledna 1869 v Blatně u Chomutova, † 29. ledna 1954 ve Zwickau) nebo Anton Günther (* 5. června 1876, † 29. dubna 1937 v Božím Daru). Znalcům Krušných hor, hudebním expertům a starším lidem Illingovo jméno stále nic neříká. Je tomu tak i přesto, že všichni tři jmenovaní pocházeli z úzké části Krušných hor, z horského pásu Boží Dar – Měděnec – Blatno, a žili přibližně ve stejném časovém období.

Aby se neprávem opomíjený Reinhold Illing dostal do širšího povědomí německé veřejnosti, o to se od roku 2010 úspěšně snažil manželský pár Monika a Reiner Knauthovi z Ehrenfriedersdorfu v německé části Krušných hor. S vydatnou pomocí Illingova vnuka, pana Petera Fischera, se manželům podařilo navrátit duchovní odkaz Reinholda Illinga zpět do Krušnohoří. V roce 2020 Monika Knauthová spolu s Peterem Fischerem předala osobní pozůstalost Reinholda Illinga nezištně chomutovskému muzeu.¹ Tato pozůstalost sestává z deníků, písňových textů, fotografií, dobových časopisů, domácích receptů a dalších písemností, které umožní badatelům blíže poznat Illingovy životní osudy i hudební dílo a připomenou nářečí a kulturu někdejších obyvatel širšího chomutovského regionu. Pozůstalost je zároveň hlavním zdrojem informací o Illingově životě a díle. Vycházel z ní také badatel Dr. Hans-Peter Süß z Neustadtu b. Coburg při psaní své více než třísetstránkové publikace o hudebníkovi a hudebním skladateli.²

Tento článek nemá být vyčerpávající studií o životě a díle Reinholda Illinga. Cíl stati je skromnější. Chce o Illingovi a jeho díle podat základní informace a dostat tak jeho osobnost a dílo do kulturního povědomí české veřejnosti.

Reinhold Illing se narodil 16. dubna 1884 v Měděnci (něm. Kupferberg),³ který tehdy ještě nebyl ospalou horskou obcí s několika desítkami domů, nýbrž městečkem čítajícím v roce 1880 sto sedmdesát devět příbytků, ve kterých žilo 1 201 obyvatel.⁴ Reinhold přišel na svět v domě čp. 94 v ulici Kaadner Straße, v rodině výrobce

¹ Z Illingovy pozůstalosti uložené v Oblastním muzeu v Chomutově pocházejí také obrazové přílohy tohoto článku.

² Süß Hans-Peter, *Der Erzgebirgsmusiker Reinhold Illing aus dem böhmischen Kupferberg*, Neustadt bei Coburg, vydáno vlastním nákladem autora, 2021.

³ Reinhold měl čtyři starší sourozence: Aloisii (*1874), Franze (*1878), Julii (*1880) a Rosu (*1882).

⁴ BINTEROVÁ Zdena, *Od Vejprt po Měděnec*, Chomutov 1999, s. 97.

Pohlednice Měděnce z počátku 20. století

posamentů Franze Illinga a jeho manželky Justiny, dcery truhlářského mistra Josefa Bergnera z měděneckého domu čp. 24. Dne 20. dubna 1884 chlapce pokřtil místní farář, páter Franz Kunze.

Z matriky narozených farního obvodu Měděnec z let 1880 až 1899 vyplývá, že výroba posamentů měla v Illingově rodině tradici. Věnoval se jí rovněž chlapcův děd z otcovy strany Anton Illing, který je v matriční knize označován za prýmkařského mistra.⁵ Není divu, vzhledy k výrobě posamentů se v Měděnci věnovala snad každá druhá rodina, neboť již ve čtyřicátých letech 19. století byla do této obce z Vejprtu částečně přenesena domácká výroba posamentů. Prýmky byly z Měděnce vyváženy i do Vídně a Budapešti, do Švýcarska, Španělska, Anglie, Ruska i Ameriky. Prýmkařskému řemeslu vyučil svého syna i Reinholdův otec a po jeho smrti živila Reinholda a jeho rodinu právě prýmkařina, neboť hudba sice dokázala potěšit mysl budoucího písničkáře, ale nedovedla naplnit prázdný žaludek. Výroba a obchodování s posamenty byly hlavní zdroje Illingovy obživy od roku 1906 do roku 1931. Je nutné dodat, že za ním nestála malá rodinná firma. Illingova dílna zaměstnávala přechodně až 40 spolupracovníků a spolupracovnic a byla jednou z 24 prýmkařských výroben, které za první republiky byly v Měděnci v provozu.⁶

Vratme se však do Reinholdova dětství. Obecnou školu navštěvoval v Měděnci a již v útlém věku se u něho projevil hudební nadání, které zřejmě zdědil po své matce, jež v letech 1865 až 1875 se svými třemi bratry procestovala téměř všechny země Rakousko-Uherska.

⁵ SOA Litoměřice, matrika narozených farního obvodu Měděnec z let 1880–1899.

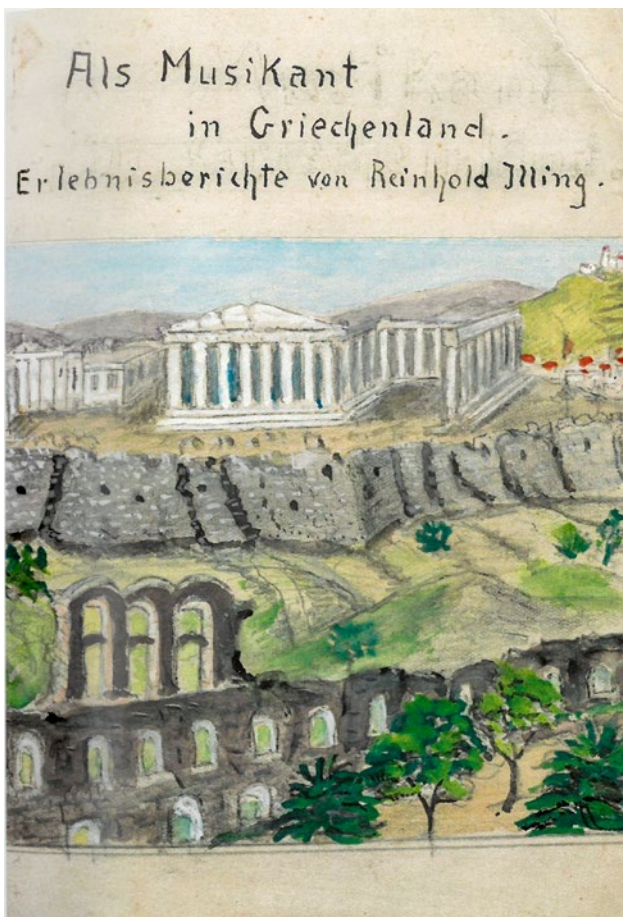
⁶ *Mei Arzgebirg, Heft 2 (Reinhold Illing 2), 10 Lieder, 8 Schnurren und Gedichte in erzgebirgischer Mundart*, Herausgeber: Sammlung Knauth, Ehrenfriedersdorf 2011, s. 1 a BINTEROVÁ Zdena, *Od Vejprtu po Měděnec*, Chomutov 1999, s. 97.

Sběratelka Illingovy pozůstalosti Monika Knauthová (druhá zleva) a Illingův vnuk Peter Fischer (zcela vlevo) při návštěvě chomutovského muzea v roce 2020

I v rodinném kruhu často zpívala a hrávala na loutnu a Reinhold naslouchal a naslouchal... Rodiče včas podchytili chlapcův zájem o hudbu a zajistili mu soukromé hodiny hry na housle. V letech 1897 až 1900 učili Reinholda hrát dva tehdejší mistři tohoto nástroje, Franz Günther a Vinzenz Bauer. Dlužno dodat, že se slušnými výsledky, a později se Reinhold naučil hrát i na klarinet a další hudební nástroje. Otcova dílna byla při práci navíc plná zpěvu, zejména mladí tovaryši zpívali a rýmovali a soupeřili mezi sebou. Učeň Reinhold Illing byl svědkem tohoto dobráckého hašteření a mnohdy se přidal a napodoboval své starší kolegy, a to i o přestávkách mezi prací a po práci. Není divu, že v takovém prostředí chlapcův zájem o hudbu rostl a nutkání skládat verše bylo stále silnější. Když později Reinhold a jeho bratr Franz cestovali po Řecku, psávali domů svým sestrám dopisy ve verších.

Již jako malý chlapec se Reinhold setkal se staršími zkušenými muzikanty, kteří s hudbou procestovali svět. Jejich vyprávění o dalekých krajích v něm probudilo touhu cestovat. Proto v 18 letech složil v renomované hudební škole v nedaleké Přísečnici odborné zkoušky a získal k tomu tolik potřebný cestovní pas hudebníka. V letech 1902 až 1906 se s přísečnickou hudební kapelou Drexler, ve které byly i jeho sestry Julia a Rosa, vydal na cestu po Řecku. Navštívil Athény, Pireus, Soluň, ostrov Krétu a další místa. Tehdy vznikl základ jeho nejjobsáhlejšího díla, pětisetstránkových zápisků z cest nazvaných

Obálka Illingova
největšího díla
„Als Musikant in
Griechenland“
ilustrovaná samotným
autorem

„Als Musikant in Griechenland“ (Jako hudebník v Řecku).⁷ Stesk po vlasti vedl tehdy citlivého mladého muže ke skládání prvních vlasteneckých písní, jež posílal do krušnohorského regionálního tisku. Zveřejněny byly např. v „Neue Weipertter Zeitung“ (Nových vejprtských novinách), v nichž byly uvedeny i zprávy z Illingových cest. Obojí přijali čtenáři velmi kladně. Další cestu s hudbou po Řecku vykonal Reinhold v letech 1908 až 1909.⁸

Kdy přesně Reinhold Illing potkal svoji osudovou lásku, nevíme. Jisté je jen to, že jí byla folková zpěvačka Adelheid Bartlová (1889–1961)⁹ z Měděnce čp. 185 a že se vzali 6. února 1912. Nevěstě tehdy bylo 23 let, ženichovi 28. Matrika oddaných farního obvodu Měděnec z let 1890 až 1924 uvádí, že otec nevěsty a oba svědci jsou výrobci posamentů, z čehož je opět patrné, jak rozšířená výroba prýmků tehdy v Měděnci byla.¹⁰ Z manželství vzešlo v letech 1912 až 1925 pět dětí. Na přiloženém snímku je dcera Juliane (v dospělém věku

⁷ Tato Illingova práce je již přepsána na psacím stroji z kurentu do latinky. Má přibližně 120 stran formátu A4. Doprovázejí ji dobové fotografie, pohlednice a ručně kreslené mapy. V současné době čeká v archivu chomutovského muzea na podrobné zpracování.

⁸ *Mei Erzgebirg, Heimatbrief der Obererzgebirgler* č. 5, únor 1955, s. 1.

⁹ A. Bartlová byla již úspěšnou lidovou hudebnicí a během mnoha putování s hudbou procestovala Krkonoše a Bavorsko. Byla členkou divadelního sboru „Thalia“ a stala se violoncellistkou v později založeném měděneckém sextetu svého muže.

¹⁰ SOA Litoměřice, matrika oddaných farního obvodu Měděnec z let 1890 až 1924.

¹¹ Reinholdovi a Adelheid Illingovým se narodilo celkem 5 dětí: Franz (*27. 11. 1912), Juliane (*25. 8. 1914), Hans (*29. 1. 1919), Anton (*7. 6. 1922) a Reinhard (*15. 8. 1925). Poslední z nich, Reinhard, se narodil jako postižený a byl nacisty v souladu s jejich hrůznou politikou vůči tělesně a duševně postiženým usmrcen.

¹² *Mei Arzgebirg, Heft 2 (Reinhold Illing 2)...*, s. 1.

¹³ Tamtéž.

provdaná Fischerová, matka v úvodu zmiňovaného Petera Fischera) a synové Franz (po pravici sestry), Anton (s rukou na rameni sestry), Hans (v přední řadě vpravo) a Reinhard (v přední řadě vlevo)¹¹.

V úvodu článku bylo uvedeno, že Reinhold písně nejen zpíval, ale také skládal. Písní vytvořil mnoho a v textech se mu podařilo velmi výstižně a obrazně znázornit životní zvyklosti, přírodní jevy, povolání, zvyky a lidské zvláštnosti v Krušnohoří. Zajímavé jsou jeho první rukopisné záznamy na milimetrovém papíře nebo starých papírových sáčcích, ale i na knižní obálce vytvořené ze starého ručně šitého kartonu. Zpočátku si zaznamenával pouze písňové texty a básně, to vše starým německým písmem zvaným kurent. Později k textům přidal i noty. Všechny texty psal v typickém „měděneckém“ nářečí (*Kupprbacher Mundart*). Pozoruhodná při tom byla volba slov, zejména skutečnost, že vše v písni se nacházelo v souladu. Toho si můžeme všimnout také u Illingových notových záznamů. Jedna píseň se v nich často objevuje v několika zcela odlišných tóninách. Lze se jen dohadovat, zda autor přizpůsoboval píseň jejímu interpretovi, nebo mu tak v tom okamžiku prostě vytanula na mysli...¹²

Do roku 1938 složil Illing okolo jednoho sta krušnohorských písní a celou řadu dalších hudebních kusů. Roku 1921 vyšlo v nakladatelství Franze Tomse 10 krušnohorských písní pro jeden hlas a klavírní doprovod, v roce 1923 dalších 10 krušnohorských písní pro loutnový doprovod a v roce 1931 vydalo nakladatelství Breitkopf a Härtel v Lipsku dalších 10 písní opět v krušnohorském nářečí pro jeden hlas a klavírní doprovod. Zajímavou část Illingovy tvorby tvoří písňové pohlednice. Například v roce 1924 mu jich Edmund Schrötter z Kovářské vydal čtrnáct.¹³ Pro ilustraci je přiložena barevná reprodukce jedné z nich, písně o větru, a volný překlad do češtiny (J. Hirsch).

Dr Wind

Reim und Weise von Reinhold Illing, Kupferberg.

Schittaway.

War of un-ra Borch kimmt, spüet ah gleich en Wind, dees ns gleich en
 Nuf nimmt eh ar sich basinnt. Moni'g breng's Ver-druss, - mir is's ein Ga-
 nuss, wenn ich su beim Laf'n mich rocht stem-ma muss. *Reichens.*
 Jo dr Wind, Wind, Wind kimmt gar g'schwind, g'schwind, g'schwind, g'leift uns
 aus, aus, aus mir Oa', draus, draus, draus, unna Raar un' Ruh blöst ar frisch drauf zu Sur' s
 hü-na - Kisch Kind is dr Wind, Wind, Wind.

2. Grod uns Arzgebachern is dar Wind su gut:
 Jo on Wind un' Watter leid'n mir ka Nuf.
 Doch ka Mensch sich kränkt drüber, weil mr denkt,
 „Wenn's rach stürmt, donn hot sich wied'r Aner g'henkt.
 Jo dr Wind, Wind, Wind usw.
3. Is bei uns net windich, nocher kimmt holt Storm,
 — wenn da Wind' net ginna, is ah wos verdorb'n. —
 Dos wass schu jed's Kind, drem wär's fei a Sünd,
 wenn mr sich tet ärchern weg'n dan bissl Wind.
 Jo d'r Wind, Wind, Wind usw.
4. Sei dos schlachte Zeit'n of dar heilig'n Walt!
 Schu da klenst'n Freid'n kost'n uns vell Geld.
 War wos trinkt un' issi, brauchd gleich Geld wie Mist,
 När 'en anzig'n Wind hom mir noch imasist.
 Jo dr Wind, Wind, Wind usw.

Verlag: Papierwarenhandlung E. Schröter, Schmiedeberg.

Nachdruck verboten.

Pohlednice s Illingovou písní „Dr Wind“ (Vftr),
 vydal E. Schröter v Kovářské

Vítr

Kdo přijde do našich hor, cítí hned také vítr,
že jednomu hned vezme klobouk, ach, dřívě, než si to člověk uvědomí.
Některým lidem to způsobí mrzutost, mně radost,
když se člověk v běhu musí holt pořádně zapřít.
Ano, vítr, vítr, vítr, přichází rychle, mizí, mizí, mizí...
Odfoukne nás, odfoukne, se šuměním,
bez oddechu a odpočinku, fouká svižně.
Takové děcko je vítr.

Právě nám, Krušnohorcům, dělá vítr tak dobře.
Ano, o vítr a počasí nemáme nouzi.
Avšak žádnému člověku to neublíží, protože si myslí,
Že vítr „kvílí“ tak, jako kdyby se někdo věšel.

Není to k smíchu, co člověk všechno nalezne?
Existují vám lidé, kteří dělají navíc sami „vítr“.
Vystrčí pyšně nos, jsou jako bublina!
A pak si člověk opravdu myslí: Ti jsou „Bůh ví co“.

Když u nás je větrno, přijde bouře.
Když větry nevanou, je také něco v nepořádku.
To již každé dítě, byl by to proto hřích,
Kdybych se zlobil, kvůli malému větru.

A s těma mnoha daněmi, brzy člověk nevyjde,
nikdo se už nežení, nikdo nechce, aby přiletěl čáp.
Ten, kdo má co pít a jíst, ten potřebuje peněz jako hnoje,
jen to jediné máme ještě zadarmo, vítr.

Jakmile se Reinhold Illing v Měděnci natrvalo usadil, zastával v obci mnoho čestných i placených funkcí v rozličných hudebních tělesech. Snad nejvýznamnější bylo místo *regens chori*, ředitele kůru, v Měděnci (získal je po zániku prýmkařského závodu v roce 1931). Proto také zkomponoval několik mariánských písní, písní k počtě srdce Ježíšova, čtyři německé mše, jednu latinskou mši a dvě requiem, jedno věnované spoluobčanům z Měděnce padlým v první světové válce. Rovněž byl hudebním vedoucím měděnecké hasičské kapely, pro niž komponoval pochody, valčíky, přede hry a mnohá další menší díla. A jako sbormistr místního divadelního spolku „Thalia“ vytvořil také mnoho hudebních dramatických děl a malá jevištní díla.¹⁴

Kromě hudby měl Reinhold ještě zvláštního koníčka. Rád sbíral recepty houbových pokrmů. Tři z nich uvádíme pro zajímavost v příloze toho článku. Všechny byly převzaty od Illinga do knihy Harald Saula „Noch mehr Familienrezepte aus dem Sudetenland (Geschichten, Personen und Rezepte einer unvergessenen Zeit)“¹⁵, která vyšla v Lipsku v roce 2013 v nakladatelství BuchVerlag für die Frau (Vydavatelství pro ženy). Tato kniha byla chomutovskému muzeu předána spolu s Illingovou osobní pozůstalostí.

¹⁴ Roland WERNER, *Reinhold Illing, Mei ‚Erzgebirg‘, Heimatbrief der Obererzgebirgler*, č. 5, únor 1955, s. 1.

¹⁵ Harald SAUL, *Noch mehr Familienrezepte aus dem Sudetenland (Geschichten, Personen und Rezepte einer unvergessenen Zeit)*, BuchVerlag für die Frau, Lipsko 2013. Český překlad názvu této knihy je: „Ještě více rodinných receptů ze Sudet (příběhy, osoby a recepty jedné nezapomenutelné doby).“

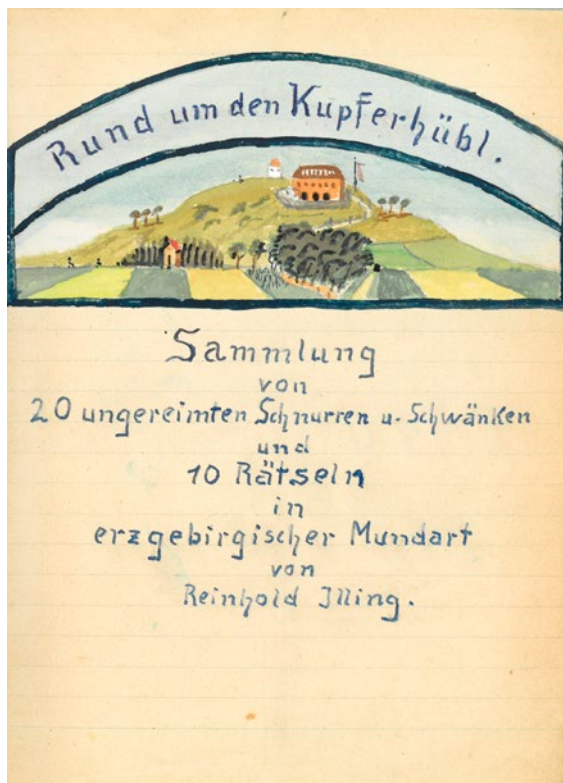
**Adelheid a Reinhold
Illingovi s dcerou Juliane**

**Reinhold Illing
s kapelou na
Jahnově cvičišti
v Měděnci**

Již před druhou světovou válkou rozpoznaly Měděnec a blízké okolí Illingův velký talent a spoluobčané mu prokazovali náležitou úctu mimo jiné tím, že pořádali takzvané „Večery Reinholda Illinga“, během nichž byla uváděna výlučně jeho díla. Illingova tvorba byla natolik rozmanitá, že nikdo nemusel mít obavy z jednotvárné náplně těchto večerů. Vždyt skládal jak vážné skladby, tak veselohry a jednoaktovky, vše ve smysluplném a vkusném provedení. Kromě toho

Titulní list Illingovy sbírky písní „*Rund um den Kupferhübel*“ (Okolo Mědníku) ilustrované samotným autorem

dechový orchestr Illingovi také každý rok o jeho svátku vždy uspořádal pod okny jeho domu malé vystoupení, aby ho potěšil jeho písněmi, a rovněž „Německý tělovýchovný spolek“ si nikdy nenechal ujít příležitost, aby mu mohl zahrát jeho písně. Pomyslným vrcholem Illingovy slávy v rodné vlasti byla oslava jeho 60. narozenin v roce 1944 v místním kinosále. Přes válečnou bídu byla tato veřejná oslava mimořádnou záležitostí. Vejprtský učitel Franz W. Zapp, velký Illingův příznivec, přednesl slavnostní projev a předal oslavenci hodnotný knižní dar. Nato byla zahrána hudební díla tohoto velkého vlasteneckého básníka.¹⁶

V létě roku 1945 zasáhl do života Reinholda Illinga odsun.¹⁷ Poznamenal ho velmi tvrdě. Všechny písemnosti, nejen osobní doklady, ale také jeho hudební díla, zůstala ve staré vlasti. Do svého nového domova ve spolkové zemi Durynsku (Thüringen) si mohl vzít pouze své vzpomínky.¹⁸ Podobný těžký osud postihl i mnoho jiných vyhnanců. Illing s manželkou se usadili ve starém rezidenčním městě Altenburgu, zhruba 50 km od Lipska. Bydleli v ulici Langegasse čp. 11. Illing, tehdy již postarší muž, se tam musel žít jako stavební dělník. Při pádu si však zlomil nohu, a tak nakonec musel této těžké a pro muže jeho věku zcela nevhodné práce zanechat. Od září 1946 do

¹⁶ R. WERNER, Mei ‚Erzgebirg‘, s. 1–2.

¹⁷ 7. června 1945 museli Illing a jeho rodina během dvou hodin opustit svůj dům a vydat se na strastiplnou cestu do Německa.

¹⁸ Mei *Erzgebirg, Heft 2* (Reinhold Illing 2), s. 1.

**Reinhold a Adelheid
Illingovi (zřejmě
snímek ze stříbrné
svatby r. 1937)**

konce roku 1950 byl zaměstnán jako výrobce tašek a šňůrek. Starobní penze se dočkal v dubnu 1949, ale byla velmi nízká.

Až do vysokého stáří Illing velmi pěkně zpíval. Roland Werner zveřejnil v krajských novinách „Mei ‚Erzgebirg‘“ svůj článek o Illingovi a vyslovil se, že uvedený hudebník a jeho paní Adelheid působili v kostelním sboru, kde měli na zpěváky velmi vysoké požadavky. Illing dokonce účinkoval při uvedení Wagnerovy opery „Lohengrin“ a zpíval v ní druhý bass.¹⁹

Přitom doma již od roku 1946 horečnatě rekonstruoval své ztracené písně, příběhy, deníky a další díla. Takové unikáty nato často daroval svým příbuzným a dobrým známým jako pozornost, zejména v adventní době. Několik originálních, Illingovou rukou psaných a ilustrovaných sešitů z tohoto období se dochovalo i v jeho osobní pozůstalosti. Titulní stranu jednoho z nich, sbírky 20 motanin a frašek a 10 hádanek v krušnohorském nářečí nazvané „Okolo Mědníku“ z roku 1968, uveřejňujeme jako ukázkou Illingova rukopisu a výtvarného nadání.

¹⁹ Je třeba dodat, že se nekonalo jen jedno jediné vystoupení, uvedeno bylo téměř 30 repríz.

**Náhrobní kámen hrobu
R. Illinga v Merksteinu
(Severní Porýní-
Vestfálsko, Německo)**

Když Illingova manželka Adelheid 26. ledna 1961 v Altenburgu zemřela, žil Reinhold Illing ještě nějaký čas sám v ulici Langengasse čp. 11. Jeho syn Anton Illing (hudebník z povolání u policie) byl se svou rodinou přeložen do Frankfurtu nad Odrou. V polovině šedesátých let se Reinhold Illing přestěhoval za rodinou své dcery Juliane Fischerové do Merksteinu u Cách. Tam 18. října 1971 ve věku 87 let skončil.²⁰

Co říci na závěr? První šéfredaktor krajských novin „Mei ,Erzgebirg““ Roland Werner uzavřel svůj článek o Reinholdu Illingovi výstižnou výzvou všem čtenářům: „*Nezapomeňte na tohoto muže – a buďte vděční, (...) že jeho dílo je alespoň zčásti k dispozici!*“²¹ K této výzvě se dnes, po šedesáti šesti letech, připojujeme i my.

²⁰ Zdrojem informací o poslední fázi Illingova života je nepodepsaný list strojopisu připnutý kancelářskou sponkou ke kopii článku Rolanda Wernera. Jeho autorem byl zřejmě některý z Illingových potomků. Fotografie Illingova náhrobku pořídil zřejmě jeho vnuk Peter Fischer.

²¹ R. WERNER, Mei ,Erzgebirg‘, s. 2.

Měděnecký houbový Eintopf

1 kg čerstvých hub, 50 g omastku ke smažení (nejlépe vepřové sádlo), 150 g mastného špeku nařezaného na kostky, 1 velká cibule, 100 g nakládaných okurek, sůl, mletý pepř, ½ čajové lžičky sušeného tymiánu, 1 čajová lžička mletého kmínu, 1 polévková lžice mouky, 1 l masového nebo zeleninového vývaru, 500 g brambor, 1 polévková lžice cukru, 1 polévková lžice octa, 1 svazek petrželky

Houby pečlivě očistit. Jestli je to zapotřebí, houby krátce povařit. Na omastku osmahnout špek a přidat k němu nadrobno nařezanou cibuli a nakládané okurky a krátce zpěnit. Přidat houby, dobře smíchat a několikrát promíchat, dokud nepustí šťávu. Nyní okořenit solí, pepřem, tymiánem a kmínem. Posypat moukou, dolít vývar, dobře promíchat a přivést k varu. Potom nechat 30 minut lehce povařit, dokud brambory nezměknou. Dochutit cukrem a octem pole vlastní chuti na sladko nebo kyselo, popř. dokořenit solí a pepřem. Nakonec přidat nadrobno nakrájenou petrželku.

Smažené houby

Měděnec kolem roku 1930

500 g čerstvých lišek jedlých, 1 malá cibule, 2 polévkové lžice másla, 2 vejce, sůl, pepř, pažitka nebo petrželka (čerstvá jako příloha)

Lišky pečlivě očistit. Cibuli nasekat nadrobno a na másle dozlatova lehce osmažit, lišky nakrájet na proužky a smažit. Vejce vyšlehat, nalít na houby a míchat, dokud se vejce nesrazí. Okořenit špetkou soli a pepře. Před servírováním obložit čerstvě nařezanou petrželkou. Skvěle chutná např. se zeleným salátem a plátkem celozrnného toustového chleba namazaného máslem.

Smažené houby na měděnecký způsob

1 kg směsi čerstvých hub, 50 g špeku, tuk ke smažení, 1 cibule, ½ čajové lžičky soli, pepř, kmín

Houby očistit a nakrájet na tenké plátky, potom opatrně umýt a zlehka otřít do sucha. Špek nakrájet na kostičky a na pánvi zprudka osmažit na tuku ke smažení. Cibuli rozdělit na čtvrtiny a spolu s houbami přidat do pánve. Osolit a houby na mírném ohni smažit tak dlouho, až se tekutina vypaří a houby začínají měknout a tzv. zezlátnou. To trvá asi 45 minut. Potom okořenit pepřem, kmínem a nakonec před servírováním vyjmout z pánve rozčtvrcenou cibuli.

Reinhold Illing (1884–1971)

Reinhold Illing wurde am 16. 4. 1884 im Städtchen Měděnec in der Familie eines Posamentenherstellers geboren. Er erlernte das väterliche Handwerk und übernahm später auch den Familienbetrieb. Von klein auf liebte er die Musik. Er lernte, Geige und auch andere Instrumente zu spielen. In den Jahren 1903 bis 1909 spielte und sang er mit einer Musikgruppe aus Přísečnice (Preßnitz), der auch seine Schwestern angehörten, unter anderem auch auf einer Tournee durch Griechenland. Auf Reisen komponierte er Lieder und schrieb kurze Berichte, die er an die Erzgebirger Regionalpresse schickte. Seine Erlebnisse hat er im Werk „Als Musikant in Griechenland“ zu Papier gebracht. Im Jahr 1912 heiratete er die Volkslieder-Sängerin Adelaide Bartl, mit der er fünf Kinder hatte. Aus der Fremde zurück, hat er sich dem Vereinsleben in seiner Vaterstadt angeschlossen. Er wurde Kapellmeister der Feuerwehrmusik, Chorleiter des Theatervereins „Thalia“, Leiter eines gemischten Chors und auch der Regenschori von Měděnec. Er komponierte Lieder, Märsche, Präludien und andere Musikstücke. Nach dem Krieg hat ihn die Vertreibung der deutschen Bevölkerung im Juni 1945 mit aller Schwere getroffen. Er verstarb am 18. 10. 1971 in Merkstein bei Aachen. Seine Tagebücher, Liedertexte, Fotografien, damalige Zeitschriften, Rezepte und anderes Schriftmaterial werden im Museumsarchiv Chomutov aufbewahrt.

Současný pohled na experimenty z roku 2019

foto: Miloš Štáfek

Brutalistní chomutovský experiment

Jan Rödling

Tři výškové mezonetové domy, kterým nikdo v Chomutově neřekne jinak než experimenty, tvoří dominantu sídliště Březenecká. Je to unikátní architektonický počín, hlavně v kontextu výstavby sídlišť.

V roce 1966 plénum Státní komise pro techniku schválilo územní plán sídlištní aglomerace Chomutov-Jirkov. S aglomerací se počítalo jako s významným centrem osídlení v kraji. Směrná velikost aglomerace byla stanovena na 80 tisíc obyvatel. Jedním z důvodů vzniku bylo ubytování pro zaměstnance těžebních a průmyslových podniků v okrsku města. Sídlíště měla vzniknout podél východo-západní osy tvořené silnicí číslo I/13, která spojuje jádra aglomerace.

Na jižních svazích Krušných hor tak bylo naplánováno prakticky nové „pásové město“. Jeho princip pochází od sovětského architekta N. A. Miljutina, ideu zveřejnil v knize Socgorod v roce 1931. Pásové město učarovalo evropským avantgardním teoretikům i švýcarsko-francouzskému architektovi Le Corbusierovi. V Chomutově architekti navrhli čtyři pásy: pás bydlení a služeb, tedy samotné sídliště, pás dopravy tvořený silnicí číslo 13 a železničním koridorem, pás zeleně a rekreace reprezentovaly zoopark a Kamencové jezero a nakonec pás průmyslu obsazený válcovnými trub a železárnami.

Součástí nové aglomerace byla přestavba centra Chomutova s novou výstavbou okolo města, kam patřily například sídliště v Horní Vsi a další výstavba. Na kopci nad městem začala výstavba sídlišť Březenecká, propojení s Jirkovem bylo dosaženo vybudováním pásu sídlišť s názvy Kamenná, Zahradní a Písečná.

Sídliště Březenecká mělo sloužit jako budoucí centrum města, kdyby „starý“ Chomutov musel ustoupit těžbě uhlí, podobně jako „starý“ Most. Varianta vyuhlení Chomutova byla reálná až do osmdesátých let 20. století.

Sídliště Březenecká

Kompozičním prvkem okrsků IX a X sídliště Březenecká byly dle architektů dominantní solitérní skupiny, které dávaly maximální možnost prosvětlení a provzdušnění obytné zóny. *„Architekti urbanistické koncepce územního plánu si byli vědomi mimořádné krajinařské polohy a v největší míře ponechali všechny výrazné přírodní útvary v původní formě,*“ vysvětloval Chomutovanům na stránkách týdeníku Nástup v roce 1967 hlavní okresní architekt.

Dle plánu zveřejněného v roce 1967 byla výstavba sídliště o celkové kapacitě tří tisíc bytů uvažována v letech 1969–1975. Byty sloužily pro pracovníky rychle rostoucích průmyslových závodů a pro obyvatele obcí zlikvidovaných těžbou uhlí. Občanskou vybavenost mělo tvořit šest mateřských škol pro 420 dětí, sloužit měly dvě základní školy pro 1 760 žáků, jedna dvanáctiletá, dnes by se řeklo střední škola, dva objekty hromadných garáží pro 720 aut, dvě okrsková centra s prodejny, samoobsluhami, jídelnami, restauracemi a službami. Součástí sídliště měly být zdravotní středisko, pošta, supermarket. V dřívějších plánech sídliště figurovala i nemocnice a byl v nich také domov pro seniory. Při samotné realizaci se občanská vybavenost smrškla. Celkově mělo sídliště stát 350 milionů Kčs (údaj z roku 1969).

Územní plán Březenecké navrhli architekti Vratislav Štelzig a František Machač z Krajského projektového ústavu v Ústí nad Labem (KPÚ). Do každého z center okrsků umístili tři paprskovitě uspořádané výškové domy, které byly obklopeny zalomenými osmipodlažními paneláky. Mezi obytné celky situovali občanskou vybavenost s parkem a umělým jezírkem. Celá kompozice zástavby dvou okrsků připomíná číslici osm. Výškové deskové domy ve středu okrsků byly navrženy jako

Návrh územního plánu z roku 1965
 autoři: Vratislav Štelzig,
 František Machač

Výstavba výškových domů na sídlišti Březenecká, rok 1975

foto: Oblastní muzeum v Chomutově

šestnáctipodlažní. Jejich řešení se ujal architekt Rudolf Bergr, rovněž z KPÚ. Osobně na to vzpomínal tak, že za ním přišel jeho vedoucí a řekl mu, že bude domy kreslit, protože na to měl čas.

Výstavba

Rudolf Bergr navrhl domy osmnáctipodlažní a v jejich středu hexagonální objekt občanské vybavenosti, pojmenovaný Krystal. Tak vysoké stavby však tehdejší podniky pozemní výstavby neuměly udělat klasickou a preferovanou metodou z panelů. Musely tak přistoupit k experimentální výstavbě, odtud získaly domy lidový název experimenty. Technologie měla být založena na litém betonu do překládaného bednění a příčném nosném systému, což je složitý a časově náročný postup. Původně zamýšlený zhotovitel, Pozemní stavby Ústí nad Labem, z náročného úkolu vycouval, stavby se ujal národní podnik Průmstav Pardubice. Architekt musel vyjít vstříc zjednodušenému řešení, kdy byl použit tažený beton pouze na obvodové a příčné nosné stěny. Stropní desky byly tvořeny standardními panely, původně navržený šestimetrový rozpon se tak musel snížit na standardizovanou velikost 5,4 metru, čímž se proti původnímu návrhu změnila vnitřní dispozice.

Samotnou stavbu provázely problémy, výrazně se zpoždovala, po poryvu větru se zřítíl jeden z jeřábů. Průmstav odmítl stavět další plánované tři experimenty v okrsku X, podle vzpomínek architekta Bergra hrozilo, že se nedostaví ani třetí experiment v okrsku IX.

Výstavba výškových domů na sídlišti Březenecká, rok 1975

Oblastní muzeum
v Chomutově

foto: František Gabriel

**Výstavba středového
objektu Krystal, rok 1982**

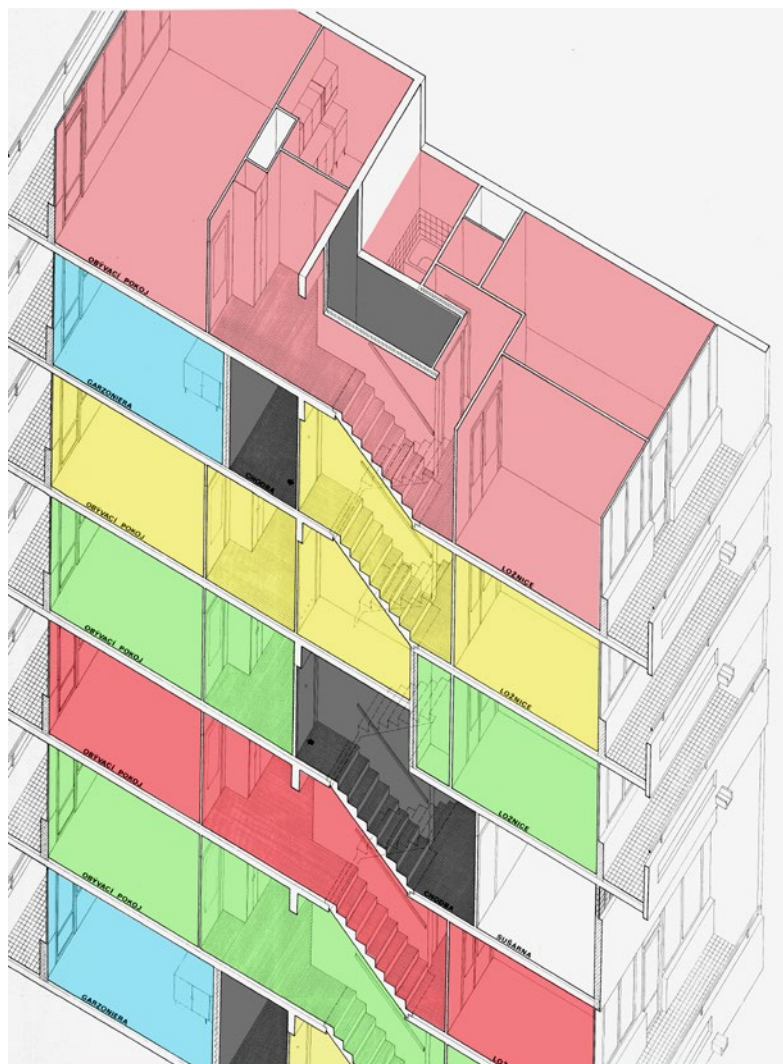
foto: Ludmila Hájková

Původně měly věžáky stát do konce páté pětiletky (1975), avšak dokončeny byly až v roce 1980. První z domů (A3, čp. 4689) byl zkolaudován v roce 1976.

Sluneční dům

Bytový dům Rudolfa Bergra byl zjevně inspirován dílem architekta Le Corbusiera. Jeho dům *Unité d'habitation* (volně přel. „obytné jednotky“; také „*Cité radieuse*“, Zářící město, neformálně *La Maison du Fada*, Šilencův dům) v Marseille byl postaven v letech 1947–1952. V padesátých a šedesátých letech vznikly ve Francii další *unité d'habitation*, jeden také v Berlíně. V poválečné době měl vzniknout i komplex v městě St. Dié, kde mělo stát šest těchto jednotek pro patnáct tisíc obyvatel, avšak projekt nebyl realizován. Všechny *unité d'habitation* jsou soliterně stojící objekty. V marseillském domě o dvaceti podlažích je 337 bytů, jsou tam obchody, střešní galerie, hotel, restaurace. Byty jsou mezonetové, vedou z jedné strany na druhou. Střešní terasa slouží obyvatelům, jsou na ní například bazén nebo běžecská dráha. Le Corbusier se inspiroval moskevským domem zaměstnanců ministerstva financí Narkomfin (dokončen byl v roce 1932, architektem byl Moisei Ginzburg). Na budově je použit tzv. *béton brut* čili pohledový beton s otisky bednění. Beton dal jméno brutalismu, architektonickému směru.

Chomutovské verze vycházejí z francouzského vzoru jak vzhledově, tak vnitřním uspořádáním a technologií výstavby. V každém

Axonometrie bytů v objektu

Archiv stavebního úřadu v Chomutově, grafická úprava Rudolf Wiszczor

z osmnáctipodlažních domů je 230 bytů, jsou to garsoniéry a mezonetové byty 3+1 a 4+1. Netradiční vnitřní uspořádání, kdy třípokojové byty procházejí dvěma patry a ty čtyřpokojové v nejnižší úrovni domů dokonce třemi podlažními, vycházelo z nutnosti dobrého oslunění bytů. Slunce proudí do bytů napříč domem z obou stran prakticky po celý den. Dům je organizován kolem tzv. chodbových pater, z nichž se vstupuje do bytů. Chodbová patra najdeme pouze v druhém, pátém, sedmém, desátém, dvanáctém, patnáctém a sedmáctém patře.

**Současný pohled
na experimenty
z roku 2019**

foto: Miloš Štáfek

Kolektivní bydlení

Chomutovské experimenty jsou vedle jiného i jakousi reminiscencí kolektivního bydlení. Ta byla zjevná u Le Corbusiera, který vsadil na tzv. vertikální urbanismus. Laicky řečeno, ulici s obchody, službami i trávením volného času vměstnal do jednoho domu. Kolektivní bydlení zažívalo v šedesátých letech v Československu malou renesanci. Autor chomutovského experimentu nepochybně znal litvínovský Koldům (architektonická soutěž proběhla v roce 1947, dostavěn byl roku 1958), ve kterém se kromě jiného taktéž nacházejí mezonetové byty. Kolektivnímu charakteru odpovídá také uspořádání domů kolem centrálního prostoru, ve kterém měly sídlit sdílené služby. Podobné uspořádání navrhoval architekt Karel Honzík v experimentálním projektu pro kolektivní bydlení Domurbia, ovšem nerealizovaném. Je pravděpodobné, že se jím inspirovali autoři územního plánu chomutovského sídliště.

Kolektivní bydlení se v praxi obecně nesetkávalo s pochopením obyvatel, v experimentech fakticky nikdy nefungovaly společné prostory. Upomínkou na sen o kolektivismu jsou malinké kuchyňky, ve kterých se moderní žena měla jen točit na židli a ohřívané polotovary podávat výdejním okénkem.

Jak mohly vypadat

Podoba experimentů mohla být oproti skutečnosti trochu jiná. Kromě výše zmiňované změny dispozic kvůli technologii výstavby byla přetřásána i vnější podoba domů. V rozhovoru pro deník Průboj v roce 1968 architekt Berger uvádí, že by fasády domů měly být obloženy bílým mramorem a keramickými obklady, ovšem hned vzápětí dodává, že není jasné, zda se to podaří zrealizovat kvůli nedostatku materiálů. Na střeše měly být sluneční lázně, sauny, sprchy. Francouzská předloha má střešní bazén, o tom se však v Chomutově neuvažovalo. Nakonec rekreační střechy realizovány nebyly, byť v prvním dokončeném objektu je pro ně vybudováno zázemí.

V jednom z dřívějších návrhů architekti uvažovali o tom, že by občanská vybavenost byla umístěna ve vysoké věži uprostřed domů a tato věž by byla propojena s jednotlivými domy chodbami. Tato verze však zůstala pouze v teorii, architekt Rudolf Berger se podle svých vzpomínek takovou možností vůbec nezabýval.

Další tři původně plánované experimenty v okrsku X nevyrostly. Místo nich vznikly klasické paneláky a středisko Beseda. Chybějící počet bytů stavaři přistavili v dalších panelácích na sídlišti, se kterými se původně nepočítalo.

Historická fotografie z roku 1984

foto: Ludmila Hájková.

**Výstavba výškových
domů, přelom**

70. a 80. let

foto: Oblastní muzeum
v Chomutově

Ing. arch. Rudolf Berger

Ing. arch. Rudolf Berger (nar. 1934 v Soběslavi) do Ústí nad Labem přišel s rodiči v roce 1945. Odmaturoval na gymnáziu, poté pracoval jako kreslič, rok učil. Následně vystudoval Fakultu architektury a pozemního stavitelství, architektury a stavby měst, studia na ČVUT dokončil v roce 1959. Nastoupil do Krajského projektového ústavu v Ústí nad Labem, nejprve jako projektant, poté jako vedoucí ateliéru. Mezi jeho první práce patřily bytové domy v Hrnčířské ulici v Ústí (společně s arch. J. Liškou) nebo ABC domy ve Velké Hradební v Ústí. V krajském centru vznikly podle jeho návrhů i budovy České státní pojišťovny, Pozemních staveb, Krajského výboru KSČ, nová budova magistrátu, známý hotel Vladimír, který byl řešen včetně interiéru, a mnohé další. Bergrovy projekty byly realizovány v Novém Boru, Bli-

ně, Děčíně a jiných místech Ústeckého kraje. Z Krajského projektového ústavu odešel Rudolf Berg v roce 1991, kdy začal pracovat ve vlastní projekční kanceláři.

V Chomutově kromě nepřehlédnutelných výškových domů je podle jeho návrhu vybudováno podlouhlé obchodní středisko na Březenecké. Další jeho stavbou občanské vybavenosti mezi okrsky IX a X sídliště Březenecká byl komplex kina Kolčugina s kavárnou Družba a knihovnou. Kino (později nazvané Evropa) zbořily demoliční stroje v roce 2012, na jeho místě není nic. U budovy architekt využil tehdy moderního (např. obchodní dům Kotva) šestiúhelníkového uspořádání, podobně jako u Krystalu mezi experimenty.

Prameny a literatura

Archiv Městského stavebního úřadu Chomutov.

Oblastní muzeum v Chomutově, fotoarchiv.

Dobový tisk: deník Průboj, týdeník Nástup.

Rozhovor s Rudolfem Bergem, říjen 2019.

HÁJKOVÁ Ludmila, *Experiment Chomutov – kontext realizace kolektivního bydlení na přelomu šedesátých a sedmdesátých let 20. století*. Monumentorum Custos 7, č. 1, 2013, s. 39–48.

HOŠEK O. et. al., *20 let práce krajského projektového ústavu v Ústí nad Labem*, Ústí nad Labem 1969.

PACHNER Jaroslav – RAK Petr, *Chomutovem krok za krokem*, Chomutov 2011.

PACHNER Jaroslav – RAK Petr, *Chomutovská uličnice*, Chomutov 2005.

ŠEVČÍK O. – BENEŠ O., *Architektura 60. let*, Praha 2009.

Výškový mezonetový obytný dům v Chomutově. In: *Architektura ČSR*, roč. XXXVIII, č. 2, 1979, s. 81, (autor neuveden).

ZAJONCOVÁ Jana, *Experimentální domy s mezonetovými byty, Chomutov*. R. 2017.

Nepublikovaný text k výzkumu „Panelová sídliště v České republice jako součást městského životního prostředí: Zhodnocení a prezentace jejich obytného potenciálu“.

Projekt UPM v Praze zaměřený na mapování obytných celků z různých úhlů pohledu byl řešen v letech 2013 až 2017 v rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury ČR.

<http://www.panelaci.cz/sidliste/ustecky-kraj/chomutov-brezenecka> (autor textu: ZAJONCOVÁ Jana, 2019). Vyhledáno 2. 7. 2021.

Das Brutalismus-Experiment von Chomutov

Die Maisonetten-Hochhäuser in Chomutov gehören in den Zusammenhängen des Großplatten-Siedlungsbaus zu Objekten mit einzigartigem Gepräge. Sie wurden von ihren Projektanten in den 1960er Jahren als Dominante der neuen Siedlung „Březenecká“ entworfen, die zum neuen Stadtzentrum von Chomutov werden sollte, denn der historische Stadtkern sollte dem Braunkohleabbau weichen. Auf einem kahlen Hügel über der Stadt entstand eine Siedlung, die auf dem Prinzip der Raumzonen-Stadt beruhen sollte. Laut Erstentwurf sollten insgesamt sechs derartige Hochhäuser entstehen, der weitere Bezirk wurde aber ohne sie erstellt. Als Vorbild diente das Werk des Architekten Le Corbusier. Von den üblichen Wohnhochhäusern unterschieden sie sich in Dispositionen und Bautechnologie, sie waren gewissermaßen ein Nachklang der zeitverhafteten Utopie vom kollektiven Wohnen.

Základní informace pro autory příspěvků

Populárně-naučný mezioborový časopis se zaměřuje na historii, památky, archeologii, kulturu a přírodu regionu Chomutovska s možnými přesahy do přilehlých oblastí.

1. Časopis zveřejňuje původní práce z oboru historických a přírodních věd a dalších příbuzných oborů.
2. Maximální doporučený rozsah jednoho příspěvku je 15 normostran textu (1 normostrana = 1 800 znaků včetně mezer) + obrazové přílohy.
3. Článek může obsahovat poznámkový aparát v poznámkách pod čarou, ale možností je také publikování textu bez poznámkového aparátu. V tomto případě prosím uveďte za článkem přehled použité literatury.
4. Písmo: font Times New Roman, velikost písma 12 včetně nadpisů.
5. Dělení slov na konci řádků nepoužívejte.
6. Číslo poznámky v textu značte horním indexem bez mezery.
7. Způsob citování v poznámkách a forma seznamu pramenů a literatury se řídí zvyklostmi v daném oboru. V případě nejasností prosím kontaktujte naši redakci.
8. Obrazové přílohy dodávejte v tiskové kvalitě (minimální rozlišení je 300 dpi). Prosím o jejich umístění do zvláštních elektronických souborů. V samostatném souboru uveďte seznam příloh a jejich popisky.
9. Při použití obrazového materiálu je autorovou povinností vypořádání veškerých autorských práv.
10. Prosíme autory, aby s textem dodali i krátké resumé v rozsahu maximálně poloviny normostrany. Redakce zajistí jeho překlad do němčiny.
11. Na konci příspěvku prosím uveďte pracovní kontakt na sebe (e-mailovou adresu, případně adresu odborné instituce).
12. Příspěvky do daného ročníku pošlete prosím vždy nejpozději do 31. května.

Hodnocení textů a autorské korektury

Všechny příspěvky jsou podrobeny schvalovacímu procesu, který zajišťují odborní pracovníci muzea nebo externí odborníci.

Autoři jsou povinni reflektovat případné připomínky redakční rady k textu. Redakční rada má právo odmítnout publikování textů, které nesplní odborná kritéria daného oboru. Má též právo na formální úpravu textů v zájmu grafického zpracování časopisu.

Po redakčních úpravách bude autor požádán o autorskou korekturu. Po grafické úpravě textu pro tisk ve formátu pdf bude autor vyzván ke korektuře konečné sazby.

Počínaje ročníkem 50/2018 je časopis přístupný v elektronické podobě na internetových stránkách muzea. K publikování textů na internetu vydají jejich autoři písemný souhlas.

Za původnost a věcnou správnost textu zodpovídá autor.

Příspěvky nejsou honorovány. Každý autor obdrží zdarma dva výtisky časopisu a elektronickou verzi svého příspěvku ve formátu pdf.

Prosíme o zaslání textů v elektronické formě na e-mailovou adresu bilkova@muzeumchomutov.cz.

Pro informace a dotazy prosím kontaktujte redakci:
Mgr. Milena Bílková, Th.D.
bilkova@muzeumchomutov.cz.

OBLASTNÍ MUZEUM
V CHOMUTOVĚ